Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΚΕΔΕ

Όψεις του Δημογραφικού Προβλήματος κατά Δήμο στην Ελλάδα σήμερα

Χαρτογράφηση της γήρανσης και μείωσης του πληθυσμού, καταγραφή καλών πρακτικών και διατύπωση προτάσεων πολιτικής για την αντιμετώπισή του

Οκτώβριος 2024

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΚΕΔΕ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Χαρ. Τρικούπη 6-8-10,
Στοά Atrium, 1ος όροφος
106 79 ΑΘΗΝΑ
Τηλ.: 210 3250300
Fax: 210 3250007
www.ita.org.gr

ΜΕΛΕΤΗ:
«ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΔΗΜΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΓΗΡΑΝΣΗΣ ΚΑΙ ΜΕΙΩΣΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ, ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ»

Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση αυτής της μελέτης καθώς και η αναπαραγωγή της με οποιοδήποτε μέσο χωρίς την άδεια του ΙΤΑ

Τεχνική επιμέλεια έκδοσης, Σχεδιασμός, Παραγωγή:

POLIS PRINT

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Σκοπός – Αντικείμενο δραστηριότητας

Το Ι.Τ.Α. λειτουργεί ως ένα διαχρονικό εργαλείο της Αυτοδιοίκησης για την παραγωγή των βασικών πολιτικών της, μέσα από τη σύνθεση και την αξιοποίηση της γνώσης των Ειδικών, Πανεπιστημιακών, Επιστημόνων, Ερευνητών και της πολύτιμης και συσσωρευμένης εμπειρίας των Αιρετών που έχουν υπηρετήσει τον θεσμό και προσεγγίζουν ολιστικά την Αυτοδιοίκηση, αντιμετωπίζοντας παραμέτρους από μια διαφορετική, από εκείνη της αυστηρά ακαδημαϊκής προσέγγισης, οπτική.

Το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης στοχεύει στην ποιοτική βελτίωση του πολιτικού διαλόγου που διεξάγεται σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, με άξονα την τοπική και περιφερειακή πολιτική. Μέσα από τις δραστηριότητες που αναλαμβάνει:

- Προσφέρει ένα ανοικτό βήμα δημοσίου και πολιτικού διαλόγου για τα Αιρετά Στελέχη της Αυτοδιοίκησης.
- Συνδέει την επιστήμη, την αγορά και την κοινωνία των πολιτών με τον θεσμό.
- Καταγράφει και αναλύει τις πρακτικές που ακολουθούνται στην Ε.Ε., προκειμένου να αξιοποιηθούν από την ελληνική Αυτοδιοίκηση.
- Παράγει συστηματικές έρευνες και μελέτες, με τη συμμετοχή καταξιωμένων πανεπιστημιακών και ερευνητών.
- Συμβάλλει στη διαμόρφωση πολιτικών θέσεων για την Αυτοδιοίκηση, με βάση επιστημονικά και τεχνοκρατικά τεκμηριωμένες αναλύσεις και προτάσεις.
- Ενημερώνει, εκπαιδεύει και επιμορφώνει στελέχη της Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού.
- Εκπονεί προγράμματα και συνεργάζεται με ελληνικούς και διεθνείς ερευνητικούς, επιστημονικούς και πολιτικούς φορείς.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ **Αποστολόπουλος Ηλίας**, Δήμαρχος Παπάγου - Χολαργού, μέλος Δ.Σ. ΚΕΔΕ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ **Λώλος Ιωάννης**, Δημοτικός Σύμβουλος Ηγουμενίτσας, πρώην Δήμαρχος Ηγουμενίτσας

ΜΕΛΗ **Καϊτεζίδης Ιγνάτιος**, Δήμαρχος Πυλαίας-Χορτιάτη

Βάκα Ελένη, Δήμαρχος Χαλκιδέων

Γκαράνης Ιωάννης, Δήμαρχος Κομοτηνής

Δερεδίνης Βασίλειος, Δημοτικός Σύμβουλος Γαλατσίου

Νάκας Αριστείδης, Δημοτικός Σύμβουλος Φιλοθέης-Ψυχικού

Μαυραγάνης Αλέξιος, Δημοτικός Σύμβουλος Χαλανδρίου

Μπίρμπας Δημήτρης, Δημοτικός Σύμβουλος Αιγάλεω, πρώην Δήμαρχος Αιγάλεω

Κουράκης Ιωάννης, πρώην Δήμαρχος Ηρακλείου Κρήτης

Μελετίου Νικόλαος, πρώην Δήμαρχος Ασπροπύργου

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Αγγελόπουλος Μιχάλης, *Δικηγόρος, πρώην Δήμαρχος Σάμου,* ***ΠΡΟΕΔΡΟΣ***

Λέκκας Ευθύμιος, *Καθηγητής Δυναμικής Τεκτονικής Εφαρμοσμένης Γεωλογίας & Διαχείρισης Φυσικών Καταστροφών του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,*
Α΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ψυχάρης Γιάννης, *Καθηγητής Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου,*
Β΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Γυφτόπουλος Αντώνιος, *Δικηγόρος, πρώην Αντιδήμαρχος Θεσσαλονίκης, πρώην Πρόεδρος του Περιφερειακού Συμβουλίου Κεντρικής Μακεδονίας (ΠΚΜ),*
Γ΄ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΜΕΛΗ

Αγαπητού Κρίστη, *Επίκουρη Καθηγήτρια Τμήματος Τουριστικών Σπουδών Πανεπιστημίου Πειραιά, Δημοτική Σύμβουλος Χαλανδρίου*

Βλαχάβας Ιωάννης, *Καθηγητής, Τμήμα Πληροφορικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Γεωργακέλλος Δημήτριος, *Καθηγητής, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς*

Γκοιμίσης Βασίλειος, *Αρχιτέκτων-Πολεοδόμος-Χωροτάκτης (MSc)*

Δημαρχόπουλος Χαράλαμπος, *Εκπαιδευτικός με Πιστοποίηση Εκπαιδευτών Ενηλίκων του ΕΚΕΠΙΣ και Τεχνολογιών Πληροφορικής, πρώην Δήμαρχος Ξάνθης*

Λαζαρίδη Κωνσταντία-Αικατερίνη, *Καθηγήτρια Χαροκοπείου Πανεπιστημίου, Βιώσιμη Διαχείριση Αποβλήτων & Φυσικών Πόρων*

Μακρής Ιωάννης, *Διδάκτωρ Δημοσίου Δικαίου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Δικηγόρος Παρ' Αρείω Πάγω, Νομικός Σύμβουλος Δήμου Νεάπολης-Συκεών*

Ματσίνος Ιωάννης, *Καθηγητής Τμήματος Περιβάλλοντος, Πανεπιστημίου Αιγαίου, Α΄Αντιπρόεδρος ΔΟΑΤΑΠ*

Οικονόμου Κωνσταντίνος, *Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Cambridge, Καθηγητής-Σύμβουλος ΕΑΠ, Επιστημονικός Συνεργάτης Πανεπιστημίων Δυτικής Αττικής και ΕΚΠΑ*

Πρέζα Ελισάβετ, *Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Περιφερειολόγος-Οικονομολόγος*

Ρεστέμης Ευστάθιος, *MSc Διπλωματούχος στη Διοίκηση Υπηρεσιών Υγείας, Γενικός Γραμματέας Δήμου Σπάρτης*

Ρόδη Άλκηστις, *Καθηγήτρια Αστικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Πατρών*

Συρακούλης Κλεάνθης, *Καθηγητής με γνωστικό αντικείμενο "Ποσοτικές Μέθοδοι στη Διαχείριση Αναπτυξιακών Έργων", Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Σφακιανάκης Μιχαήλ, *Πρύτανης Πανεπιστημίου Πειραιώς, Καθηγητής Εφαρμογών Πληροφορικής & Στατιστικής, Τμήμα Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστημίου Πειραιώς*

Τσαδήρας Αθανάσιος, *Καθηγητής Πληροφορικής, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Τσέτσης Σταύρος, *Αρχιτέκτων Μηχανικός & Πολεοδόμος Χωροτάκτης Μηχανικός, Διδάκτωρ ΕΜΠ*

Χαραλαμπίδης Ιωάννης, *Καθηγητής Ψηφιακής Διακυβέρνησης, Τμήμα Μηχανικών Πληροφοριακών και Επικοινωνιακών Συστημάτων, Πανεπιστήμιο Αιγαίου*

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΟΥ

Ψυχάρης Ιωάννης, *Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, Διευθυντής Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης, Β΄ Αντιπρόεδρος Επιστημονικού Συμβουλίου ΙΤΑ, Επιστημονικός υπεύθυνος.*

Τραγάκη Αλεξάνδρα, *Καθηγήτρια Χαροκοπείου Πανεπιστημίου.*

Πανταζής Παναγιώτης, *Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό (ΕΔΙΠ) Πανεπιστημίου. Θεσσαλίας.*

Γεωργιάδης Θωμάς, *Μεταδιδακτορικός ερευνητής, ΙΠΑ-Πάντειο Πανεπιστήμιο.*

Τρίγκας Γιάννης, *Υποψ. Διδάκτορας ΕΚΠΑ, MSc «Περιφερειακής Ανάπτυξης», MSc «Στρατηγικές Διαχείρισης Περιβάλλοντος, Καταστροφών και Κρίσεων».*

Πίνακας Περιεχομένων

Προλογικό Σημείωμα
Προέδρου Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Ε.), Λάζαρου Κυρίζογλου 12

Προλογικό Σημείωμα
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ (ΙΤΑ), Ηλία Αποστολόπουλου 13

Προλογικό Σημείωμα
Προέδρου Επιστημονικού Συμβουλίου του ΙΤΑ (ΚΕΔΕ), Μιχάλη Α. Αγγελόπουλου 14

1. Εισαγωγή 14
1.1 Δημογραφικό και Δήμοι 14
1.2 Σκοπός και στόχος της μελέτης 16
1.3 Δομή της μελέτης 18

2. Επικαιρότητα και κρισιμότητα του δημογραφικού προβλήματος 19
2.1 Σύντομη επισκόπηση μελετών και δεδομένων 19
2.2 Δημογραφικές τάσεις και εξελίξεις στην ΕΕ και στην Ελλάδα/Η δημογραφική εικόνα της Ελλάδας 24

3. Ανάλυση δημογραφικών δεδομένων: Μείωση και γήρανση του πληθυσμού των δήμων στην Ελλάδα 29
3.1 Μεταβολή του συνολικού πληθυσμού και του δείκτη γήρανσης την περίοδο 2011-21 29
3.2 Σύνθετος δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης 42
3.3 Πολυπαραγοντική Ανάλυση 55

4. Το πλαίσιο παρεμβάσεων για τη διαχείριση του Δημογραφικού 62
4.1 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης 62
4.2 Πολιτικές σε Εθνικό επίπεδο 64
4.3 Ειδικές πολιτικές 66
4.4 Πολιτικές σε τοπικό επίπεδο 75
4.5 Οριζόντιες κατευθύνσεις πολιτικής 78

5. Σύνοψη Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής 81

Βιβλιογραφικές Αναφορές 86

Παράρτημα
Χαρτογραφική απεικόνιση βασικών μεταβλητών της δημογραφικής ανάλυσης 89
Δήμοι με χαρακτηριστικά μειώμενου και γηράσκοντα πληθυσμού ανά κατηγορία του Ν. 4555/2018 (Κλεισθένης) 93
Καλές Πρακτικές σε Διεθνές Επίπεδο για την Αντιμετώπιση του Δημογραφικού Προβλήματος και την Προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης 96

Κατάλογος πινάκων, διαγραμμάτων και χαρτών

Πλαίσιο 2-1. Οι σημαντικότερες δημογραφικές προκλήσεις στην Ευρώπη ... 24
Πλαίσιο 1-2. Οι κυριότερες δημογραφικές προκλήσεις στην Ελλάδα ... 25
Διάγραμμα 2-1. Εξέλιξη Γεννήσεων και Θανάτων, Ελλάδα 2000-2023 ... 25
Πίνακας 2-1. Φυσική Κίνηση του πληθυσμού της Ελλάδας, 2000-2010 και 2011-2023 ... 26
Πίνακας 2-2. Μεταβολές επιλεγμένων ηλικιακών ομάδων, 2000-2021 ... 26
Διάγραμμα 2-2. Προβολή συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, 2023-2070 ... 27
Διάγραμμα 2-3. Προβολή πληθυσμού άνω των 65 ετών, Ελλάδα, 2023-2070 ... 27
Διάγραμμα 2-4. Σενάρια γονιμότητας μέχρι το 2050 ... 28
Πίνακας 3-1. Πρότυπα μεταβολής του συνολικού πληθυσμού 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου ... 30
Πίνακας 3-2. Κατανομή Δήμων ανά επίπεδο δείκτη γήρανσης 2011 και 2021 ... 31
Πίνακας 3-3. Κατανομή Δήμων ανά πρότυπο μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021 ... 32
Πλαίσιο 2-1. Κατηγορίες δήμων σύμφωνα με τον Ν. 4555/2018 (Κλεισθένης) ... 33
Πίνακας 3-4. Συσχέτιση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού 2011-2021 και του ρυθμού μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021 ... 34
Διάγραμμα 3-1. Διάγραμμα διασποράς του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού 2011-2021 και του ρυθμού μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021 ... 34
Πίνακας 3-5. Συσχέτιση του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021 ... 35
Διάγραμμα 3-2. Διάγραμμα διασποράς του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021, ανά κατηγορία δήμου ... 36
Πίνακας 3-6. Συνδυαστική αποτύπωση της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου ... 37
Χάρτης 3-1. Γεωγραφική κατανομή συνδυαστικής αποτύπωσης της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021 ... 38
Διάγραμμα 3-3. Διάγραμμα διασποράς της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου ... 38
Πίνακας 3-7. Συνδυαστική αποτύπωση της μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021 και του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011, ανά κατηγορία δήμου ... 39
Χάρτης 3-2. Γεωγραφική κατανομή της μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021 και του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011 ... 40
Διάγραμμα 3-4. Διάγραμμα διασποράς της μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021 και του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011, ανά κατηγορία δήμου ... 40
Πίνακας 3-8. Σύνοψη Βασικών δημογραφικών ζητημάτων, ανά κατηγορία δήμου ... 41
Χάρτης 3-3. Ποσοστό ατόμων ηλικίας 20-59 ετών, 2021 (τυποποιημένος δείκτης 1) ... 47
Διάγραμμα 3-5. Ποσοστό ατόμων 20-59 ετών, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης ... 48
Χάρτης 3-4. Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2021 (τυποποιημένος δείκτης 2) ... 48

Διάγραμμα 3-6. Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης ... 49
Χάρτης 3-5. Διάμεση ηλικία, 2021 (τυποποιημένος δείκτης 3) ... 49
Διάγραμμα 3-7. Διάμεση ηλικία 2021, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης ... 50
Χάρτης 3-6. Ετήσιος Ρυθμός Φυσικής μεταβολής Πληθυσμού 2011-2021 (τυποποιημένος δείκτης 4) ... 50
Διάγραμμα 3-8. Ρυθμός φυσικής μεταβολής, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης ... 51
Χάρτης 3-7. Ετήσιος Ρυθμός Μεταναστευτικής Κίνησης Πληθυσμού 2011-2021 (τυποποιημένος δείκτης 5) ... 51
Διάγραμμα 3-9. Ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης ... 52
Πίνακας 3-9. Κατανομή Δήμων με βάση της διαβάθμιση του κινδύνου ανά δημογραφικό δείκτη ... 52
Πίνακας 3-10. Κατανομή Δήμων με βάση τη διαβάθμιση του Σύνθετου δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης, 2021 ... 53
Χάρτης 3-8. Σύνθετος Δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης, 2021 ... 53
Διάγραμμα 3-10. Μεταβολή του πληθυσμού 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης ... 54
Χάρτης 3-9. Σύνθετος δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης σε επίπεδο δήμων: Ο Χάρτης των Περιφερειών, 2021 ... 54
Πίνακας 3-11. Μεταβλητές πολυπαραγοντικής ανάλυσης ... 55
Διάγραμμα 3-11. Συσχέτιση μεταξύ των επιμέρους μεταβλητών της πολυπαραγοντικής ανάλυσης ... 56
Πίνακας 3-12. Πίνακας ιδιοτιμών ΑΚΣ ... 57
Διάγραμμα 3-12. Ποιότητα ερμηνείας και συνεισφορά των αρχικών μεταβλητών στις επιλεγμένες Κύριες Συνιστώσες ... 58
Διάγραμμα 3-13. Διάγραμμα αξόνων ΑΚΣ, κατηγορία δήμου ... 60
Διάγραμμα 3-14. Διάγραμμα αξόνων ΑΚΣ, κατηγορία Σ3Δ ... 60
Διάγραμμα 3-15. Προβολή των κατηγορικών μεταβλητών στους άξονες ΑΚΣ ... 61
Πλαίσιο 5-1. Προτάσεις που σχετίζονται έμμεσα με το Δημογραφικό αλλά επηρεάζουν σημαντικά την δημογραφική εξέλιξη των δήμων ... 84
Χάρτης 0-1. Ποσοστό πληθυσμού 20-59 ετών, 2021 ... 89
Χάρτης 0-2. Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2021 ... 90
Χάρτης 0-3. Ηλικιακή Διάμεσος, 2021 ... 90
Χάρτης 0-4. Μέσος ετήσιος ρυθμός φυσικής μεταβολής, 2011-2021 ... 91
Χάρτης 0-5. Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής 2011-2021 ... 91
Χάρτης 0-6. Ποσοστό ατόμων ηλικίας έως 9 ετών, 2021 ... 92
Χάρτης 0-7. Ποσοστό ατόμων ηλικίας 70 ετών και άνω, 2021 ... 92
Πίνακας 0-1. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορίες Κ1 και Κ2 ... 93
Πίνακας 0-2. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ3 ... 94
Πίνακας 0-3. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ4 ... 95
Πίνακας 0-4. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ5 ... 95
Πίνακας 0-5. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ6 ... 95

Προλογικό Σημείωμα
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΔΗΜΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ (Κ.Ε.Δ.Ε.),
Λάζαρου Κυρίζογλου

Το Δημογραφικό πρόβλημα αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα μας σήμερα, με σοβαρές επιπτώσεις τόσο στην οικονομική ανάπτυξη όσο και στην κοινωνική συνοχή. Η ανάλυση του προβλήματος σε τοπικό επίπεδο αναδεικνύει την ιδιαίτερα ανησυχητική κατάσταση σε πολλούς Δήμους, κυρίως στους Μεσαίους Ηπειρωτικούς και στους Μικρούς Ηπειρωτικούς και Ορεινούς Δήμους, όπου παρατηρείται η μεγαλύτερη μείωση πληθυσμού.

Αυτή η δημογραφική συρρίκνωση οδηγεί όχι μόνο στη μείωση της παραγωγικής δυναμικής και των φορολογικών εσόδων αλλά και στην υποβάθμιση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής των τοπικών κοινωνιών.

Η συνεργασία της Κ.Ε.Δ.Ε. με τις Τοπικές Διοικήσεις είναι καθοριστικής σημασίας για την επιτυχή υλοποίηση δράσεων και προγραμμάτων που στοχεύουν στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος. Οι Δήμοι, όντας οι πιο άμεσοι φορείς που έρχονται σε επαφή με τις τοπικές κοινωνίες, έχουν τη δυνατότητα να αναγνωρίσουν καλύτερα τις ειδικές ανάγκες και τις προκλήσεις κάθε περιοχής. Η Κ.Ε.Δ.Ε., μέσω του ρόλου της ως κεντρικού συντονιστή, μπορεί να παρέχει τις κατευθύνσεις και την τεχνική υποστήριξη που απαιτούνται, προωθώντας την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και την προώθηση καινοτόμων λύσεων.

Η συνέργεια αυτή επιτρέπει την ανάπτυξη προγραμμάτων που όχι μόνο προσαρμόζονται στις ανάγκες κάθε τοπικής κοινότητας, αλλά επίσης μεγιστοποιούν την αποδοτικότητα των διαθέσιμων πόρων. Μέσα από την κοινή δράση, η Τοπική Αυτοδιοίκηση μπορεί να εστιάσει σε βιώσιμες λύσεις που θα ενισχύσουν την κοινωνική συνοχή, θα προωθήσουν την οικογενειακή πολιτική και θα ενθαρρύνουν τη νεολαία να παραμείνει στις τοπικές κοινότητες, δημιουργώντας έτσι συνθήκες σταθερότητας και ανάπτυξης για το μέλλον.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση οφείλει να αναπτύξει και να υιοθετήσει νέες στρατηγικές και τεχνολογίες που θα επιτρέψουν την αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών. Η εφαρμογή καινοτομιών μπορεί να συμβάλλει στη στήριξη των οικογενειών, στην αναζωογόνηση των τοπικών κοινωνιών καθώς και στη δημιουργία συνθηκών για την προσέλκυση νέων κατοίκων και επενδύσεων. Παράλληλα, η αξιοποίηση σύγχρονων εργαλείων για τον ψηφιακό μετασχηματισμό και την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης θα βοηθήσει τους Δήμους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του μέλλοντος και να καταστούν πιο ανθεκτικοί στις δημογραφικές προκλήσεις.

Απέναντι σε αυτές τις προκλήσεις, η Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ Βαθμού καλείται να διαδραματίσει έναν καθοριστικό ρόλο. Η Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας (Κ.Ε.Δ.Ε.), ως φορέας συντονισμού και εκπροσώπησης των Δήμων, έχει ήδη αναλάβει πρωτοβουλίες και προτείνει πολιτικές που στοχεύουν στη στήριξη των πολύτεκνων οικογενειών, ενώ ταυτόχρονα διεκδικεί τη σύσταση Εθνικής Επιτροπής για το Δημογραφικό.

Η μελέτη του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με τίτλο «***Όψεις του Δημογραφικού Προβλήματος κατά Δήμο στην Ελλάδα σήμερα***», αποτελεί μία ιδιαίτερα σημαντική συμβολή στην προσπάθεια κατανόησης και αντιμετώπισης του Δημογραφικού Ζητήματος σε τοπικό επίπεδο, προσφέροντας πολύτιμες κατευθύνσεις και προοπτικές για το μέλλον.

Προλογικό Σημείωμα
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ (ΙΤΑ),
Ηλία Αποστολόπουλου

Με στοχευμένες πολιτικές για την αναστροφή της μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού, οι οποίες εξειδικεύονται σε άξονες δράσης και σε συγκεκριμένα εργαλεία υλοποίησης, το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ι.Τ.Α.), ως ο επιστημονικός βραχίονας της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας (Κ.Ε.Δ.Ε.), εκπόνησε τη συγκεκριμένη Μελέτη.

Στόχος της είναι να αποτελέσει ένα πρακτικό και εύχρηστο εγχειρίδιο για τους Δήμους της χώρας, προτείνοντας μέτρα που υπερβαίνουν τα στενά δημογραφικά ζητήματα και επεκτείνονται σε κρίσιμους τομείς, όπως οι συνθήκες ζωής, εργασίας και περιβάλλοντος. Παράμετροι που είναι, εξίσου σημαντικές με τους δημογραφικούς δείκτες και είναι καίριας σημασίας για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και την αποτελεσματική αντιμετώπιση του Δημογραφικού προβλήματος. Καθώς το ζήτημα δεν μπορεί να επιλυθεί αποκλειστικά με δημογραφικές παρεμβάσεις, προτείνεται μια πιο σφαιρική και ολιστική προσέγγιση.

Με την αδιάκοπη στήριξη του Διοικητικού και Επιστημονικού Συμβουλίου του Ι.Τ.Α. και τη συνεχή αρωγή του Διοικητικού Συμβουλίου της Κ.Ε.Δ.Ε. και του Προέδρου της και Δημάρχου Αμπελοκήπων-Μενεμένης, Λάζαρου Κυρίζογλου, θέτουμε ως προτεραιότητα τη συγκράτηση της πληθυσμιακής μείωσης. Η επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου απαιτεί εξειδικευμένες παρεμβάσεις, όπως η αναβάθμιση των υποδομών Παιδείας και Υγείας, η εφαρμογή Προγραμμάτων Στέγασης, η προσέλκυση Επενδύσεων και νέων κατοίκων, η αξιοποίηση νέων Τεχνολογιών μέσω των "Έξυπνων Πόλεων" (Smart Cities), καθώς και η εκπόνηση Σχεδίου Δράσης για την αντιμετώπιση ακραίων καιρικών φαινομένων, ιδίως σε Μικρούς Ορεινούς και Νησιωτικούς Δήμους.

Με τη μελέτη με θέμα «***Όψεις του Δημογραφικού Προβλήματος κατά Δήμο στην Ελλάδα σήμερα***» επιδιώκουμε την αναλυτική καταγραφή και τεκμηρίωση των δεδομένων του Δημογραφικού Προβλήματος, ενώ προτείνονται συγκεκριμένες Πολιτικές και Προγράμματα για την αντιμετώπισή του. Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) Α' Βαθμού, με βάση την αρχή της εγγύτητας και της επικουρικότητας, είναι οι πρώτοι που έρχονται σε επαφή με το πρόβλημα και μέσω πολυεπίπεδης συνεργασίας, επιδιώκουν συντονισμένες παρεμβάσεις σε όλα τα επίπεδα Διοίκησης, από την Ευρωπαϊκή Ένωση έως τις Τοπικές Αρχές της χώρας.

Με την εκπόνηση της παρούσας μελέτης, το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ι.Τ.Α.) στοχεύει να εμπλουτίσει το «εθνικό» οπλοστάσιο γνώσης, θεωρώντας ότι η συνένωση δυνάμεων, η επιστημονική γνώση και η ικανότητα προσαρμογής της διεθνούς εμπειρίας σε τοπική δράση αποτελούν τα βασικά εφόδια για την αντιμετώπιση των σημαντικότερων προκλήσεων της εποχής μας.

1. Εισαγωγή

1.1 Δημογραφικό και Δήμοι

Το "δημογραφικό πρόβλημα» συνιστά ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της εποχής μας. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται ανάμεσα στις χώρες όπου το πρόβλημα αυτό παρουσιάζεται με ιδιαίτερη οξύτητα σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης, όπου το ζήτημα αυτό είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντικό.

Ωστόσο, το "δημογραφικό πρόβλημα» δεν εκδηλώνεται ομοιόμορφα στο χώρο. Παρατηρείται δηλαδή μια μεγάλη ανομοιογένεια στην ένταση και έκταση αυτών των φαινομένων σε διάφορα γεωγραφικά και διοικητικά υποσύνολα της επικράτειας της χώρας. Η γεωγραφική διάσταση διαφοροποιεί τις εκδηλώσεις του προβλήματος και ενδεχομένως απαιτεί μια χωρικά πιο επικεντρωμένη προσέγγιση για την αντιμετώπισή του.

Οι Δήμοι, με βάση την αρχή της εγγύτητας και την επικουρικότητας, αποτελούν ένα διοικητικό επίπεδο και φορέα άσκησης πολιτικής που αποτελούν ένα κρίσιμο κρίκο στην αλυσίδα άσκησης πολιτικής για την αντιμετώπισή του. Η ΚΕΔΕ μέσω του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης έχει έγκαιρα κινηθεί προς αυτή την κατεύθυνση και έχει συμβάλει στην καλύτερη τεκμηρίωση και στον εμπλουτισμό της συζήτησης με την ανάλυση των δημογραφικών εξελίξεων κατά Δήμο καθώς και στην παρουσίαση καλών πρακτικών, προγραμμάτων και πρωτοβουλιών για την αντιμετώπισή του.

Η μελέτη αυτή αποτελεί συνέχεια προηγούμενης μελέτης που Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης με θέμα "Γήρανση και μείωση του πληθυσμού στους Δήμους στην Ελλάδα: υφιστάμενη κατάσταση, τάσεις μεταβολής και διατύπωση προτάσεων πολιτικής».

Η καινοτομία της παρούσας μελέτης έγκειται α) στην πληρέστερη αξιοποίηση των δεδομένων τη απογραφής του πληθυσμού 2021, τα οποία δεν ήταν ακόμη διαθέσιμα κατά το χρόνο εκπόνησης της προηγούμενης μελέτης και β) στο γεγονός ότι έχει ήδη διατυπωθεί η εθνική στρατηγική για το δημογραφικό που ενέκρινε το υπουργικό συμβούλιο.

Τι θα κάνει η καινούργια μελέτη:

Ενώ στην προηγούμενη έκδοση, τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία της απογραφής πληθυσμού 2021, έδιναν την δυνατότητα υπολογισμού της μείωσης του πληθυσμού, η έλλειψη αντίστοιχων στοιχείων γήρανσης, και πιο συγκεκριμένα η έλλειψη στοιχείων που αφορούσαν την κατανομή του πληθυσμού των δήμων σε ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού, περιόριζε την δυνατότητα εκτίμησης δεικτών γήρανσης με την ακρίβεια

και τη επιστημονική συνέπεια που προϋποθέτει/απαιτεί την διαθεσιμότητα στατιστικών στοιχείων κατανομής του πληθυσμού των δήμων κατά ηλικιακή ομάδα.

Στην νεότερη έκδοση της μελέτης, η αξιοποίηση των στοιχείων της απογραφής του πληθυσμού των δήμων κατά 10-ετή ηλικιακή ομάδα, καθίσταται δυνατή η πληρέστερη ανάλυση των χαρακτηριστικών της γήρανσης του πληθυσμού και η συγκριτική εξέταση των τάσεων μεταβολής γήρανσης του πληθυσμού των δήμων στην Ελλάδα.

1. Σημείωση: Η ΕΛΣΤΑΤ έχει δημοσιεύσει τα στοιχεία της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού των δήμων της Ελλάδας κατά 10-ετή ηλικιακή κλίμακα. Ωστόσο, αυτό, πέραν το ότι περιορίζει το εύρος μελέτης της γήρανσης, βρίσκεται σε αναντιστοιχία με τα στοιχεία της απογραφής του 2011, η οποία δημοσίευε την κατανομή του πληθυσμού των δήμων κατά 5-ετή ηλικιακή κλίμακα.

   Κατά συνέπεια, προκειμένου να συσχετιστούν οι δύο κατανομές θα έπρεπε ή να υπολογιστούν τα στοιχεία της απογραφής του 2011 κατά δεκαετή ηλικιακή ομάδα και επομένως αντιστοιχηθούν με τα στοιχεία της απογραφής του 2021 αλλά να μειωθεί το επίπεδο ηλικιακής ανάλυσης από πενταετείς σε δεκαετείς πληθυσμιακές ομάδες.

   Με βάση την πληρέστερη διάθεση των στοιχείων της απογραφής και με την εφαρμογή των πλέον έγκριτων δημογραφικών δεικτών που περιλαμβάνονται στην επιστημονική βιβλιογραφία, η Ομάδα έργου προχώρησε στον υπολογισμό/διαμόρφωση και εκτίμηση ενός "Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης / Ευαλωτότητας των δήμων της Ελλάδας». Ο δείκτης αυτός, που προκύπτει ως σύνθεση των επιμέρους δημογραφικών δεικτών, καταλήγει σε μια κατάταξη των δήμων ως προς το βαθμό Διακινδύνευσης/ευαλωτότητας με βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Ο δείκτης μπορεί να θεωρηθεί και δείκτης επικινδυνότητας (risk index).

2. Ο δείκτης δημογραφικής τρωτότητας/διακινδύνευσης των δήμων συμπυκνώνει την σχετική θέση των δήμων ως προς τα χαρακτηριστικά της δημογραφικής ταυτότητας. Η πληροφορία αυτή προκύπτει από την ανάλυση τη μεταβολής, από κοινού με την ανάλυση της γήρανσης, του πληθυσμού. Η κατάταξη που προκύπτει διαμορφώνει πέντε ομάδες Δήμων με βάση την κλίμακα διακινδύνευσης από 1 συγκριτικά (μικρότερη διακινδύνευση) έως 5 (συγκριτικά μέγιστη διακινδύνευση). Η χαρτογράφηση του δείκτη δίνει τη δυνατότητα εύκολου προσδιορισμού της θέσης του κάθε Δήμου της χώρας στην σχετική κλίμακα και κατά συνέπεια την ένταση του δημογραφικού προβλήματος που αντιμετωπίζουν οι Δήμοι της Ελλάδας. Η χαρτογράφηση των δεικτών επικινδυνότητας με βάση την κλίμακα 1-5 κάνει ακόμη πιο ευδιάκριτη την ένταση του δημογραφικού προβλήματος κατά Δήμο στην Ελλάδα.

   Στη συνέχεια γίνεται μια συσχέτιση της ομαδοποίησης των δήμων με βάση τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά (κλίμακα 1-5) εισάγοντας στην ανάλυση τις κατηγορίες Δήμων με βάση την κατηγοριοποίηση του Κλεισθένη (έξη κατηγορίες Δήμων). Ειδικότερα, το ερώτημα που επιχειρείται να απαντηθεί είναι κατά πόσο ο τύπος του Δήμου (μητροπολιτικός, ορεινός κ.λπ. σχετίζεται με το βαθμό τρωτότητας όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των δήμων. Για παράδειγμα η κατηγορία 5 των εντονότερα ευπρόσβλητων/ευάλωτων δήμων ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά παρουσιάζει μεγαλύτερη συστηματικότητα σε κάποιες κατηγορίες Δήμων ή είναι ένα χαρακτηριστικό που διαχέεται σε όλες τα κατηγορίες Δήμων; Ή αλλιώς, η σχετική μικρότερη ευαλωτότητα είναι φαινόμενο που σχετίζεται περισσότερο με τους μητροπολιτικούς ή τους αστικούς Δήμους ή είναι κάτι που αφορά αναλογικά περισσότερο τους ηπειρωτικούς ή τους νησιωτικούς Δήμους; Ή αλλιώς πάλι, σε ποια κατηγορία Δήμων εμφανίζεται με μεγαλύτερη οξύτητα το πρόβλημα τής δημογραφικής τρωτότητας, στους μητροπολιτικούς, στους περαστικούς, στους μεγάλους ηπειρωτικούς, στους μικρούς ηπειρωτικούς, στους μεγάλους νησιωτικούς ή στους μικρούς νησιωτικούς.

3. Πολυπαραγοντική ανάλυση

   Η ανάλυση περιλαμβάνει 20 μεταβλητές που περιγράφουν την δομή και δυναμική των δημογραφικών εξελίξεων σε επίπεδο δήμου τις απογραφικές περιόδους 2001, 2011 και 2021 . Η ανάλυση αυτή εξειδικεύεται ανά κατηγορία Δήμου με βάση την τυπολογία «Κλεισθένη». Με αυτό τον τρόπο μπορεί να προκύψει μια κατάταξη / ομαδοποίηση των δήμων ως προς δημογραφικά χαρακτηριστικά κατά κατηγορία Δήμων "Κλεισθένη". Η ανάλυση αυτή λειτουργεί συμπληρωματικά και συνδυαστικά με τον δείκτη δημογραφικής διακυνδύνευσης καθώς παρέχει τη δυνατότητα σύγκρισης των ευρημάτων και κατά συνέπεια έλεγχο της αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τον δείκτη δημογραφικής τρωτότητας. Η ανάλυση καταδεικνύει ότι και οι δύο μεθοδολογίες καταλήγουν σε παρεμφερή συμπεράσματα.

4. Παρουσίαση δράσεων και καλών πρακτικών από τους Δήμους της Ελλάδας

   Στο μέρος αυτό θα παρουσιαστούν οι δράσεις που έχουν αναλάβει οι Δήμοι της Ελλάδας για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, με σκοπό τόσο την ενημέρωση των ενδιαφερομένων και την ανάδειξη της συμβολής και σημασίας των δήμων στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, όσο και για την διάχυση και πρόσβαση όλων των δήμων στα εφαρμοζόμενα προγράμματα και πολιτικές που μπορεί να αποτελέσουν έναυσμα για την εισαγωγή καλών πρακτικών και σε άλλους Δήμους έτσι ώστε να ενισχύεται ακόμη περισσότερο η συμβολή και η προστιθέμενη αξία των δήμων στην αντιμετώπιση του δημογραφικού ζητήματος.

5. Προτάσεις πολιτικής

   Το κεφάλαιο αυτό συμπληρώνει τις προτάσεις που διατυπώθηκαν στην προηγούμενη μελέτη και τις ταξινομεί με βάση τις οριζόντιες και χωρικά εστιασμένες δράσεις, αναφέροντας σε αυτές που σχετίζονται άμεσα με το δημογραφικό αλλά και αυτές που αφορούν σε άλλες δράσεις που έμμεσα συμβάλουν και στην αντιμετώπισή του δημογραφικού.

1.2 Σκοπός και στόχος της μελέτης

Η μελέτη έχει σκοπό να εξετάσει το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας υπό το πρίσμα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού.

Ειδικότερα η μελέτη επιδιώκει:

- να αποτυπώσει την πολυμορφία με την οποία εκδηλώνεται το δημογραφικό πρόβλημα της Ελλάδας σε επίπεδο Δήμων
- να αναδείξει τη σημασία και το ρόλο των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού στην διαμόρφωση και υλοποίηση πολιτικών για την αντιμετώπισή του
- να παρέχει τεκμηρίωση και να συμβάλει στο δημόσιο διάλογο σε ένα εξαιρετικά οξύ και δυσεπίλυτο πρόβλημα πολιτικής στην Ελλάδα

Στόχος αυτής της μελέτης είναι να ευαισθητοποιήσει και να αφυπνίσει τους δημόσιους φορείς, τους κοινωνικούς φορείς καθώς και ευρύτερα την κοινωνία, για ένα κρίσιμο, επίκαιρο και επιτακτικό κοινωνικό, οικονομικό και εθνικό πρόβλημα, που απαιτεί την ενεργό συμμετοχή όλων των επιπέδων διοίκησης και όλων των δρώντων σε κάθε επίπεδο διοίκησης και να αναδείξει τον ρόλο και τη σημασία που προσλαμβάνει σε αυτό η συμμετοχή των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού.

Αναδεικνύεται, λοιπόν, η ανάγκη μελέτης της γήρανσης και της πληθυσμιακής συρρίκνωσης σε επίπεδο δήμου, εστιάζοντας στις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής, τους παράγοντες κινδύνου αλλά και τη διαφορε-

τική δυναμική του κάθε τόπου, ώστε να προταθούν εστιασμένες πολιτικές/δράσεις, σχεδιασμένες στα μέτρα κάθε περιοχής εγκαταλείποντας τη λογική "one-size-fits all".

Η μελέτη αυτή διεξάγεται σε μια χρονική στιγμή όπου στην επιστημονική βιβλιογραφία αλλά και στην πολιτική πρακτική πυκνώνουν οι φωνές που υποστηρίζουν ότι το δημογραφικό ζήτημα δημιουργεί και άλλες παρενέργειες οικονομίες, κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτικές που συνθέτουν ένα εκρηκτικό μίγμα προβλημάτων που απασχολούν πολλές χώρες στην ευρωπαϊκή ένωση.

Σήμερα υπάρχουν πολλές περιοχές που παρουσιάζουν χρόνια υστέρηση και "μένουν πίσω" ("left behind") από το μέρισμα της εθνικής ανάπτυξης και της πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες αλλά και στο δείκτη προστασίας από την έκθεση σε διαδοχικές και αλληλοεπικαλυπτόμενες κρίσεις.

Υπάρχουν περιοχές που έχουν εγκλωβιστεί σε "παγίδα στασιμότητας" ("development trap") ή και περαιτέρω υποχώρησης και επιδείνωσης της σχετικής τους θέσης, χωρίς να μπορούν να βρουν τα μέσα και τους τρόπους που θα τους βοηθήσουν να απαγκιστρωθούν από αυτή την κατάσταση.

Υπάρχουν, τέλος, περιοχές και τοπικές κοινωνίες που αισθάνονται είναι οι "ξεχασμένοι" από την πολιτεία και τους δημόσιους φορείς και δημιουργούνται αμείλικτα ερωτήματα για κυβερνήσεις και φορείς άσκησης πολιτικής "κάτι πρέπει να γίνει για αυτές τις περιοχές" (Rodríguez-Pose, 2018). Η δημογραφική απίσχναση συνιστά ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των περιοχών που "μένουν πίσω".

Το ζήτημα αυτό δημιουργεί και πολιτικές παρενέργειες καθώς, περιοχές που "μένουν πίσω" και "πολίτες που μένουν πίσω" συγκαταλέγονται συνήθως ανάμεσα στις περιοχές και στις ομάδες του πληθυσμού που εκδηλώνουν την "πολιτική της δυσαρέσκειας" (political discontent) με εκλογική συμπεριφορά που συχνά κινείται από την λεγόμενη αντισυστημική ψήφο που συχνά εκθρέφει και ανατροφοδοτείται από το λαϊκισμό και τον ευρωσκεπτικισμό (Dijkstra κ.α., 2020; Rodríguez-Pose κ.α., 2023). Οι παρενέργειες του φαινομένου της μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού είναι πολλές, αλληλένδετες και λειτουργούν από κοινού και συσσωρευτικά.

Ωστόσο, η αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού δεν εξαντλείται ούτε περιορίζεται μόνο στις πρωτοβουλίες και ενέργειες των δήμων. Όπως σχεδόν όλα τα σύγχρονα προβλήματα, η πολιτική για την αντιμετώπισή του εδράζεται στην αρχή της επικουρικότητας, της εγγύτητας και της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης.

Επομένως, τα σημερινά κρίσιμα προβλήματα απαιτούν τη συμμετοχή όλων των επιπέδων διοίκησης, τόσο στην διάγνωση του προβλήματος, όσο και στη διαμόρφωση και εφαρμογή προγραμμάτων πολιτικής για την αντιμετώπισή του. Η κοινή δράση, η συνοχή και συμπληρωματικότητα των δράσεων μπορεί να αποτελέσει τη καλύτερη προϋπόθεση για την υλοποίηση πολιτικών που θα οδηγήσουν στην χωρική και κοινωνική συμπεριληπτικότητα (territorial and social inclusiveness).

Κατά συνέπεια, όσο απαραίτητη είναι η πολυεπίπεδη προσέγγιση στην ανάλυση και κατανόηση του προβλήματος, άλλο τόσο απαραίτητη είναι η πολυεπίπεδη συνεργασία όλων των επιπέδων διοίκησης και όλων των δρώντων σε κάθε επίπεδο διοίκησης για την αντιμετώπισή του.

Συμπερασματικά, η μελέτη τεκμηριώνει την άποψη ότι ο βαθμός έντασης και έκτασης του δημογραφικού προβλήματος παρουσιάζει έντονη ανομοιομορφία μεταξύ των δήμων. Το δημογραφικό είναι ένα εθνικό πρόβλημα αλλά και ένα τοπικό πρόβλημα καθώς εκδηλώνεται με διαφορετικό τρόπο και, ενδεχομένως, αντιμετωπίζεται με διαφορετικά μέσα πολιτικής, ανάμεσα στους Δήμους της χώρας.

Το δημογραφικό πρόβλημα έχει, επομένως, και μια χωρική/γεωγραφική διάσταση καθώς αυτή αναδεικνύει πτυχές του προβλήματος οι οποίες επισκιάζονται από την συμπερίληψή του σε ένα εθνικό μέσο όρο. Η επικέντρωση στην τοπική κλίμακα αναδεικνύει πτυχές των προβλημάτων τα οποία δεν εντοπίζονται από την ανάλυση των εθνικών μεγεθών.

Κατά συνέπεια, η διερεύνηση και ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων με τις οποίες αποτυπώνεται η μείωση και

γήρανση του πληθυσμού σε επίπεδο Δήμου καθίστανται απαραίτητες τόσο για την πληρέστερη αποτύπωση και κατανόηση του προβλήματος όσο και για την διατύπωση και εφαρμογή χωρικά εστιασμένων μέτρων και προγραμμάτων πολιτικής για την όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του (place-based policies) (Barca, 2019).

1.3 Δομή της μελέτης

Η μελέτη διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια.

Στο κεφάλαιο 1 παρουσιάζονται μια αναφορά στο πρόβλημα, η προστιθέμενη αξία της μελέτης και η παρουσίαση της δομής της μελέτης.

Στη συνέχεια το κεφάλαιο 2.1 αποτυπώνει τις τρέχουσες εξελίξεις της γήρανσης και μείωσης του πληθυσμού των δήμων με βάση τα στοιχεία της απογραφής πληθυσμούς 2011, 2021 (και σ ορισμένες περιπτώσεις και του 2001), καθώς και της συσχέτισης των δύο μεγεθών μεταξύ τους. Τέλος, επιχειρείται η αποτύπωση αυτών των χαρακτηριστικών – της γήρανσης και μείωσης του πληθυσμού – σε επίπεδο Δήμων με τις κατηγορίες Δήμων (Κλεισθένης) ούτως ώστε να καταστεί δυνατή η διερεύνηση της συχνότητας εμφάνισης ενός φαινομένου ή και των δύο φαινομένων μαζί (μείωση και γήρανση πληθυσμού) σε κάθε κατηγορία Δήμων.

Το κεφάλαιο 2.3 παρουσιάζει τη μεθοδολογία, την ανάλυση και την ομαδοποίηση Δήμων με βάση τον υπολογισμό του Σύνθετου δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης (Σ3Δ). Πρόκειται για ένα σύνθετο δείκτη ο οποίος υπολογίζεται για πρώτη φορά στην μελέτη του δημογραφικού προβλήματος σε επίπεδο Δήμων και ο οποίος κατατάσσει τους Δήμους σε έξη κατηγορίες ανάλογα με την ένταση του δημογραφικού προβλήματος. Επιπλέον, ο δείκτης αυτός εξετάζεται αναφορικά με τις κατηγορίες Δήμων ούτως ώστε να καταστεί εφικτή η διερεύνηση της συσχέτισης του δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης με τις κατηγορίες Δήμων που έχει γίνει με βάση τον "Κλεισθένη».

Το κεφάλαιο 2.3 εισάγει μια ακόμη καινοτομία με την αξιοποίηση της πολυπαραγοντικής ανάλυσης στην εκτίμηση της έντασης του δημογραφικού προβλήματος. Ταυτόχρονα επιχειρείται η εκτίμηση της έντασης του δημογραφικού προβλήματος ανά κατηγορία Δήμου. Η Διαγραμματική Ανάλυση και η Χαρτογραφική απεικόνιση παρέχουν λεπτομερέστερη και πιο εύκολη πρόσληψη των αποτελεσμάτων της ανάλυσης.

Το κεφάλαιο 4 προχωράει στην καταγραφή των πολιτικών που αναφέρονται στην διαμόρφωση του πλαισίου πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την παρουσίαση των κατευθύνσεων πολιτικής σε εθνικό επίπεδο στην Ελλάδα και στην καταγραφή των δράσεων και πρωτοβουλιών της τοπικής αυτοδιοίκησης παρουσιάζοντας καλές διεθνείς πρακτικές αλλά και τις δράσεις των δήμων στην Ελλάδα.

Τέλος το κεφάλαιο 5 προχωράει στην διατύπωση προτάσεων πολιτικής αναδεικνύοντας τη σημασία και τον ιδιαίτερο ρόλο τον οποίο μπορεί να διαδραματίζουν οι Δήμοι

.

2. Επικαιρότητα και κρισιμότητα του δημογραφικού προβλήματος

2.1 Σύντομη επισκόπηση μελετών και δεδομένων

Οι πιο πρόσφατες απογραφές και τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ δείχνουν, για παράδειγμα, ότι πολλοί μικροί δήμοι στην ηπειρωτική Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου έχουν χάσει σημαντικό μέρος του πληθυσμού τους, ενώ οι μεγάλες πόλεις παραμένουν σχετικά σταθερές ή και αυξάνονται σε πληθυσμό λόγω εσωτερικής μετανάστευσης. Η απογραφή του 2021 από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ 2024) αποκάλυψε μείωση πληθυσμού κατά 3,5% από το 2011, με τη μείωση να είναι περισσότερο αισθητή σε μικρούς ηπειρωτικούς, ορεινούς και νησιωτικούς δήμους, όπου παρατηρούνται πληθυσμιακές μειώσεις άνω του 10%. Αντίθετα, οι μητροπολιτικοί και κυρίως οι προαστιακοί δήμοι, όπως της Αττικής και άλλων μεγάλων πόλεων, σημειώνουν μικρή αύξηση.

Υπάρχουν επίσημα στοιχεία και μελέτες που καταγράφουν τη δημογραφική κατάσταση στην Ελλάδα και δείχνουν ότι πολλοί δήμοι, κυρίως στην περιφέρεια, αντιμετωπίζουν μείωση του πληθυσμού. Κάποιες βασικές πηγές για τέτοια δεδομένα είναι:

- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ): Τα στοιχεία από τις απογραφές πληθυσμού που διεξάγει κάθε 10 χρόνια παρέχουν αναλυτική εικόνα για τη μεταβολή του πληθυσμού σε κάθε δήμο της Ελλάδας. Οι τελευταίες απογραφές, του 2011 και του 2021, δείχνουν σταθερή μείωση του πληθυσμού σε αρκετούς δήμους κυρίως σε απομακρυσμένες και αγροτικές περιοχές.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ): Μελέτες του ΕΚΚΕ έχουν δείξει τη δημογραφική αποψίλωση της περιφέρειας και την αύξηση του αστικού πληθυσμού σε μεγάλες πόλεις.

Συνολικά, η μείωση και γήρανση του πληθυσμού στην Ελλάδα απαιτεί μια ολιστική προσέγγιση, με προσεκτικό σχεδιασμό των δημογραφικών πολιτικών, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις και να ενισχυθούν οι δήμοι που πλήττονται περισσότερο.

Η έκθεση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ο.Κ.Ε.), "Το δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα», εστιάζει στις αρνητικές συνέπειες της μείωσης του πληθυσμού και της γήρανσης που επηρεάζουν την κοινωνική, οικονομική και δημοσιονομική σταθερότητα της χώρας. Σύμφωνα με την έκθεση, κύριοι παράγοντες του προβλήματος αποτελούν:

- Η μείωση γεννήσεων: Η υπογεννητικότητα παραμένει βασική αιτία του δημογραφικού προβλήματος. Η Ελλάδα καταγράφει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γεννήσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι νέοι

αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες που επηρεάζουν την απόφαση να δημιουργήσουν οικογένειες. Υπάρχει έλλειψη υποστήριξης για εργαζόμενους γονείς, όπως υποδομές για τη φροντίδα παιδιών και μέτρα για τη "συνύπαρξη» οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής.

- Η γήρανση πληθυσμού: Η αύξηση του προσδόκιμου ζωής και η μείωση των γεννήσεων οδήγησαν στη σταδιακή γήρανση του πληθυσμού, γεγονός που επιβαρύνει το σύστημα υγείας και συνταξιοδότησης. Το εργατικό δυναμικό μειώνεται, ενώ η αναλογία ατόμων σε παραγωγική ηλικία προς τους συνταξιούχους επιδεινώνεται.
- Η μετανάστευση νέων: Η οικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας οδήγησε πολλούς νέους, εξειδικευμένους εργαζόμενους να μεταναστεύσουν, επιδεινώνοντας το ήδη υπάρχον δημογραφικό πρόβλημα. Αυτή η "διαρροή εγκεφάλων» (brain drain) στερεί τη χώρα από νέους που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη και να στηρίξουν το ασφαλιστικό σύστημα.

Οι αντίστοιχες επιπτώσεις που δημιουργούνται, σύμφωνα με την έκθεση είναι:

- Στο ασφαλιστικό σύστημα: Ο συνεχώς μειούμενος αριθμός ενεργών εργαζομένων σε σχέση με τον αυξανόμενο αριθμό συνταξιούχων ασκεί πίεση στο ασφαλιστικό σύστημα της χώρας, το οποίο ήδη αντιμετωπίζει προκλήσεις βιωσιμότητας.
- Στην οικονομική ανάπτυξη: Η γήρανση του πληθυσμού επηρεάζει την παραγωγικότητα και την οικονομική ανάπτυξη. Η έλλειψη νέων εργαζομένων σε διάφορους τομείς οδηγεί σε λιγότερη καινοτομία και δυσκολία προσαρμογής στις σύγχρονες οικονομικές απαιτήσεις.
- Στις κοινωνικές υπηρεσίες: Οι αυξανόμενες ανάγκες του ηλικιωμένου πληθυσμού για υγειονομική περίθαλψη και κοινωνική στήριξη επιβαρύνουν τις κρατικές υπηρεσίες και δημιουργούν προκλήσεις στην παροχή ποιοτικής φροντίδας.

Σε σχέση με το δημογραφικό πρόβλημα, υπάρχουν συγκεκριμένες σύγχρονες τάσεις μεταβολής που επηρεάζουν τις κοινωνίες και τις πολιτικές προσεγγίσεις:

- Γήρανση του πληθυσμού: Σε πολλές χώρες, ο πληθυσμός γερνάει γρήγορα λόγω της αύξησης του μέσου όρου ζωής και της μείωσης του ρυθμού γεννήσεων. Αυτό έχει σοβαρές επιπτώσεις στις κοινωνικές υπηρεσίες, την απασχόληση και την οικονομία γενικότερα.
- Μετανάστευση και διασπορά: Οι μεταναστευτικές ροές και η διασπορά πληθυσμών επηρεάζουν τη δομή των κοινοτήτων και την πολιτική σύνθεση πολλών κοινωνιών, καθώς και τις προκλήσεις στην ένταξη και την οικονομική απορρόφηση των μεταναστών.
- Αλλαγές στις οικογενειακές δομές: Η μετάβαση από παραδοσιακές οικογενειακές δομές προς πιο ευέλικτες και μικρότερες οικογενειακές μορφές επηρεάζει τα μοντέλα γεννήσεων και την προστασία των παιδιών.
- Κοινωνικοοικονομικές ανισότητες: Η αύξηση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στον ρυθμό γεννήσεων και την κοινωνική σταθερότητα.
- Εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση: Η προώθηση της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης μπορεί να επηρεάσει τις επιλογές για τον οικογενειακό σχεδιασμό και την απασχόληση γενικότερα.

Αυτές οι τάσεις αντικατοπτρίζουν τις πρόσφατες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που έχουν σημαντικές συνέπειες στη δημογραφία και απαιτούν προσαρμογή των πολιτικών για τη διαχείριση αυτών των προκλήσεων.

Το δημογραφικό πρόβλημα συνδέεται στενά με τη δημιουργία βιώσιμων πόλεων καθώς οι πληθυσμια-

κές αλλαγές επηρεάζουν τόσο τις υποδομές όσο και τις πολιτικές που είναι απαραίτητες για τη βιωσιμότητα μιας πόλης. Ορισμένοι από τους κύριους τρόπους με τους οποίους το δημογραφικό πρόβλημα επηρεάζει τις βιώσιμες πόλεις είναι οι εξής:

- Γήρανση του πληθυσμού: Η αύξηση της αναλογίας των ηλικιωμένων πολιτών δημιουργεί νέες προκλήσεις για τις πόλεις καθώς απαιτούνται υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας και μετακίνησης που είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες αυτής της ηλικιακής ομάδας. Οι πόλεις πρέπει να σχεδιάζουν υποδομές που διευκολύνουν την κινητικότητα των ηλικιωμένων, με προσβάσιμα μέσα μεταφοράς και ασφαλείς δημόσιους χώρους. Η προώθηση της βιωσιμότητας σε αστικό επίπεδο αποτελεί βασικό εργαλείο για τη διαχείριση των επιπτώσεων της γήρανσης και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων. Οι βιώσιμες πόλεις δεν περιορίζονται μόνο στη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά διαμορφώνουν ένα κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο που υποστηρίζει τη συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινότητα, προωθώντας την κοινωνική ένταξη και την αυτονομία τους.
- Συρρίκνωση του πληθυσμού και αστικοποίηση: Οι πόλεις που αντιμετωπίζουν μείωση του πληθυσμού λόγω χαμηλής γεννητικότητας και μετανάστευσης κινδυνεύουν να χάσουν δυναμική καθώς λιγότεροι κάτοικοι μπορεί να οδηγήσουν σε οικονομική στασιμότητα, εγκαταλειμμένες περιοχές και έλλειψη επενδύσεων. Παράλληλα, η συγκέντρωση του πληθυσμού σε αστικά κέντρα λόγω εσωτερικής μετανάστευσης εντείνει τις απαιτήσεις για βιώσιμες υποδομές.
- Εργατικό δυναμικό: Η μείωση του ενεργού πληθυσμού μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη εργατικού δυναμικού, το οποίο είναι κρίσιμο για την ανάπτυξη των πόλεων. Οι βιώσιμες πόλεις χρειάζονται ενεργό πληθυσμό που θα συμβάλλει στην οικονομία και θα προάγει καινοτόμες λύσεις για την ενέργεια, τη μετακίνηση και το σχεδιασμό των δημόσιων χώρων.
- Στέγαση και κοινωνική συνοχή: Το δημογραφικό πρόβλημα επηρεάζει επίσης τις ανάγκες για στέγαση. Οι βιώσιμες πόλεις οφείλουν να προσφέρουν ποικιλία κατοικιών που να καλύπτουν τις διαφορετικές ανάγκες, όπως κατοικίες για νέες οικογένειες, ηλικιωμένους και μετανάστες. Η κοινωνική συνοχή ενισχύεται από την προσιτή στέγαση και την υποστήριξη των κοινωνικών ομάδων με δημογραφικές προκλήσεις.
- Προσαρμογή στις περιβαλλοντικές προκλήσεις: Οι δημογραφικές αλλαγές επηρεάζουν και την κατανάλωση πόρων. Οι βιώσιμες πόλεις πρέπει να διαχειρίζονται αποτελεσματικά τους φυσικούς πόρους, καθώς οι πληθυσμιακές μεταβολές ενδέχεται να αυξήσουν τη ζήτηση για ενέργεια, νερό και τρόφιμα.

Σύμφωνα με την Έκθεση για το Δημογραφικό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής[1], οι βιώσιμες πόλεις συνιστούν καθοριστικό παράγοντα για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος στην Ευρώπη, όπου παρατηρείται γήρανση του πληθυσμού και μείωση της γεννητικότητας. Η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και πράσινων υποδομών βοηθά στην προσέλκυση νεότερων πληθυσμών, βελτιώνοντας ταυτόχρονα την ποιότητα ζωής. Η ψηφιοποίηση υπηρεσιών και η δυνατότητα εργασίας εξ αποστάσεως, ενισχύουν την ελκυστικότητα μικρότερων πόλεων και αγροτικών περιοχών, καθώς προσφέρουν πρόσβαση σε υπηρεσίες, όπως η υγειονομική περίθαλψη και η εκπαίδευση, εξαλείφοντας τη γεωγραφική απομόνωση. Η τάση αυτή ενισχύθηκε από την πανδημία COVID-19, κατά την οποία παρατηρήθηκε μετακίνηση από τα αστικά κέντρα σε λιγότερο πυκνοκατοικημένες περιοχές, αξιοποιώντας τη δυνατότητα της εξ αποστάσεως εργασίας. Παράλληλα, η προσαρμογή των πόλεων στις ανάγκες των κατοίκων, ειδικά με την ανάπτυξη βιώσιμων μεταφορών και ενεργειακών λύσεων, διασφαλίζει τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των αστικών κέντρων. Η πράσινη ενέργεια και οι έξυπνες τεχνολογίες βοηθούν στη μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος και

1. European Commission, 2023

καθιστούν τις πόλεις ελκυστικότερες για οικογένειες και νεότερους πληθυσμούς, κάτι που συνδέεται άμεσα με την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος. Επιπλέον, οι περιβαλλοντικές προκλήσεις, όπως η κλιματική αλλαγή, επιβάλλουν την ανάγκη προσαρμογής των πόλεων σε νέες συνθήκες. Οι πόλεις που επενδύουν σε πράσινες τεχνολογίες και σε ανθεκτικές υποδομές είναι πιο πιθανό να προσελκύσουν νέους κατοίκους, ενώ παράλληλα βελτιώνουν την ποιότητα ζωής των υπαρχόντων πολιτών. Η έξυπνη διαχείριση της ενέργειας, η κυκλική οικονομία και η βιώσιμη αστική κινητικότητα αποτελούν κεντρικά εργαλεία για τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη των πόλεων και την αναστροφή των αρνητικών δημογραφικών τάσεων. Συνολικά, οι βιώσιμες πόλεις αποτελούν κεντρικό άξονα για την αντιμετώπιση της δημογραφικής κρίσης στην Ευρώπη, προσφέροντας λύσεις που συνδυάζουν τεχνολογική και περιβαλλοντική καινοτομία, βελτίωση των κοινωνικών υποδομών και ενίσχυση της τοπικής οικονομίας.

Στην έκθεση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD) «Global Trends in Local Governance»[2] αναλύονται οι σύγχρονες τάσεις στις τοπικές κυβερνήσεις παγκοσμίως, εστιάζοντας στη δημογραφική γήρανση, την αστικοποίηση, την κοινωνική ανθεκτικότητα και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Περιγράφονται πρακτικές όπως η ψηφιοποίηση δημόσιων υπηρεσιών, η ενσωμάτωση των πολιτών στη λήψη αποφάσεων καθώς και η εφαρμογή πράσινων πρωτοβουλιών για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η καινοτομία στις τοπικές αρχές αναγνωρίζεται ως κρίσιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων και την ενίσχυση της δημοκρατικής συμμετοχής.

Στο πλαίσιο της συζήτησης για τις βιώσιμες πόλεις, η επανακατοίκηση της υπαίθρου αναδύεται ως μια από τις στρατηγικές για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος που αντιμετωπίζουν πολλές ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. Η μείωση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές και η συνεχής αστυφιλία έχουν οδηγήσει σε σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών. Ωστόσο, η αναζωογόνηση της υπαίθρου δεν αποτελεί μόνο ένα εργαλείο για την αποκέντρωση του πληθυσμού, αλλά και ένα βήμα προς τη βιώσιμη ανάπτυξη, την αγροτική οικονομία και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα τελευταία χρόνια, η δημογραφική αποδυνάμωση της υπαίθρου αποτελεί σοβαρό ζήτημα, ιδιαίτερα σε απομονωμένες και ορεινές περιοχές της Ελλάδας. Η αστυφιλία, η γήρανση του πληθυσμού και η έλλειψη επαγγελματικών ευκαιριών έχουν οδηγήσει σε μαζική αποχώρηση νέων από την ύπαιθρο προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Αυτή η πληθυσμιακή συρρίκνωση επηρεάζει άμεσα την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή των αγροτικών κοινοτήτων, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη των γεωργικών εκτάσεων και την ερήμωση των χωριών[3].

Στη συνέντευξη του Κυριάκου Μητσοτάκη, στο συνέδριο "Δημογραφικό 2024- Εθνική Προτεραιότητα», ο Πρωθυπουργός αναγνωρίζει ότι το δημογραφικό πρόβλημα είναι παγκόσμιο και σύνθετο, όχι μόνο ελληνικό. Τονίζει πως η μείωση των γεννήσεων και η γήρανση του πληθυσμού, επηρεάζουν την κοινωνία και την οικονομία. Αναφέρεται στη σημασία των πολιτικών στήριξης οικογενειών και ενεργούς γήρανσης, ενώ τονίζει την ανάγκη ενίσχυσης της περιφέρειας και της αποκέντρωσης ως μέρος της λύσης για το δημογραφικό πρόβλημα. Η στήριξη των τοπικών κοινοτήτων και η βελτίωση των υποδομών στην ύπαιθρο είναι κρίσιμη για την επανακατοίκηση των αγροτικών περιοχών και την αντιμετώπιση της αστυφιλίας. Επισημαίνει ότι πρέπει να δοθούν κίνητρα για την αποκέντρωση, δημιουργώντας ευκαιρίες για εργασία και καλύτερες συνθήκες ζωής στην περιφέρεια. Χαρακτηριστικό απόσπασμα της συνέντευξης: *"Να κλείσω με κάτι στο οποίο αποδίδω πολύ μεγάλη σημασία: την αποκέντρωση. Είναι μία πολιτική επιλογή της κυβέρνησης να στηρίξει την ελληνική περιφέρεια και να δημιουργήσει περισσότερες θέσεις εργασίας στην περιφέρεια, όπου το κόστος ζωής είναι χαμηλότερο από ό,τι είναι στην Αθήνα. Με τα ίδια χρήματα έχεις μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Αν μπορούμε αυτό να το συνδυάσουμε με καλές δουλειές και με καλές υπηρεσίες, τότε*

2. OECD, 2023

3. Papadopoulos & Ioannou, 2020

η απομάκρυνση από την Αθήνα πρωτίστως, από το λεκανοπέδιο, γίνεται πιο ελκυστική. Και αυτό βοηθάει, τελικά, στην επιλογή μιας οικογένειας να αποκτήσει παιδί ή να προσθέσει στα παιδιά που ήδη έχει.».

Στο άρθρο "Δημογραφικό: Πρόταση για θέσπιση ηλικιακού bonus στην απόκτηση παιδιών και επανακατοίκηση της υπαίθρου»[4], η Αγγελική Μαρίνου αναλύει τη σοβαρή δημογραφική κρίση που αντιμετωπίζει η Ελλάδα, με την αύξηση του ποσοστού ηλικιωμένων και τη μείωση των γεννήσεων. Η πρόταση που εξετάζεται είναι η θεσμοθέτηση ενός ηλικιακού bonus, δηλαδή οικονομικών κινήτρων σε νεαρά ζευγάρια για την απόκτηση παιδιών. Η επανακατοίκηση της υπαίθρου αναφέρεται ως στρατηγική λύση για την αντιστροφή της αστυφιλίας και την ενίσχυση της αγροτικής οικονομίας. Οι πολιτικές που προτείνονται έχουν ως στόχο την ενθάρρυνση νέων ανθρώπων να εγκατασταθούν σε απομακρυσμένες περιοχές, προσφέροντας κίνητρα όπως στήριξη για τη δημιουργία οικογένειας, βελτίωση υποδομών και πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες. Αυτό μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην επίλυση του δημογραφικού προβλήματος και την αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών.

Στο άρθρο "Δημογραφικό πρόβλημα και πιθανές λύσεις του»[5], ο Κώστας Ρόντος παρέχει μια λεπτομερή ανάλυση του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα, επικεντρώνοντας την προσοχή του στις μακροπρόθεσμες συνέπειες της μετανάστευσης των δεκαετιών του 1960 και 1970. Η μαζική έξοδος νέων από τις αγροτικές περιοχές προς την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική μείωση του αναπαραγωγικού πληθυσμού στην Ελλάδα. Προτείνονται ως λύσεις η ενίσχυση της παραγωγικότητας στις αγροτικές περιοχές μέσω ανασχεδιασμού της αγροτικής πολιτικής και η προώθηση της επανακατοίκησης της υπαίθρου, με την παροχή κινήτρων όπως χρηματοδοτήσεις και ανάπτυξη υποδομών. Επισημαίνεται επίσης ότι οι μακροπρόθεσμες δημογραφικές στρατηγικές μπορούν να συμβάλουν καθοριστικά στην αύξηση του πληθυσμού και στη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών της χώρας.

Η **επανακατοίκηση** της υπαίθρου συνδέεται στενά με την έννοια της **βιώσιμης ανάπτυξης**, καθώς προωθεί την ισορροπημένη κατανομή του πληθυσμού και την οικονομική αναζωογόνηση των περιφερειακών περιοχών. Η αγροτική παραγωγή μπορεί να αναβαθμιστεί μέσω της εισαγωγής τεχνολογιών αιχμής και της προώθησης της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας. Παράλληλα, η ενίσχυση της αγροτουριστικής δραστηριότητας και η αναβίωση της πολιτιστικής κληρονομιάς των αγροτικών περιοχών μπορούν να προσελκύσουν νέους κατοίκους και να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας.

Η ελληνική πολιτεία έχει ήδη εφαρμόσει κάποια μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση, όπως η παροχή κινήτρων για νέους αγρότες, οι επιδοτήσεις για επενδύσεις στην αγροτική οικονομία και η υποστήριξη μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά, απαιτείται ένα συνολικότερο στρατηγικό σχέδιο για την ενθάρρυνση της επανακατοίκησης, το οποίο θα περιλαμβάνει παρεμβάσεις σε υποδομές, πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης.

Ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες για την επανακατοίκηση της υπαίθρου είναι η αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών και η δυνατότητα εξ αποστάσεως εργασίας. Η πανδημία του COVID-19 ανέδειξε τις δυνατότητες της τηλεργασίας, προσφέροντας νέες προοπτικές για την αποκέντρωση του εργατικού δυναμικού. Οι αγροτικές περιοχές, εφόσον διαθέτουν κατάλληλες υποδομές σε ψηφιακές τεχνολογίες και γρήγορη πρόσβαση στο διαδίκτυο, μπορούν να αποτελέσουν ιδανικό προορισμό για εργαζόμενους που επιθυμούν να συνδυάσουν την ποιότητα ζωής της υπαίθρου με την επαγγελματική τους δραστηριότητα.

4. *Insider.gr*, Ιούλιος 2024
5. *Το Βήμα*, Αύγουστος 2024

2.2 Δημογραφικές τάσεις και εξελίξεις στην ΕΕ και στην Ελλάδα/Η δημογραφική εικόνα της Ελλάδας

Η συζήτηση για το δημογραφικό ζήτημα στην Ελλάδα συνήθως επικεντρώνεται και περιορίζεται στην ανάγνωση και ανάλυση των δεικτών που σχετίζονται με τις γεννήσεις. Είναι γεγονός ότι η γονιμότητα στην Ελλάδα ακολουθεί μια ανησυχητική πορεία. Η τάση σίγουρα δεν είναι διαφορετική από αυτή που καταγράφεται στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες – είναι όμως σίγουρα πιο εντυπωσιακή ως προς την ένταση του φαινομένου.

Πλαίσιο 2-1. Οι σημαντικότερες δημογραφικές προκλήσεις στην Ευρώπη

- Το μερίδιό της Ευρώπης στον παγκόσμιο πληθυσμό μειώνεται εντυπωσιακά: από 22% το 1950 έπεσε στο 10% το 2020 και εκτιμάται ότι θα συρρικνωθεί περαιτέρω στο 7% μέχρι το 2050.
- Στο σύνολο της ηπείρου, ήδη από το 1993, οι θάνατοι υπερτερούν αριθμητικά των γεννήσεων.
- Η μεταναστευτική εισροή είναι ο σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης του πληθυσμού της Ευρώπης.
- Αν δεν υπήρχε η μετανάστευση, ο πληθυσμός της Ευρώπης θα είχε μειωθεί κατά 14.000.000 μεταξύ 2000 και 2022.
- Η γήρανση του πληθυσμού συνεχίζεται, με έντονες διαφοροποιήσεις στο εσωτερικό της Ευρώπης.
- Η Ευρώπη φιλοξενεί σήμερα περισσότερα από 140 εκατομμύρια άτομα άνω των 65 ετών, οι οποία αντιπροσωπεύουν σχεδόν το 20% του συνολικού πληθυσμού της.
- Από την αλλαγή του αιώνα, η ηλικιακή διάμεσος αυξήθηκε κατά 5 χρόνια.
- Έχει ήδη συντελεστεί μια σημαντική δημογραφική υπέρβαση: οι άνω των 65 ετών είναι αριθμητικά περισσότεροι των παιδιών κάτω των 15 ετών.
- Η ταχύτερα αυξανόμενη ηλικιακή ομάδα είναι οι άνω των 80 ετών:
- Ο πληθυσμός (σχεδόν) όλων των χωρών της εκτιμάται ότι θα μειωθεί την επόμενη δεκαετία.
- Η ερημοποίηση είναι ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζει αυξανόμενος αριθμός περιοχών της Ευρώπης
- Το 2019, για πρώτη φορά στην ιστορία της ΕΕ, ορίζεται Επίτροπος για θέματα Δημοκρατίας και Δημογραφίας.
- Το 2023 παρουσιάζεται η δημογραφική εργαλειοθήκη (demographic toolkit) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Περιλαμβάνει ρυθμιστικά μέσα, πλαίσια πολιτικής και χρηματοδότηση με στόχο την υποστήριξη των κρατών μελών στην ομαλή αντιμετώπιση των προκλήσεων που επιφέρουν οι δημογραφικές εξελίξεις.
- Οι δημογραφικές εξελίξεις υπονομεύουν τη διατήρηση της Ευρώπης ως οικονομικής και πολιτικής ηγέτιδας δύναμης, ενώ παράλληλα τίθεται σε κίνδυνο η ποιότητα ζωής και η κοινωνική συνοχή στο εσωτερικό της.

Οι περισσότεροι Δήμοι της χώρας αντιμετωπίζουν μια σταθερή μείωση του πληθυσμού, κυρίως λόγω της μετανάστευσης νέων σε αστικά κέντρα ή στο εξωτερικό και της αύξησης του ποσοστού των ηλικιωμένων. Αυτή η δημογραφική μεταβολή έχει οδηγήσει σε μείωση της οικονομικής δραστηριότητας, της ζήτησης για τοπικά προϊόντα και υπηρεσίες και στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής στις τοπικές κοινότητες.

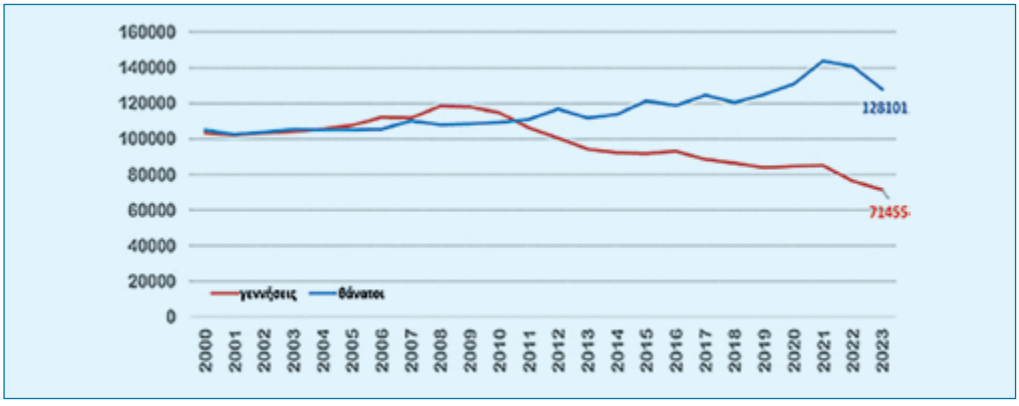
Πλαίσιο 1-2. Οι κυριότερες δημογραφικές προκλήσεις στην Ελλάδα

- Οι δύο τελευταίες απογραφές καταγράφουν μείωση του πληθυσμού της Ελλάδας. Μεταξύ 2001 και 2021, ο πληθυσμός μειώθηκε κατά περισσότερο από 500.000 άτομα αριθμός που αντιστοιχεί σε μείωση της τάξης του 4,6%.
- Από το 2011, η διαφορά θανάτων από γεννήσεις είναι σταθερά αρνητική και αυξανόμενη.
- Το 2023, οι γεννήσεις κατέγραψαν νέο ιστορικό χαμηλό ενώ η αναλογία γεννήσεις/ θάνατοι ήταν 1:1,8.
- Σύμφωνα με τις προβολές της EUROSTAT, ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας υπολογίζεται ότι θα μειωθεί κατά 25% μέχρι το 2070 –η μείωση μπορεί να φτάσει έως και 32% στο σενάριο της πολύ χαμηλής γονιμότητας.
- Η αποτροπή της περαιτέρω μείωσης του πληθυσμού τουλάχιστον μέχρι το 2040 είναι εντελώς αδύνατη, λόγω της ήδη διαμορφωμένης ηλικιακής σύνθεσης.
- Για να υπάρξει ένα έστω μικρό αποτέλεσμα, οι παρεμβάσεις με στόχο τη δημογραφική ανάκαμψη του πληθυσμού πρέπει να απευθύνονται σε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες και όλες τις γεωγραφικές περιοχές, καλλιεργώντας εμπιστοσύνη στους θεσμούς, χωρίς διακρίσεις και χωρίς να αφήνουν κάποιους πίσω (no one left behind).

2.2.1 Φυσική κίνηση πληθυσμού

Το 1981, για πρώτη φορά, η γονιμότητα -ο μέσος δηλαδή αριθμός παιδιών που αποκτά μια γυναίκα-, έπεσε κάτω από το ελάχιστο απαιτούμενο για την αναπλήρωση του πληθυσμού επίπεδο των 2,1 παιδιών ανά γυναίκα. Αν και αυτό αποτελεί ένα ορόσημο στη σύγχρονη δημογραφική πορεία της χώρας, δεν είναι το κρισιμότερο. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1986, ο δείκτης γονιμότητας έπεσε κάτω από το 1,5 παιδί ανά γυναίκα -όριο που οι δημογράφοι χαρακτηρίζουν ως "χαμηλή γονιμότητα». Έκτοτε δεν ανέκαμψε ποτέ. Επί 35 χρόνια, ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα κυμαίνεται ανάμεσα στο 1,3 (εξαιρετικά χαμηλή γονιμότητα) και το 1,5 παιδιά τοποθετώντας την Ελλάδα, σταθερά, στις τελευταίες θέσεις της παγκόσμιας κατάταξης ως προς τον δείκτη γονιμότητας. Το 2011, αποτελεί ένα ακόμα κρίσιμο ορόσημο: το φυσικό ισοζύγιο -η διαφορά δηλαδή των θανάτων από τις γεννήσεις -έγινε για πρώτη φορά αρνητικό. Από τότε η διαφορά τους μεγαλώνει (**Διάγραμμα 2-1**, **Πίνακας 2-1**).

Διάγραμμα 2-1. Εξέλιξη Γεννήσεων και Θανάτων, Ελλάδα 2000-2023

Όλα αυτά συνθέτουν ένα πολύ ιδιαίτερο σκηνικό. Ο πληθυσμός της Ελλάδας μειώνεται και δεν υπάρχουν προοπτικές ανάκαμψης τις επόμενες δεκαετίες.

Πρόσφατα η ΕΛΣΤΑΤ ανακοίνωσε τα στοιχεία φυσικής κίνησης του πληθυσμού για το 2023. Οι γεννήσεις, οι οποίες για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά κινούνται κάτω από τις 80.000, κατέγραψαν νέο ιστορικό χαμηλό: μόλις 71.455, 40% λιγότερες σε σχέση με το 2010 όταν στη χώρα ξεκίναγε η οικονομική κρίση, και σχεδόν διπλάσιες των θανάτων.

Πίνακας 2-1. Φυσική Κίνηση του πληθυσμού της Ελλάδας, 2000-2010 και 2011-2023

Φυσική Κίνηση	2000-2010	2011-2023
Γεννήσεις	1.201.714	1.154.682
Θάνατοι	1.167.956	1.606.862
Φυσικό Ισοζύγιο	33.758	-452.180

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

2.2.2 Ηλικιακή δομή του πληθυσμού

Πλέον το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας δεν συνοψίζεται στις περιορισμένες γεννήσεις αλλά στην ηλικιακή δομή του πληθυσμού που δεν επιτρέπει την ανακοπή της πληθυσμιακής γήρανσης και συρρίκνωσης. Οι τάσεις του παρελθόντος έχουν διαμορφώσει μια εξαιρετικά δυσμενή ηλικιακή δομή που καθορίζει την πορεία του πληθυσμού τα επόμενα χρόνια (έως). Οι σταθερά μειούμενες γεννήσεις επί 40 χρόνια έχουν αλλάξει δραματικά την δομή της ηλικιακής πυραμίδας. Τα τελευταία 20 χρόνια, ο πληθυσμός μειώθηκε κατά 500.000 περίπου. Μείωση που όμως είναι κάθε άλλο παρά ομοιόμορφα κατανεμημένη στις διαφορετικές ηλικίες. Οι νεαρές και μεσαίες ηλικίες μειώνονται ενώ αυξάνονται οι ηλικιωμένοι και οι super-agers (**Πίνακας 2-2**).

Οι προοπτικές εξέλιξης του πληθυσμού της Ελλάδας είναι σε μεγάλο βαθμό προδιαγεγραμμένες λόγω της ηλικιακής δομής του. Η μείωση των ατόμων σε παιδικές και νεαρές ηλικίες, η συρρίκνωση του αριθμού των γυναικών σε αναπαραγωγική ηλικία σε συνδυασμό με τη ραγδαία αύξηση των υπερ-ηλικιωμένων (80+) θα συνεχιστούν αναπόφευκτα ανεξάρτητα της πορείας της γονιμότητας. Η διαφορά των θανάτων από τις γεννήσεις τα επόμενα χρόνια θα μεγαλώνει και ο πληθυσμός της χώρας θα συνεχίσει να μειώνεται.

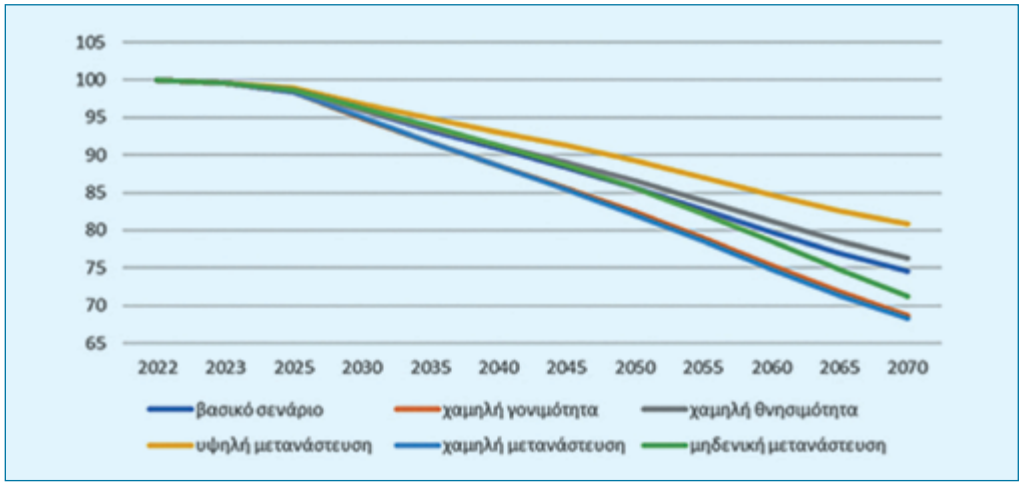
Πίνακας 2-2. Μεταβολές επιλεγμένων ηλικιακών ομάδων, 2000-2021

Ηλικακές ομάδες	2001	2021	Μεταβολή	
			άτομα	(%) ποσοστό
Πληθυσμός (σύνολο)	**10.934.097**	**10.482.487**	**-501.616**	**-4,6%**
0-9 ετών	1.074.504	878.491	-196.013	-18%
Γυναίκες 20-40 ετών	1.629.149	1.128.855	-500.294	-31%
20-60 ετών	6.079.717	5.449.065	-630.652	-10%
άνω των 60 ετών	2.467.307	3.086.715	619.408	+25%
άνω των 80 ετών	330.052	766.043	435.991	+132%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Σύμφωνα με τις προβολές της Eurostat, ο πληθυσμός της Ελλάδας εκτιμάται ότι θα μειωθεί κατά 25% σύμφωνα με το βασικό σενάριο (baseline scenario), μείωση που μπορεί, υπό προϋποθέσεις περαιτέρω μείωσης της γονιμότητας, να ξεπεράσει το 30% (**Διάγραμμα 2-2**).

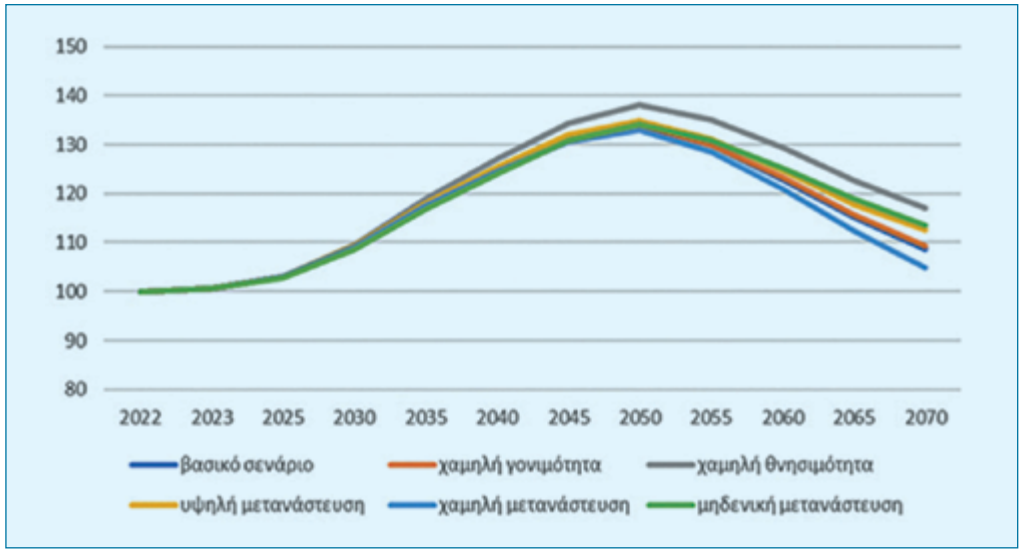
Διάγραμμα 2-2. Προβολή συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας, 2023-2070

Πηγή: EUROSTAT [proj_23np__custom_11940989]

Αντίθετα, σημαντική προβλέπεται η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων. Η αύξηση αυτή μπορεί να φτάσει έως και 40% μέχρι το 2050. Στη συνέχεια θα αρχίσει μια σχετική μείωση. Σε κάθε περίπτωση μέχρι το 2070, ο αριθμός τους θα είναι από 5-18% υψηλότερος σε σχέση με σήμερα επιτείνοντας το φαινόμενο της δημογραφικής γήρανσης (**Διάγραμμα 2-3**).

Διάγραμμα 2-3. Προβολή πληθυσμού άνω των 65 ετών, Ελλάδα, 2023-2070

Πηγή: EUROSTAT [proj_23np__custom_11940989]

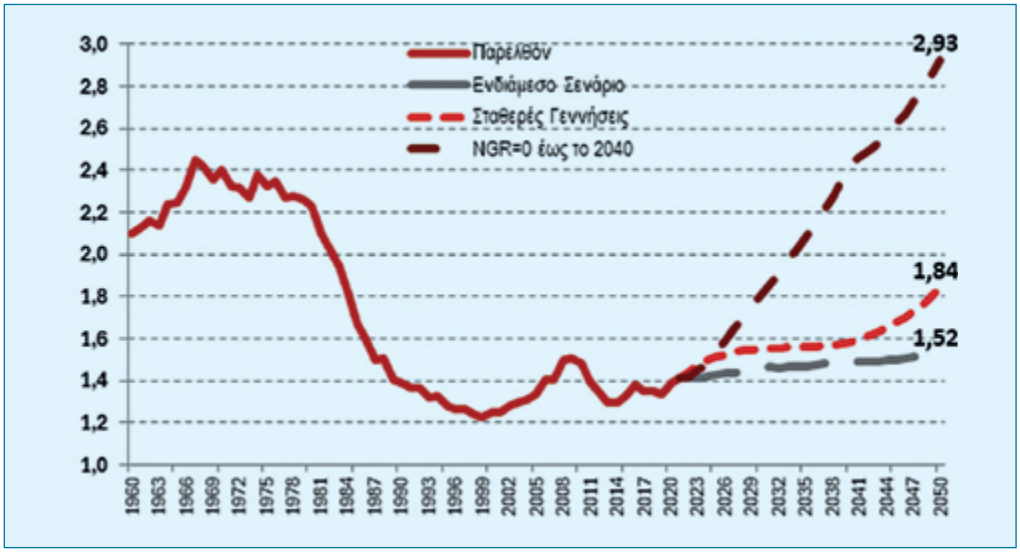
2.2. Διερεύνηση υπόθεσης εργασίας: Είναι πιθανή η ανατροπή της μείωσης του πληθυσμού της Ελλάδας;

Συχνά στον πολιτικό λόγο αναφέρεται ως βασικός στόχος η αντιστροφή της πληθυσμιακής συρρίκνωσης και η σταδιακή αύξηση του πληθυσμού της χώρας. Πόσο εφικτό είναι ένα τέτοιο ενδεχόμενο;

Με βάση τη "μηδενική μεταναστευτική παραλλαγή» των Προβλέψεων του ΟΗΕ (2022) για τον πληθυσμό της Ελλάδας, υπολογίζουμε τον αριθμό των γεννήσεων με στόχο να επιτευχθεί μηδενικό φυσικό ισοζύγιο (γεννήσεις = θάνατοι) το 2040 και να διατηρηθεί στη συνέχεια. Εκτιμώντας την εξέλιξη του αριθμού των θανάτων αλλά και του πλήθος των γυναικών σε αναπαραγωγική ηλικία υπολογίζουμε τον ελάχιστο αριθμό παιδιών ανά γυναίκα που απαιτούνται ώστε οι γεννήσεις να αυξάνονται μέχρι να εξισωθούν με τους θανάτους το 2040 και στη συνέχεια (**Διάγραμμα 2-4**).

Τα ευρήματα, αν και αναμενόμενα, είναι σίγουρα εντυπωσιακά. Ο ραγδαία αυξανόμενος αριθμός των ογδοντάχρονων δεν θα επιτρέψει στον μελλοντικό αριθμό των θανάτων να επιβραδυνθεί, παρά την ενδεχόμενη περαιτέρω πρόοδο στην αύξηση του προσδόκιμου ζωής. Εν τω μεταξύ, όσο λιγότερες είναι οι γυναίκες σε αναπαραγωγική ηλικία, τόσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των παιδιών που απαιτείται να αποκτήσει η καθεμία, ώστε να επιτευχθεί ένας αυξανόμενος αριθμός γεννήσεων. Ως εκ τούτου, ακόμη και η διατήρηση του μελλοντικού αριθμού γεννήσεων στα σημερινά επίπεδα (σενάριο σταθερών γεννήσεων), απαιτεί ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα να ανέλθει στο 1,84 έως το 2050- από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, ένα τόσο υψηλό επίπεδο γονιμότητας καταγράφεται σήμερα μόνο στη Γαλλία. Αν, όμως στοχεύσουμε στην ανακοπή της μείωσης του πληθυσμού έως το 2040, ο δείκτης γονιμότητας θα πρέπει να ακολουθήσει μια απότομα ανοδική τάση (με μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής 3%) πριν φθάσει τα 2,4 παιδιά ανά γυναίκα έως το 2040 και σχεδόν τα 3 παιδιά ανά γυναίκα το 2050 (Διάγραμμα 1.4, NGR=0 έως το 2040). Περιττό να πούμε ότι αυτά τα επίπεδα είναι πρακτικά αδύνατο να επιτευχθούν σε οποιαδήποτε Ευρωπαϊκή χώρα (Bagavos and Tragaki, 2024).

Διάγραμμα 2-4. Σενάρια γονιμότητας μέχρι το 2050

Πηγή: Bagavos and Tragaki (2024)

3. Ανάλυση δημογραφικών δεδομένων: Μείωση και γήρανση του πληθυσμού των δήμων στην Ελλάδα

3.1 Μεταβολή του συνολικού πληθυσμού και του δείκτη γήρανσης την περίοδο 2011-21

3.1.1 Εισαγωγή

Αξιοποιώντας τα πληθυσμιακά δεδομένα των Απογραφών του 2011 και του 2021 σε επίπεδο Δήμων, το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στην εξέταση της μεταβολής του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021, επιχειρώντας την προσέγγιση των παρακάτω δύο ερευνητικών ερωτημάτων:

- **Είναι οι Δήμοι που γέρασαν πιο γρήγορα μεταξύ 2011 και 2021, οι Δήμοι εκείνοι που είχαν τη μεγαλύτερη συρρίκνωση του πληθυσμού τους κατά την ίδια περίοδο**; Για την εξέταση του παραπάνω ερωτήματος επιχειρείται η ανάλυση της συσχέτισης του ρυθμού μεταβολής του δείκτη γήρανσης με τον ρυθμό μεταβολής του συνολικού πληθυσμού κατά την περίοδο 2011 και 2021 σε επίπεδο Δήμων (και ανά κατηγορία δήμου).
- **Είναι οι Δήμοι που γέρασαν πιο γρήγορα μεταξύ 2011 και 2021, οι Δήμοι εκείνοι που ήταν ήδη οι σχετικά πιο γερασμένοι το 2011**; Προκειμένου να απαντηθεί το κατά πόσον οι πιο γερασμένοι Δήμου του 2011 γέρασαν πιο γρήγορα μεταξύ 2011 και 2011 εξετάζεται η συσχέτιση μεταξύ του δείκτη γήρανσης του 2011 με το ρυθμό μεταβολής του εν λόγω δείκτη κατά την περίοδο 2011 και 2021 σε επίπεδο Δήμων (και ανά κατηγορία δήμου).

3.1.2 Περιγραφική ανάλυση δημογραφικών δεικτών ανά κατηγορία δήμου

Η παρούσα υποενότητα επιχειρεί την αποτύπωση της περιγραφικής εικόνας της μεταβολής πληθυσμού και του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021, σε επίπεδο κατηγορίας Δήμων. Για το λόγο αυτό, χρησιμοποιούνται οι κατηγορίες Δήμων σύμφωνα με τον Ν. 4555/2018 (Πρόγραμμα "ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ Ι», βλ. **Πλαίσιο 2-1**) προκειμένου να αποτυπωθούν οι μεταβολές στους υπό εξέταση δημογραφικούς δείκτες για κάθε μία από τις επιμέρους κατηγορίες Δήμων. Στο παράρτημα παρατίθενται χαρτογραφικές απεικονίσεις βασικών δημογραφικών μεταβλητών που αξιοποιούνται στο παρόν υποκεφάλαιο (Χάρτες 0-1 έως 0-7).

Η εικόνα της μεταβολής του πληθυσμού αποτυπώνει ότι πάνω από τα δύο τρίτα των δήμων της χώρας σημείωσαν μείωση του πληθυσμού τους μεταξύ των ετών 2011 και 2021, ενώ πάνω από τους μισούς Δήμους (58%) κατέγραψαν μείωση του συνολικού πληθυσμού σε υψηλότερο βαθμό σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο.

Επιπλέον, το πρότυπο μεταβολής του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 φαίνεται να διαφοροποιείται έντονα μεταξύ των επιμέρους κατηγοριών των δήμων (**Πίνακας 3-1**) Ειδικότερα, η τάση της έντονης πληθυσμιακής μείωσης (σε βαθμό υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου) χαρακτηρίζει σχεδόν το σύνολο (96%) των δήμων της κατηγορίας "*K4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι*", καθώς επίσης και ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (81.2%) των δήμων "*K3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*". Αντιθέτως, μόνο οι "*K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων*" με ποσοστό 17% και οι "*K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι*" με ποσοστό 29.7% παρουσιάζουν επιδόσεις οι οποίες είναι σημαντικά καλύτερες του συνόλου της χώρας, όσον αφορά το ποσοστό των δήμων που κατέγραψαν υψηλότερη του εθνικού μέσου όρου μείωση του πληθυσμού τους κατά την περίοδο 2011-2021.

Παράλληλα, αύξηση του πληθυσμού μεταξύ 2011-2021 εμφανίζει λιγότερο από 1 στους 3 Δήμους (28.9%). Σχεδόν το ήμισυ των δήμων της κατηγορίας "*K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων*", καθώς και των κατηγοριών "*K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι*" (46%) και "*K6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι*" (47.2%), σημείωσαν αύξηση του πληθυσμού τους, με την αντίστοιχη επίδοση για τους "*K2: Μεγάλους Ηπειρωτικούς Δήμους*" να εμφανίζεται χαμηλότερη (ίση με 36.4%), αλλά και πάλι καλύτερη σε σχέση με αυτή του συνόλου της χώρας (28.9%). Αντιθέτως, η εμπειρία της αύξησης του συνολικού πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 αφορά ένα πολύ μικρό τμήμα των δήμων της κατηγορίας "*K4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι*" (4%), όπως και της κατηγορίας "*K3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*.

Πίνακας 3-1. Πρότυπα μεταβολής του συνολικού πληθυσμού 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου

Κατηγορία δήμου	Πρότυπο μεταβολής Πληθυσμού 2011-2021			
	Αυξήθηκε	Μειώθηκε, αλλά λιγότερο από τον Μ.Ο. της χώρας	Μειώθηκε περισσότερο από τον Μ.Ο. της χώρας	Σύνολο
K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	48,9% (23)	34,0% (16)	17,0% (8)	100,0% (47)
K2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	36,4% (28)	10,4% (8)	53,2% (41)	100,0% (77)
K3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	10,6% (9)	8,2% (7)	81,2% (69)	100,0% (85)
K4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι	4,0% (2)		96,0% (48)	100,0% (50)
K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	45,9% (17)	24,3% (9)	29,7% (11)	100,0% (37)
K6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	47,2% (17)	8,3% (3)	44,4% (16)	100,0% (36)
Σύνολο χώρας	**28,9% (96)**	**13,0% (43)**	**58,1% (193)**	**100,0% (332)**

Για την εξέταση του μεταβολών στον δείκτη γήρανσης, επιλέγεται το ο δείκτης που μετράει το μερίδιο των ατόμων ηλικίας άνω των 70 ετών στον συνολικό πληθυσμό. Η μεγάλη εικόνα για το σύνολο των δήμων της Χώρας αποτυπώνει μια αυξητική τάση του δείκτη γήρανσης: ενώ το μερίδιο των ατόμων 70 ετών και άνω δεν ξεπερνούσε το 15% το 2011 σε πάνω από έναν στους τρεις Δήμους (37.7%), το αντίστοιχο ποσοστό για το 2021 μειώθηκε αισθητά καταλήγοντας σε λιγότερο από έναν στους πέντε Δήμους (18.1%) (**Πίνακας 3-2**). Αντιστοίχως, μερίδιο των ατόμων 70+ ετών που ξεπερνά το 20% του συνολικού πληθυσμού

εμφανίζουν 4 στους 10 Δήμους το 2021, ενώ το 2011 το πρότυπο αυτό αφορούσε 3 στους 10 Δήμους. Μείωση του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021 σημείωσε μόνο 1 στους 10 Δήμους.

Πίνακας 3-2. Κατανομή Δήμων ανά επίπεδο δείκτη γήρανσης 2011 και 2021

Κατηγορία δήμου	Δείκτης γήρανσης 2011			
	<15%	15% – 20%	>20%	Σύνολο
K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	89,4% (42)	10,6% (5)		100,0% (47)
K2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	55,8% (43)	36,4% (28)	7,8% (6)	100,0% (77)
K3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	14,1% (12)	31,8% (27)	54,1% (46)	100,0% (85)
K4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι	2,0% (1)	20,0% (10)	78,0% (39)	100,0% (50)
K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	35,1% (13)	48,6% (18)	16,2% (6)	100,0% (37)
K6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	38,9% (14)	36,1% (13)	25,0% (9)	100,0% (36)
Σύνολο χώρας	**37,7% (125)**	**30,4% (101)**	**31,9% (106)**	**100,0% (332)**
	Δείκτης γήρανσης 2021			
K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	36,2% (17)	61,7% (29)	2,1% (1)	100,0% (47)
K2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	33,8% (26)	51,9% (40)	14,3% (11)	100,0% (77)
K3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	4,7% (4)	30,6% (26)	64,7% (55)	100,0% (85)
K4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι		12,0% (6)	88,0% (44)	100,0% (50)
K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	27,0% (10)	40,5% (15)	32,4% (12)	100,0% (37)
K6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	8,3% (3)	55,6% (20)	36,1% (13)	100,0% (36)
Σύνολο χώρας	**18,1% (60)**	**41,0% (136)**	**41,0% (136)**	**100,0% (332)**

Σημείωση: Ως δείκτης Γήρανσης χρησιμοποιείται το μερίδιο των ατόμων ηλικίας 70+ ετών στον συνολικό πληθυσμό. Ο Εθνικός Μέσος όρος του δείκτη γήρανσης για το 2011 ήταν 14.8% και για το 2021 16.8%

Η μεγάλη εικόνα των τάσεων στον δείκτη γήρανσης για το σύνολο των δήμων, κάθε άλλο παρά ομοιογενής μπορεί να χαρακτηριστεί. Αντιθέτως, τόσο ως προς το επίπεδο του δείκτη γήρανσης, όσο και ως προς τη διαχρονική μεταβολή του, η εικόνα των επιμέρους κατηγοριών Δήμων εμφανίζει αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις (**Πίνακας 3-3**).

Σχεδόν 9 στους 10 Δήμους της κατηγορίας "*K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων*" είχαν δείκτη γήρανσης που δεν ξεπερνούσε το 15% το 2011, καταγράφοντας την μακράν υψηλότερη συγκέντρωση στην ομάδα

των λιγότερο γερασμένων Δήμων, σε σχέση με όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες Δήμων. Παρά το γεγονός ότι οι Δήμοι των Μητροπολιτικών Κέντρων χαρακτηρίζονταν με τις καλύτερες επιδόσεις όσον αφορά το επίπεδο του δείκτη γήρανσης το 2011, εμφανίζονται να είναι, ταυτόχρονα, ως οι Δήμοι με τον "ταχύτερο" ρυθμό γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021. Συγκεκριμένα, όπως παρουσιάζεται στον (**Πίνακα 3-3**), το σύνολο των δήμων Μητροπολιτικών Κέντρων κατέγραψε αύξηση του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021, ενώ στο 76.6% εξ αυτών η αύξηση αυτή ήταν υψηλότερη του εθνικού μέσου όρου. Τη δεύτερη υψηλότερη ταχύτητα γήρανσης φαίνεται να εμφανίζουν οι Δήμοι της κατηγορίας "Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι", καθώς το 90% εξ αυτών σημείωσε αύξηση του δείκτη γήρανσης (με τα δύο τρίτα εξ αυτών με ρυθμό υψηλότερο του εθνικού μέσου όρου).

Πίνακας 3-3. Κατανομή Δήμων ανά πρότυπο μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021

Κατηγορία δήμου	Πρότυπο μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021			
	Μειώθηκε ο δείκτης Γήρανσης	Αυξήθηκε ο δείκτης Γήρανσης αλλά λιγότερο από τον εθνικό Μ.Ο	Αυξήθηκε ο δείκτης Γήρανσης περισσότερο από τον εθνικό Μ.Ο	Σύνολο
Κ1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων		23,4% (11)	76,6% (36)	100,0% (47)
Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	5,2% (4)	31,2% (24)	63,6% (49)	100,0% (77)
Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	10,6% (9)	42,4% (36)	47,1% (40)	100,0% (85)
Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι	22,0% (11)	36,0% (18)	42,0% (21)	100,0% (50)
Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	8,1% (3)	51,4% (19)	40,5% (15)	100,0% (37)
Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	19,4% (7)	25,0% (9)	55,6% (20)	100,0% (36)
Σύνολο χώρας	**10,2% (34)**	**35,2% (117)**	**54,5% (181)**	**100,0% (332)**

Σημείωση: Η μεταβολή του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021 στον μέσο όρο της Χώρας ήταν θετική και ίση με 2 ποσοστιαίες μονάδες.

Οι Δήμοι της κατηγορίας "Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι" και ακόμη περισσότερο της κατηγορίας "Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι" ήταν το 2011 και παραμένουν το 2021 ως οι πιο γερασμένοι Δήμοι. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι 9 στους 10 Δήμους της κατηγορίας "Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι" έχουν δείκτη γήρανσης υψηλότερο του 20% το 2021, με τους "Κ3: Μεσαίους Ηπειρωτικούς Δήμους" να ακολουθούν με ποσοστιαία κατανομή της τάξης του 64.7% στην παραπάνω κατηγορία του δείκτη γήρανσης για το 2021. Ταυτόχρονα, μείωση του ρυθμού γήρανσης μεταξύ του 2011 και του 2021 κατάφεραν να σημειώσουν μόλις 1 στους 10 Δήμους της κατηγορίας "Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι" και μόλις 2 στους 10 Δήμους της κατηγορίας "Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι".

Τέλος, οι Δήμοι της κατηγορίας "Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι" και της κατηγορίας "Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι" εμφανίζονται λιγότερο γερασμένοι σε σχέση με τους Μεσαίους Ηπειρωτικούς

και τους Μικρούς Ορεινούς Δήμους, αλλά είναι πιο γερασμένοι (ως επί το πλείστον) σε σύγκριση με τους Μητροπολιτικούς Δήμους, καθώς και τους Μεγάλους Ηπειρωτικούς Δήμους. Παράλληλα, στην πλειονότητα των δήμων αυτών των δύο κατηγοριών (92% των Μεγάλων και Μεσαίων Νησιωτικών Δήμων, και σχεδόν 80% των Μικρών Νησιωτικών Δήμων) ο δείκτης γήρανσης αυξήθηκε μεταξύ του 2011 και του 2021.

Πλαίσιο 2-1. Κατηγορίες δήμων σύμφωνα με τον Ν. 4555/2018 (Κλεισθένης)

- Ακολουθώντας την κατηγοριοποίηση βάσει του 4555/2018, οι Δήμοι διακρίνονται στην παρούσα ανάλυση στις εξής κατηγορίες:
- **Κ1**. *Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων.* Στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλοι οι δήμοι των Περιφερειακών Ενοτήτων Κεντρικού, Βόρειου, Νότιου και Δυτικού Τομέα Αθηνών και της Περιφερειακής Ενότητας Πειραιώς της Περιφέρειας Αττικής, καθώς και οι Δήμοι Θεσσαλονίκης, Αμπελοκήπων – Μενεμένης, Καλαμαριάς, Κορδελιού – Ευόσμου, Νεάπολης – Συκεών, Παύλου Μελά και Πυλαίας – Χορτιάτη της Περιφερειακής Ενότητας Θεσσαλονίκης.
- **Κ2**. *Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι & Πρωτεύουσες Νομών*. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλοι οι ηπειρωτικοί δήμοι, καθώς και οι δήμοι της Περιφέρειας Κρήτης και της Περιφερειακής Ενότητας Ευβοίας, με πληθυσμό άνω των 25.000 κατοίκων, με βάση τα στοιχεία πραγματικού πληθυσμού της τελευταίας απογραφής της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, καθώς και οι δήμοι που αποτελούν πρωτεύουσα νομού.
- **Κ3**. *Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*. Στην κατηγορία αυτοί υπάγονται όλοι οι ηπειρωτικοί δήμοι, καθώς και οι δήμοι της Περιφέρειας Κρήτης και της Περιφερειακής Ενότητας Ευβοίας, με πληθυσμό άνω των 10.000 και έως 25.000 κατοίκων, με βάση τα στοιχεία πραγματικού πληθυσμού της τελευταίας απογραφής της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής.
- **Κ4**. *Μικροί Ηπειρωτικοί και Μικροί Ορεινοί Δήμοι*. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλοι οι ηπειρωτικοί δήμοι, καθώς και οι δήμοι της Περιφέρειας Κρήτης με πληθυσμό κάτω των 10.000 κατοίκων, με βάση τα στοιχεία πραγματικού πληθυσμού της τελευταίας απογραφής της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής.
- **Κ5**. *Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι.* Στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλοι οι νησιωτικοί δήμοι με πληθυσμό άνω των 3.500 κατοίκων, με βάση τα στοιχεία πραγματικού πληθυσμού της τελευταίας απογραφής της ΕΛ.ΣΤΑΤ.
- **Κ6**. *Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι.* Στην κατηγορία αυτή υπάγονται όλοι οι νησιωτικοί δήμοι, με πληθυσμό έως 3.500 κατοίκους, βάσει της τελευταίας απογραφής.

3.1.3 Συσχέτιση της μεταβολής του πληθυσμού 2011-2021 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021

Στην παρούσα υποενότητα παρουσιάζονται ευρήματα για τη συσχέτιση μεταξύ του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την ίδια περίοδο. Σκοπός της ανάλυσης είναι να διερευνηθεί κατά πόσον οι Δήμοι που γέρασαν πιο γρήγορα μεταξύ του 2011 και του 2021 είναι οι Δήμοι εκείνοι με την πιο έντονη πληθυσμιακή συρρίκνωση.

Για το σύνολο των δήμων η εκτίμηση του συντελεστή συσχέτισης υποδεικνύει ότι φαίνεται να υπάρχει κάποια σχετικά ασθενής -στατιστικά σημαντική- συσχέτιση μεταξύ της μεταβολής του πληθυσμού και του πόσο γρήγορα γέρασε ένας Δήμος μεταξύ του 2011 και του 2021 (**Πίνακας 3-4** και **Διάγραμμα 3-1**). Για το σύνολο των δήμων φαίνεται να υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των μεταβολών των δύο δημογραφικών

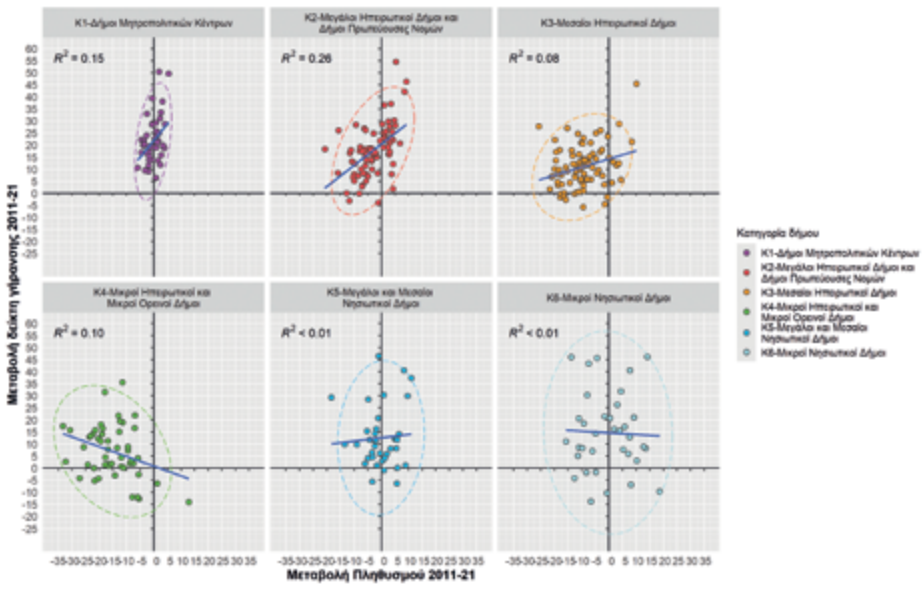
δεικτών που εξετάζονται, στις επιμέρους κατηγορίες Δήμων η συσχέτιση των υπό εξέταση δεικτών εμφανίζεται στατιστικά σημαντική, και ενδιαφερόντως, με διαφορετικό πρότυπο συσχέτισης.

Πίνακας 3-4. Συσχέτιση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού 2011-2021 και του ρυθμού μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021

Κατηγορία δήμου	Αρ. δήμων	Συντελεστής Συσχέτισης (-1 έως 1)	Επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας
Κ1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	47	0,385	0,008*
Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	77	0,506	0,000*
Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	85	0,280	0,009*
Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι	50	-0,319	0,024*
Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	37	0,068	0,689
Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	36	-0,037	0,830
Σύνολο Χώρας	**332**	**0,286**	**0,000***

*Σημείωση: * δηλώνει στατιστικά σημαντική συσχέτιση*

Διάγραμμα 3-1. Διάγραμμα διασποράς του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού 2011-2021 και του ρυθμού μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021

Συγκεκριμένα, από την μία πλευρά, τόσο στην περίπτωση των "Κ1: Δήμων Μητροπολιτικών Κέντρων", "Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Δήμοι Πρωτεύουσες Νομών", καθώς και στην κατηγορία "Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι" εμφανίζεται μια θετική (και στατιστικά σημαντική) συσχέτιση μεταξύ της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης υποδεικνύοντας ότι οι δήμοι (των παραπάνω κατηγοριών δήμων) που γέρασαν σχετικά πιο γρήγορα μεταξύ του 2011 και του 2021 ήταν οι Δήμοι εκείνοι που εμφάνισαν σχετικά μικρότερη μείωση του πληθυσμού τους κατά την ίδια περίοδο. Από την άλλη πλευρά, το ακριβώς αντίθετο φαίνεται να συμβαίνει στην περίπτωση των δήμων της κατηγορίας "Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Μικροί Ορεινοί Δήμοι", όπου οι Δήμοι της κατηγορίας αυτής που γέρασαν πιο γρήγορα μεταξύ του 2011 και του 2021 είναι οι Δήμοι εκείνοι που κατέγραψαν την υψηλότερη μείωση του πληθυσμού τους μεταξύ 2011 και 2021.

3.1.4 Συσχέτιση του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021

Στην υποενότητα που προηγήθηκε παρουσιάστηκαν ευρήματα για τη συσχέτιση μεταξύ του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης την ίδια περίοδο. Στην παρούσα υποενότητα το ενδιαφέρον στρέφεται στη διερεύνηση μιας άλλης διασύνδεσης: του πόσο γερασμένος ήταν ένας Δήμος το 2011 και του ρυθμού μεταβολής του δείκτη γήρανσης την περίοδο 2011-2021.

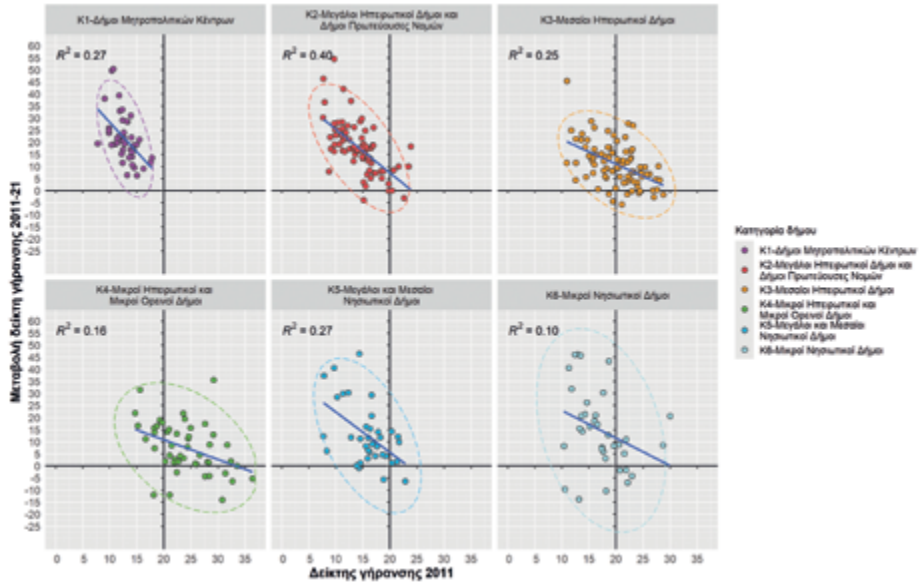
Οι εκτιμήσεις του συντελεστή συσχέτισης των δύο παραπάνω μεταβλητών (**Πίνακας 3-5** και **Διάγραμμα 3-2**) φαίνεται να αποτυπώνει μια ισχυρή αρνητική (και στατιστικά σημαντική) συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης και του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού στο σύνολο των δήμων (συντελεστής συσχέτισης ίσος με -0,565 για το σύνολο των δήμων).

Πίνακας 3-5. Συσχέτιση του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021

Κατηγορία δήμου	Αρ. Δήμων	Συντελεστής Συσχέτισης (-1 έως 1)	Επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας
Κ1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	47	-0,519	0,000*
Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	77	-0,631	0,000*
Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	85	-0,497	0,000*
Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι	50	-0,452	0,001*
Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	37	-0,516	0,001*
Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	36	-0,380	0,022*
Σύνολο Χώρας	**332**	**-0,565**	**0,000***

*Σημείωση: * δηλώνει στατιστικά σημαντική συσχέτιση*

Διάγραμμα 3-2. Διάγραμμα διασποράς του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021, ανά κατηγορία δήμου

Με άλλα λόγια, η παραπάνω εκτιμημένη τιμή του συντελεστή συσχέτισης υποδεικνύει ότι όσο λιγότερο γερασμένος ήταν ένας Δήμος το 2011, τόσο πιο πολύ γέρασε μεταξύ του 2011 και του 2021. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η αρνητική συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011 και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης 2011-2021 φαίνεται να επιβεβαιώνεται σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες Δήμων, με τον εκτιμημένο συντελεστής συσχέτισης να εμφανίζεται στατιστικά σημαντικός σε όλες τις κατηγορίες Δήμων.

3.1.5 Σύνοψη των βασικών δημογραφικών ζητημάτων ανά κατηγορία δήμου

Η παρούσα υποενότητα επιχειρεί να συνοψίσει την εικόνα των επιμέρους κατηγοριών Δήμων, ως προς τους τρεις δημογραφικούς δείκτες που εξετάστηκαν προηγουμένως, δηλαδή:

i) τη μεταβολή του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021,

ii) τη μεταβολή του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021, και

iii) το επίπεδο του δείκτη γήρανσης το 2011.

Αρχικά επιχειρείται η συνδυαστική αποτύπωση της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021, κατατάσσοντας τους Δήμους στις παρακάτω 4 ομάδες:

- **Ομάδα 1η**: **Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που μειώθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021 και αυξήθηκε ο δείκτης γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021.
- **Ομάδα 2η**: **Δήμοι με μειούμενο, αλλά όχι γηράσκοντα πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που μειώθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, αλλά δεν αυξήθηκε ο δείκτης γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021.
- **Ομάδα 3η**: **Δήμοι με αυξανόμενο, αλλά γηράσκοντα πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που αυξήθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, αλλά αυξήθηκε επίσης και ο δείκτης γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021.

- **Ομάδα 4η: Δήμοι με αυξανόμενο, και όχι γηράσκοντα πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που αυξήθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, και δεν αυξήθηκε ο δείκτης γήρανσης μεταξύ 2011 και 2021.

Η ένταση της δυναμικής των δημογραφικών δεικτών αποτυπώνεται ξεκάθαρα στο εύρημα που δείχνει ότι το 62.7% των δήμων της Χώρας σημείωσαν μείωση του πληθυσμού τους και αύξηση του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021 (**Πίνακας 3-6**).

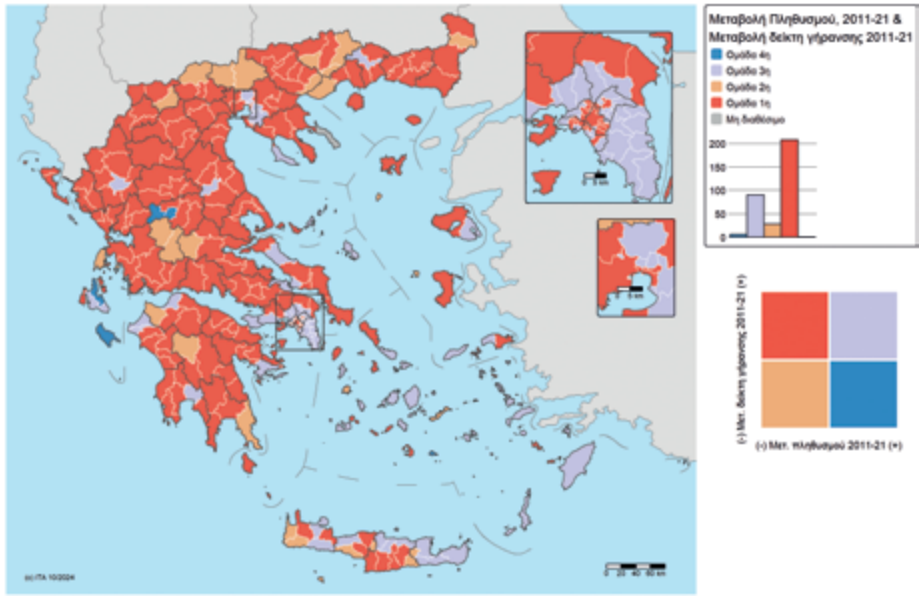
Πίνακας 3-6. Συνδυαστική αποτύπωση της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου

Κατηγορία Δήμων	Μειούμενος Πληθυσμός και Γηράσκων	Μειούμενος Πληθυσμός αλλά όχι Γηράσκων	Αυξανόμενος Πληθυσμός, αλλά Γηράσκων	Αυξανόμενος Πληθυσμός και όχι Γηράσκων	Σύνολο
Κ1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	51,1% (24)		48,9% (23)		100,% (47)
Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	58,4% (45)	5,2% (4)	36,4% (28)		100,% (77)
Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	78,8% (67)	10,6% (9)	10,6% (9)		100,% (85)
Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Ορεινοί Δήμοι	78,0% (39)	18,% (9)		4,0% (2)	100,% (50)
Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	51,4% (19)	2,7% (1)	40,5% (15)	5,4% (2)	100,% (37)
Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	38,9% (14)	13,9% (5)	41,7% (15)	5,6% (2)	100,% (36)
Σύνολο Χώρας	**62,7% (208)**	**8,4% (28)**	**27,1% (90)**	**1,8% (6)**	**100,% (332)**

Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η εν λόγω κατηγορία (της ταυτόχρονης αρνητικής μεταβολής του πληθυσμούς και αύξησης του δείκτη γήρανσης) συγκεντρώνει το υψηλότερο μερίδιο Δήμων σε όλες τις επιμέρους κατηγορίες Δήμων. Οι Δήμοι που κατατάσσονται στην ομάδα με τα χαρακτηριστικά του μειώμενου και γηράσκοντα πληθυσμού παρουσιάζονται αναλυτικά για όλες τις επιμέρους κατηγορίες Δήμων από τον έως τον του παρόντος υποκεφαλαίου.

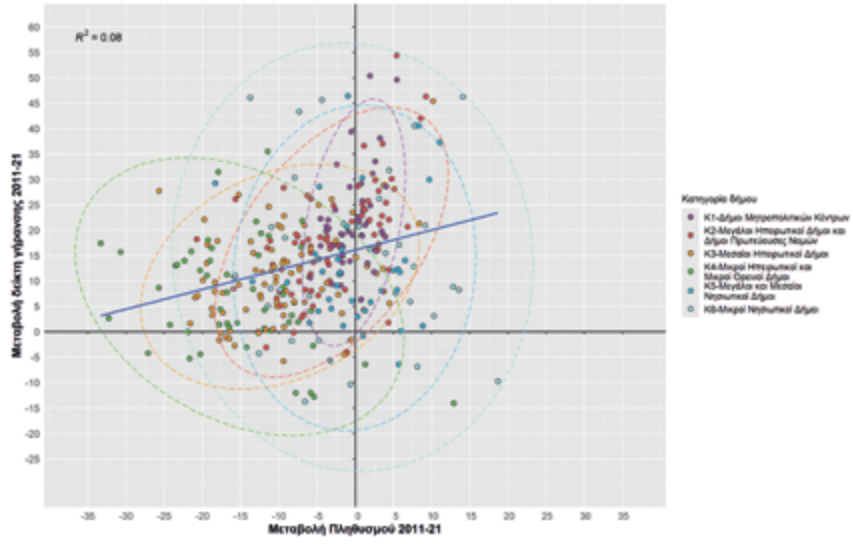
Η γεωγραφική κατανομή της συνδυαστικής αποτύπωσης της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021 παρουσιάζεται στον **Χάρτη 3-1** και η γραφική αποτύπωση (scatterplot) ανά κατηγορία δήμου στο **Διάγραμμα 3-1**.

Χάρτης 3-1. Γεωγραφική κατανομή συνδυαστικής αποτύπωσης της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-3. Διάγραμμα διασποράς της μεταβολής του πληθυσμού και της μεταβολής του δείκτη γήρανσης κατά την περίοδο 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Κατά αντίστοιχο τρόπο επιχειρείται η αποτύπωση του συνδυασμού της μεταβολής του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 και του δείκτη γήρανσης το 2011, δημιουργώντας στις παρακάτω 4 ομάδες:

- **Ομάδα 1η: Δήμοι με μειούμενο και σχετικά γερασμένο πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που μειώθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, και το μερίδιο των ατόμων ηλικίας 70+ ετών ξεπερνά το 20% του συνολικού τους πληθυσμού το 2011.
- **Ομάδα 2η: Δήμοι με μειούμενο, αλλά όχι σχετικά γερασμένο πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που μειώθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, αλλά το μερίδιο των ατόμων ηλικίας 70+ ετών δεν ξεπερνά το 20% του συνολικού τους πληθυσμού το 2011.
- **Ομάδα 3η: Δήμοι με αυξανόμενο, αλλά σχετικά γερασμένο πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που αυξήθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, αλλά το μερίδιο των ατόμων ηλικίας 70+ ετών ξεπερνά το 20% του συνολικού τους πληθυσμού το 2011.
- **Ομάδα 4η: Δήμοι με αυξανόμενο, και όχι σχετικά γερασμένο πληθυσμό**: Είναι οι Δήμοι που αυξήθηκε ο πληθυσμός τους μεταξύ 2011 και 2021, και το μερίδιο των ατόμων ηλικίας 70+ ετών δεν ξεπερνά το 20% του συνολικού τους πληθυσμού το 2011.

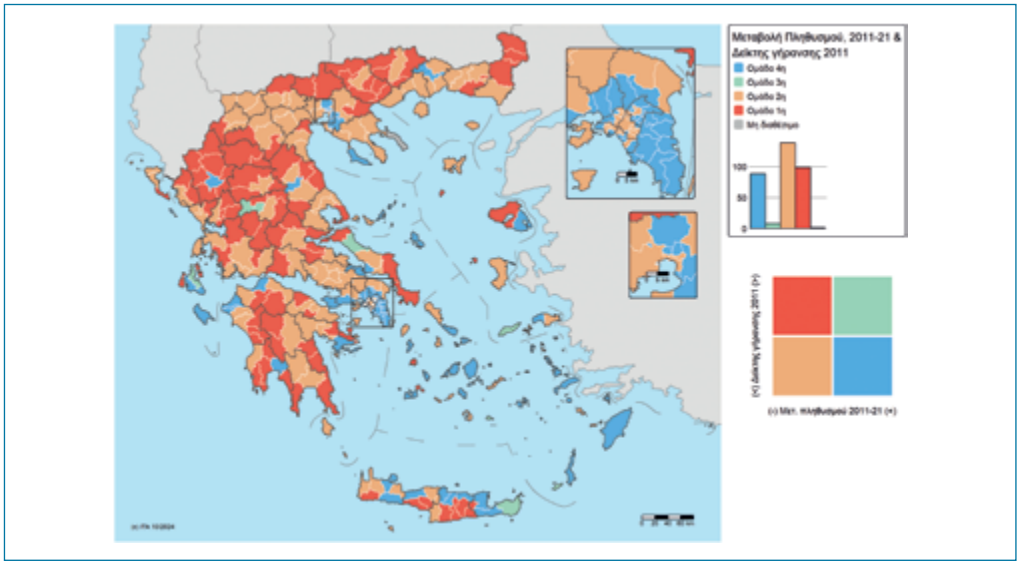
Το ζήτημα της συνδυαστικής επίδρασης ενός ήδη (σχετικά) γερασμένου πληθυσμού, ο οποίος ταυτόχρονα συρρικνώνεται διαχρονικά φαίνεται να αφορά το 30% των δήμων της Χώρας (**Πίνακας 3-7**). Στην εν λόγω ομάδα κατατάσσεται το 74% των "Κ4: Μικροί Ηπειρωτικών και Ορεινών Δήμων" και το 52% των δήμων της κατηγορίας "Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι". Από την άλλη πλευρά, κανένας Δήμος Μητροπολιτικού Κέντρου δεν φαίνεται κατατάσσεται σε αυτή την κατηγορία, καθώς όλοι οι Δήμοι των Μητροπολιτικών Κέντρων έχουν τιμή του δείκτη γήρανσης το 2011 που δεν ξεπέρνα το 20%.

Πίνακας 3-7. Συνδυαστική αποτύπωση της μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021 και του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011, ανά κατηγορία δήμου

Κατηγορία Δήμων	Μειούμενος Πληθυσμός και Γηράσκων	Μειούμενος Πληθυσμός αλλά όχι Γηράσκων	Αυξανόμενος Πληθυσμός, αλλά Γηράσκων	Αυξανόμενος Πληθυσμός και όχι Γηράσκων	Σύνολο
Κ1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων		51,1% (24)		48,9% (23)	100,0% (47)
Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	7,8% (6)	55,8% (43)		36,4% (28)	100,0% (77)
Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	51,8% (44)	37,6% (32)	2,4% (2)	8,2% (7)	100,0% (85)
Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Ορεινοί Δήμοι	74,0% (37)	22,0% (11)	4,0% (2)		100,0% (50)
Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	10,8% (4)	43,2% (16)	5,4% (2)	40,5% (15)	100,0% (37)
Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	19,4% (7)	33,3% (12)	5,6% (2)	41,7% (15)	100,0% (36)
Σύνολο Χώρας	**29,5% (98)**	**41,6% (138)**	**2,4% (8)**	**26,5% (88)**	**100,0% (332)**

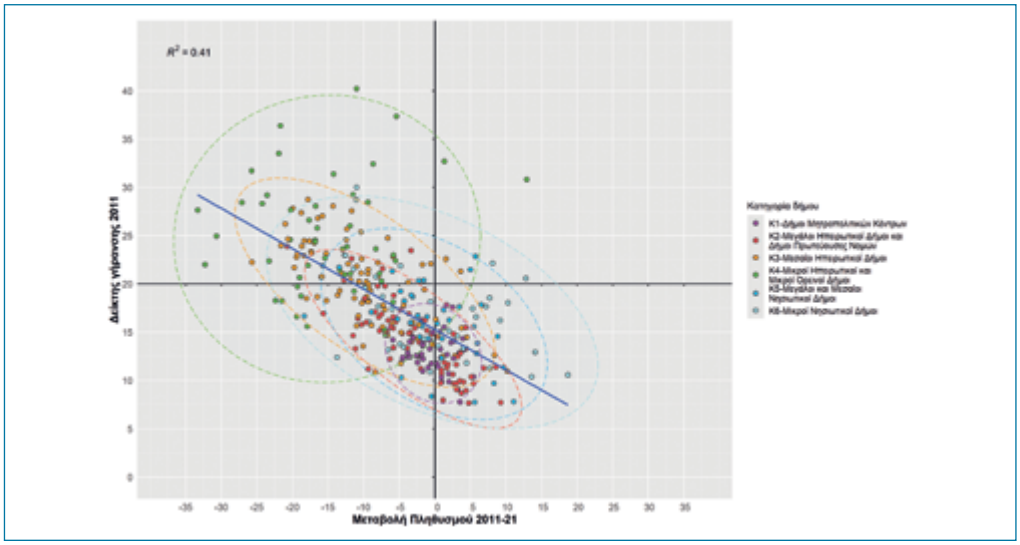
Η γεωγραφική κατανομή της συνδυαστικής αποτύπωσης της μεταβολής του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 και του δείκτη γήρανσης 2011 παρουσιάζεται στον **Χάρτη 3-2** και η γραφική αποτύπωση (scatterplot) ανά κατηγορία δήμου στο **Διάγραμμα 3-4.**

Χάρτης 3-2. Γεωγραφική κατανομή της μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021 και του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-4. Διάγραμμα διασποράς της μεταβολής του πληθυσμού την περίοδο 2011-2021 και του επιπέδου του δείκτη γήρανσης το 2011, ανά κατηγορία δήμου

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Συνοψίζοντας την εικόνα αναφορικά με το ποιες εμφανίζονται να είναι οι πιο αναγκαίες περιοχές πολιτικής παρέμβασης στις επιμέρους κατηγορίες Δήμων (**Πίνακας 3-8**), θα μπορούσε να υποστηριχθεί το εξής:

- Στους Δήμους της κατηγορίας "*K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων*" η βασική προτεραιότητα φαίνεται να αφορά την ανάσχεση της τάσης γήρανσης του πληθυσμού αυτών των δήμων κατά τις τελευταίες Απογραφές (που αφορά όλους τους Δήμους αυτής της κατηγορίας) και δευτερευόντως η τάση μείωσης του πληθυσμού (που αφορά 1 στους 2 Δήμους αυτής της κατηγορίας). Αντιθέτως, το φαινόμενο ενός ήδη γερασμένου πληθυσμού δεν φαίνεται να συνιστά προς το παρόν βασικό ζήτημα για τους Δήμους αυτής της κατηγορίας.
- Σχεδόν το σύνολο των δήμων της κατηγορίας "*K2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών*" εμφανίζουν τάση γήρανσης του πληθυσμού τους, σχεδόν τα δύο τρίτα εξ αυτών τάση μείωσης του πληθυσμού τους, ενώ και ένα σχετικά μικρό ποσοστό τους (17.9%) εμφανίζεται με ήδη (σχετικά) γερασμένο πληθυσμό.
- Στους Δήμους της κατηγοριών "*K2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών*" και "K4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Ορεινοί Δήμοι", η τάση μείωσης του πληθυσμού, η τάση γήρανσης του πληθυσμού και το επίπεδο ενός ήδη (σχετικά) γερασμένου πληθυσμού αφορούν σχεδόν το σύνολο των δήμων αυτών των δύο κατηγοριών.
- Οι Δήμοι των κατηγοριών "*K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι*" και "*K6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι*" χαρακτηρίζονται σχεδόν στο σύνολό τους από την τάση γήρανσης του πληθυσμού τους. Παράλληλα, η τάση μείωση του πληθυσμού και το επίπεδο ενός ήδη σχετικά γερασμένου πληθυσμού συνιστούν ζητήματα που αφορούν περί τους μισούς Δήμους αυτών των κατηγοριών.

Οι Δήμοι που κατατάσσονται στην ομάδα με τα χαρακτηριστικά του μειώμενου και γηράσκοντα πληθυσμού παρουσιάζονται αναλυτικά για όλες τις επιμέρους κατηγορίες Δήμων στο Παράρτημα της παρούσας (**Πίνακας 0-1** έως **Πίνακας 0-5**).

Πίνακας 3-8. Σύνοψη Βασικών δημογραφικών ζητημάτων, ανά κατηγορία δήμου

Κατηγορία Δήμων	Τάση Μείωσης του Πληθυσμού	Τάση Γήρανσης του Πληθυσμού	Ήδη Γερασμένος Πληθυσμός
K1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων	**	****	*
K2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών	***	****	*
K3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι	****	****	****
K4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Ορεινοί Δήμοι	****	****	****
K5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι	**	****	**
K6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	**	****	**

Σημείωση: **** *δηλώνει εξαιρετικά σημαντική προτεραιότητα*
*** *δηλώνει σημαντική προτεραιότητα*
** *δηλώνει κάπως σημαντική προτεραιότητα*
* *δηλώνει όχι ιδιαίτερα σημαντική προτεραιότητα*

3.2 Σύνθετος δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης

3.2.1 Εισαγωγή

Ο όρος δημογραφική διακινδύνευση (demographic risk) αναφέρεται στους κινδύνους και τις απειλές που προκύπτουν από τη σύνθεση, τη δομή και τη δυναμική του πληθυσμού μιας περιοχής ή μιας χώρας. Αλλαγές σε παράγοντες όπως η ηλικιακή κατανομή, η γήρανση του πληθυσμού, οι μεταναστευτικές ροές, η πληθυσμιακή πυκνότητα, η απότομη αύξηση ή μείωση του πληθυσμού, αναφέρονται στη βιβλιογραφία ως παράγοντες αύξησης του δημογραφικού κινδύνου.

Μια περιοχή ή μια χώρα υψηλής δημογραφικής διακινδύνευσης, είναι ευάλωτη σε προκλήσεις όπως η οικονομική αστάθεια, οι κοινωνικές ανισότητες, οι υγειονομικές κρίσεις, ή περιβαλλοντική υποβάθμιση. Για παράδειγμα, μια περιοχή με έναν γηράσκοντα πληθυσμό μπορεί να αντιμετωπίσει προκλήσεις στη χρηματοδότηση των συντάξεων και στην παροχή υγειονομικής περίθαλψης, ενώ μια περιοχή με υψηλή νεανική ανεργία μπορεί να αντιμετωπίσει κοινωνικές εντάσεις και οικονομικά προβλήματα.

Προσεγγίζοντας ποσοτικά τη δημογραφική διακινδύνευση αποτιμάται η πιθανότητα και η έκταση των αρνητικών επιπτώσεων που μπορεί να προκύψουν από τις δημογραφικές τάσεις και αλλαγές σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Η κατανόησή της είναι ζωτικής σημασίας για τον σχεδιασμό πολιτικών και την κατανομή πόρων, ιδιαίτερα σε περιοχές που αντιμετωπίζουν ταχείες δημογραφικές αλλαγές ή συνεχιζόμενες προκλήσεις όπως η γήρανση του πληθυσμού, οι υψηλοί ρυθμοί μετανάστευσης ή η άνιση κατανομή του πληθυσμού.

3.2.2 Αναγκαιότητα σύνθετου δείκτη

- Η εισαγωγή ενός σύνθετου δείκτη δημογραφικής διακινδύνευσης παρέχει μια αντικειμενική και ποσοτική μέτρηση των δημογραφικών απειλών που αντιμετωπίζουν διάφορες περιοχές. Ενώ οι παραδοσιακές δημογραφικές στατιστικές προσφέρουν πληροφορίες για συγκεκριμένους παράγοντες, δεν καταγράφουν την αλληλεπίδραση αυτών των παραγόντων ούτε εκτιμούν τον συνολικό κίνδυνο που προκύπτει από αυτές τις αλληλεπιδράσεις. Ένας σύνθετος δείκτης δημογραφικής διακινδύνευσης επιτρέπει αφ" ενός μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση των δημογραφικών προκλήσεων, προσφέροντας μια συνεκτική εικόνα των κινδύνων που απειλούν τη σταθερότητα και την ανάπτυξη μιας περιοχής, και αφ" ετέρου προσφέρει τη βάση για συγκριτική αξιολόγηση των περιοχών που είναι ή θα βρεθούν αντιμέτωπες με μεγαλύτερο κίνδυνο. Καθίσταται έτσι ένα χρήσιμο εργαλείο σύγκρισης, αξιολόγησης και μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού για τη διαχείριση κρίσεων.
- Πιο συγκεκριμένα, ένας σύνθετος δημογραφικός δείκτης έχει τα παρακάτω πλεονεκτήματα:
- επιτρέπει μια πιο *ολοκληρωμένη κατανόηση των δημογραφικών κινδύνων*, συνδυάζοντας διάφορους δημογραφικούς παράγοντες, όπως ο ρυθμός μεταβολής, η ηλικιακή δομή του πληθυσμού και οι μεταναστευτικές ροές και συνοψίζοντας την παρεχόμενη πληροφορία.
- *ερμηνεύεται πιο εύκολα* από ότι μια σειρά ξεχωριστών επί μέρους δεικτών
- διευκολύνει *τη σύγκριση* περιοχών μεταξύ τους αναδεικνύοντας τις βέλτιστες πρακτικές (best practices).
- ευνοεί την εφαρμογή *στοχευμένων πολιτικών παρεμβάσεων* επιτρέποντας στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και στους ερευνητές να εντοπίσουν περιοχές υψηλής διακινδύνευσης και να δώσουν προτεραιότητα στις παρεμβάσεις οι οποίες ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες κάθε περιοχής, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.
- λειτουργεί ως *σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης* εντοπίζοντας περιοχές που κινδυνεύουν από δημο-

γραφικές κρίσεις πριν αυτές εξελιχθούν πλήρως. Αυτή η προληπτική προσέγγιση επιτρέπει την έγκαιρη παρέμβαση, ενδεχομένως μετριάζοντας τις επιπτώσεις των δημογραφικών αλλαγών στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και τη δημόσια υγεία.

- υποστηρίζει τον *μακροπρόθεσμο σχεδιασμό* με την κατανόηση των δημογραφικών διαδρομών διαφορετικών περιοχών, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής μπορούν να αναπτύξουν βιώσιμες λύσεις που αντιμετωπίζουν τα βαθύτερα αίτια της διακινδύνευσης, και όχι μόνο τα συμπτώματα.

Από την άλλη πλευρά τόσο η κατασκευή όσο και η χρήση ενός σύνθετου δείκτη απαιτεί προσοχή γιατί ενέχει μια σειρά κινδύνων:

- ενδέχεται να στείλει παραπλανητικά μηνύματα ή να παρερμηνευτεί εάν δεν είναι σαφής και σωστός ο τρόπος κατασκευής του
- μπορεί να προκαλέσει απλουστευτικά συμπεράσματα πολιτικής,
- η επιλογή των δεικτών και των συντελεστών στάθμισης μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαφωνίας,
- μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το επίπεδο γεωγραφικής ανάλυσης, άλλοτε συγκαλύπτοντας αδυναμίες και άλλοτε μεγενθύνοντάς τες.

Από τη διεθνή βιβλιογραφία είναι σαφές ότι δεν υπάρχει ο τέλειος σύνθετος δείκτης (Mazziotta and Pareto, 2013). Ιδιαίτερα στην περίπτωση της δημογραφικής ανάλυσης, οι σύνθετοι δείκτες που χρησιμοποιούνται ευρέως είναι περιορισμένοι και υπολογίζονται κατά κύριο λόγο σε επίπεδο περιφέρειας ή χώρας.

Μεταξύ των σημαντικότερων είναι ο δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (Human Development Index) ο οποίος έχει προταθεί από τον ΟΗΕ και συνδυάζει το προσδόκιμο ζωής, το επίπεδο εκπαίδευσης και το κατά κεφαλήν εισόδημα για την αξιολόγηση και τη σύγκριση της συνολικής ανάπτυξης των χωρών (UNDP, 2024).

Ο Gender Inequality Index που προτάθηκε από το World Economic Forum (2023) μετράει τις ανισότητες μεταξύ των φύλων όσον αφορά την αναπαραγωγική υγεία, την ενδυνάμωση και τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση της ανισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών σε διάφορες χώρες.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει προτείνει δέκα σύνθετους δείκτες[6] για την αξιολόγηση της πορείας των κρατών μελών ως προς την υλοποίηση διαφόρων στόχων. Κάποιοι από αυτούς τους δείκτες έχουν δημογραφικές και κοινωνικές παραμέτρους.

Η κατασκευή και παρουσίαση ενός σύνθετου δείκτη για την εκτίμηση του δημογραφικού κινδύνου σε επίπεδο Δήμου (332 Καλλικρατικοί Δήμοι) αποτελεί μια καινοτομία της παρούσας εργασίας και φιλοδοξεί να παρέχει ένα χρήσιμο εργαλείο δημογραφικής πολιτικής. Λαμβάνοντας υπόψη τις δημογραφικές τάσεις των τελευταίων δεκαετιών και τις δημογραφικές προκλήσεις που έχουν προκύψει από αυτές, οι "δημογραφικοί κίνδυνοι» στην περίπτωση της Ελλάδας αφορούν στην **πληθυσμιακή μείωση, τη συρρίκνωση του νεανικού και εργατικού δυναμικού, τη γήρανση του πληθυσμού, την ερημοποίηση περιοχών.** Έτσι ο δείκτης δημογραφικής διακινδύνευσης που προτείνεται συνυπολογίζει (με την ίδια βαρύτητα) τους συγκεκριμένους κινδύνους. Ως σημείο αναφοράς χρησιμοποιείται η εθνική επίδοση (μέσος όρος της χώρας) ως προς κάθε επί μέρους δείκτη.

3.2.3 Επιλογή επιμέρους δεικτών

Ως συνιστώσες του σύνθετου δείκτη, επελέγησαν πέντε δημογραφικές μεταβλητές οι οποίες περιγρά-

6. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2021/696203/EPRS_IDA(2021)696203_EN.pdf

φουν διαφορετικές πτυχές του δημογραφικού κινδύνου. Οι τρείς από αυτές αποτυπώνουν την ηλικιακή δομή του πληθυσμού και οι δύο τη μεταβολή του μεγέθους του κατά την τελευταία δεκαετία.

- Η κατασκευή και παρουσίαση ενός σύνθετου δείκτη για την εκτίμηση του δημογραφικού κινδύνου σε επίπεδο Δήμου (332 Καλλικρατικοί Δήμοι)
- Λαμβάνοντας υπόψη τις δημογραφικές τάσεις των τελευταίων δεκαετιών και τις δημογραφικές προκλήσεις που έχουν προκύψει από αυτές, οι "δημογραφικοί κίνδυνοι» στην περίπτωση της Ελλάδας αφορούν στην πληθυσμιακή μείωση, τη συρρίκνωση του νεανικού και εργατικού δυναμικού, τη γήρανση του πληθυσμού, την ερημοποίηση περιοχών.
- Ο δείκτης δημογραφικής διακινδύνευσης που προτείνεται συνυπολογίζει (με την ίδια βαρύτητα) τους συγκεκριμένους κινδύνους. Ως σημείο αναφοράς χρησιμοποιείται η εθνική επίδοση (μέσος όρος της χώρας) ως προς κάθε επί μέρους δείκτη.

Το *Ποσοστό πληθυσμού 20-59 ετών* εκφράζει την αναπτυξιακή δυναμική ενός πληθυσμού. Στις περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες, στις συγκεκριμένες ηλικίες ανήκει το βασικό εργατικό δυναμικό μιας περιοχής. Όσο υψηλότερο το ποσοστό του πληθυσμού που ανήκει στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, τόσο καλύτερη η αναπτυξιακή προοπτική της περιοχής.

Σε επίπεδο χώρας, το 2021, η ηλικιακή ομάδα 20-59 ετών αποτελεί το 52% του συνολικού πληθυσμού (το αντίστοιχο ποσοστό το 2001 ήταν 55,6%). Οι ανά Δήμο τιμές της συγκεκριμένης μεταβλητής κυμαίνονται μεταξύ 34% και 71%, επισημαίνοντας τη μεγάλη ανομοιογένεια στην κατανομή του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας στον Ελλαδικό χώρο.

Ο Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών εκφράζει τη δυναμική αναπλήρωσης του πληθυσμού. Όταν ο λόγος είναι μεγαλύτερος της μονάδας (1) ο αριθμός των νέων κάτω των 20 ετών υπολείπεται αυτού των άνω των 60, υποδηλώνοντας περιορισμένη δημογραφική δυναμική. Όσο ο αριθμός των γεννήσεων μειώνεται ο δείκτης αυξάνεται. Όσο αυξάνεται η τιμή του δείκτη τόσο μεγαλώνει η δημογραφική διακινδύνευση.

Εξετάζοντας το συνολικό πληθυσμό, ο παραπάνω λόγος για το 2021 υπολογίζεται στο 1,6 -δηλαδή σε κάθε 10 νέους κάτω των 20 ετών αντιστοιχούν 16 άτομα άνω των 60 ετών. Ο αντίστοιχος δείκτης το 2001, μόλις ξεπερνούσε τη μονάδα (1,03). Οι διακυμάνσεις ανά Δήμο είναι έντονες με την ελάχιστη τιμή να είναι 0,7 και τη μέγιστη 8 (!).

Η Ηλικιακή διάμεσος είναι ένας δείκτης δημογραφικής γήρανσης. Εκφράζει την ηλικία που χωρίζει τον πληθυσμό στη μέση ώστε ο μισός πληθυσμός να είναι ηλικίας μικρότερης της ηλικιακής διαμέσου και ο άλλος μισός μεγαλύτερης. Όσο υψηλότερη η τιμή της ηλικιακής διαμέσου τόσο πιο γηρασμένος ο πληθυσμός.

Στο σύνολο της χώρας, η ηλικιακή διάμεσος το 2021 είναι τα 43 χρόνια, 5 χρόνια υψηλότερη σε σχέση με το 2001. Εξετάζοντας τους 332 Δήμους, η ελάχιστη τιμή της ηλικιακής διαμέσου είναι 32 έτη και η μέγιστη 62. Το τεράστιο εύρος τιμών μέσα στο οποίο κινείται η ηλικιακή διάμεσος καταδεικνύει τη σημαντική γεωγραφική διαφοροποίηση της έντασης του φαινομένου της γήρανσης του πληθυσμού.

Ο Ρυθμός φυσικής μεταβολής (μέσος ετήσιος περιόδου 2011-21) εκφράζει την ταχύτητα με την οποία μεταβάλλεται ο πληθυσμός υπό την επίδραση των δύο φυσικών δημογραφικών φαινομένων, της γεννητικότητας και της θνησιμότητας (χωρίς να λαμβάνονται δηλαδή υπ"οψιν οι πληθυσμιακές μετακινήσεις). Όσο μεγαλύτερη η τιμή του ρυθμού φυσικής μεταβολής τόσο μεγαλύτερη η δυναμική αύξησης του πληθυσμού. Αντίθετα όταν οι θάνατοι υπερτερούν αριθμητικά των γεννήσεων, ο ρυθμός γίνεται αρνητικός και ο πληθυσμός μειώνεται.

Ο μέσος ετήσιος ρυθμός φυσικής μεταβολής του συνολικού πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021 είναι -0,3%. Οι αντίστοιχες τιμές ανά Δήμο κυμαίνονται από -9% έως 1%

Ο Ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής (μέσος ετήσιος περιόδου 2011-21) μετρά την επίδραση των μετακινήσεων στη διαμόρφωση του πληθυσμιακού μεγέθους. Όσο υψηλότερος ο ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής τόσο ελκυστικότερη η περιοχή στην προσέλκυση νέων κατοίκων. Αντίθετα ένας αρνητικός ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής υποδηλώνει εγκατάλειψη της περιοχής από τους κατοίκους της: όσο μικρότερη η τιμή τόσο μεγαλύτερος ο κίνδυνος της ερημοποίησης.

Κατά την περίοδο 2011-21, από τη χώρα έφευγε για το εξωτερικό περίπου το 0,05% του πληθυσμού της ανά έτος. Από κάποιες περιοχές η εκροή[7] ήταν πολύ υψηλότερη ενώ κάποιες άλλες περιοχές κατάφεραν να προσελκύσουν νέους κατοίκους. Κατά την παραπάνω περίοδο, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής κυμάνθηκε -0.8% έως 2,31%.

Οι παραπάνω δείκτες υπολογίσθηκαν αξιοποιώντας τα στοιχεία της πιο πρόσφατης απογραφής (2021) όπως παρασχέθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ). Η συλλογή και επεξεργασία των στοιχείων έγινε σε επίπεδο Δήμου (332 Δήμοι).

3.2.4 Υπολογισμός του Σύνθετου δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης (Σ3Δ)

Δεδομένου ότι οι έξι διαφορετικές μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν μετρώνται σε διαφορετικές μονάδες και κλίμακες, τα δεδομένα ανά Δήμο έπρεπε να τυποποιηθούν ώστε να είναι δυνατή η μεταξύ τους σύγκριση και διαβάθμιση προκειμένου στη συνέχεια να προκύψει η ανά Δημοτική Ενότητα τιμή του συνθετικού δείκτη δημογραφικής διακινδύνευσης. Καθώς οι περισσότερες από τις μεταβλητές δεν κατανέμονται κανονικά, η μέθοδος τυποποίησης που επιλέχθηκε είναι αυτή του εύρους, η οποία δίνεται από τον ακόλουθο τύπο:

$$x'_{A,i} = \frac{x_{A,i} - x_{A,min}}{x_{A,max} - x_{A,min}}$$

όπου: $x'_{A,i}$: η τυποποιημένη τιμή της μεταβλητής Α που αναφέρεται στο Δήμο i,
$x_{A,i}$: η παρατηρούμενη τιμή της μεταβλητής Α που αναφέρεται στο Δήμο i,
$x_{A,min}$: η ελάχιστη παρατηρούμενη τιμή της μεταβλητής Α,
$x_{A,max}$: η μέγιστη παρατηρούμενη τιμή της μεταβλητής Α.

- Μετά την τυποποίηση, όλες οι τιμές κάθε μεταβλητής κυμαίνονται μεταξύ 0 (στην περίπτωση του Δήμου με τη χαμηλότερη τιμή ως προς τη συγκεκριμένη μεταβλητή) και 1 (στην περίπτωση του Δήμου με τη με την υψηλότερη τιμή).
- Στο επόμενο στάδιο, οι τυποποιημένες τιμές κάθε μεταβλητής ταξινομούνται σε μια 6-βάθμια κλίμακα. Η ομαδοποίηση στις 6 κατηγορίες γίνεται με βάση τις τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο (ως μέσος όρος υπολογίζεται η επίδοση του συνόλου της χώρας ως προς τον κάθε επί μέρους δείκτη).
- Η τιμή 1 αποδίδεται στους λιγότερο ευπαθείς δημογραφικά Δήμους, ενώ η τιμή 6 αποδίδεται στους Δήμους που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο. Με τον τρόπο αυτό προκύπτει μια σχετική (ως προς τον εθνικό μέσο όρο) διαβάθμιση της διακινδύνευσης κάθε περιοχής για κάθε επί μέρους δημογραφικό δείκτη ($DRI_{A,i}$).
- Υιοθετώντας την παραδοχή της **ίσης συνεισφοράς κάθε μεταβλητής** στη διαμόρφωση του κινδύ-

7. Η εκροή σε επίπεδο Δήμου αφορά μετακίνηση πληθυσμού εκτός των ορίων του, σε άλλες περιοχές της χώρας ή/και προς το εξωτερικό.

νου, οι νέες διαβαθμισμένες τιμές ανά μεταβλητή συνυπολογίζονται στη σύνθεση του δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης (DRI) κάθε Δήμου.

Ο παραγόμενος δείκτης αποτελεί ένα σχετικό μέτρο του συνολικού δημογραφικού κινδύνου ενός Δήμου και προκύπτει από τον τύπο:

$$DRI_i = \frac{\Sigma_{A=1}^{5} DRI_{A,i}}{5}$$

3.2.5 Αποτελέσματα με βάση του Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης (Σ3Δ)

Οι **Χάρτες 3.3 – 3.7** και τα **Διαγράμματα 3.3 – 3-7** παρουσιάζουν τα αποτελέσματα του τυποποιημένου δείκτη για τις πέντε διαστάσεις που συνθέτουν τον δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης, δηλαδή για

i) το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 20-59 ετών,
ii) τον λόγο των ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών,
iii) την ηλικιακή διάμεσο,
iv) τον μέσο ετήσιο ρυθμός φυσικής μεταβολής της περιόδου 2011-2021, και
v) τον μέσο ετήσιο ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής της περιόδου 2011-2021.

Για κάθε μία από τις παραπάνω πέντε δημογραφικές μεταβλητές παρουσιάζονται οι τιμές του τυποποιημένου δείκτη οι οποίες έχουν εύρος 1 έως 6, όπου το 1 δηλώνει πολύ χαμηλή δημογραφική διακινδύνευση, ενώ το 6 πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση

Με βάση το ποσοστό των ατόμων 20-59 ετών, ο **Χάρτης 3-3** δείχνει ότι μόνο δύο δήμοι "*Κ1 Μητροπολιτικών περιοχών*" (Δήμος Θεσσαλονίκης και Δήμος Ζωγράφου) βρίσκονται στην κατηγορία 6 (πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση), και μόλις ένας δήμος "*Κ2 Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*" (Δήμος Ελασσόνας). Αντιθέτως, 29 από τους 85 δήμους της κατηγορίας "*Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*", και 31 από τους 50 δήμους της κατηγορίας "*Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι*" κατατάσσονται στην κατηγορία 6 (πολύ υψηλή δημογραφική επιδείνωση) με βάση τις επιδόσεις τους ως προς το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 20-59 ετών στον συνολικό πληθυσμό. Κανένας από τους δήμους της κατηγορίας "*Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι*" δεν εμφανίζει πολύ υψηλό δείκτη διακινδύνευσης όσον αφορά το ποσοστό των ατόμων παραγωγικής ηλικίας στον πληθυσμό τους, ενώ 9 από του 36 δήμους της κατηγορίας "Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι" έχουν πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση με βάση το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 20-59 ετών στον πληθυσμό τους.

Συνολικά από τους 108 δήμους που κατατάσσονται στην κατηγορία πολύ υψηλής διακινδύνευσης με βάση τον των ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, οι 50 δήμοι αφορούν την κατηγορία "*Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*". Κανένας *"Κ1 Μητροπολιτικών περιοχών" δεν παρουσιάζει πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση με βάση τον λόγο* των ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών (**Χάρτης 3-4**). Αντιθέτως, 5 δήμοι της κατηγορίας *"Κ2 Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*" (Δήμος Ελασσόνας, Δήμος Παιονίας, Δήμος Ζαχάρως, Δήμος Ορεστιάδας και Δήμος Κύμης-Αλιβερίου) εμφανίζουν πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση με βάση την αναλογία ατόμων 60+ προς τα άτομα κάτω των 20 ετών.

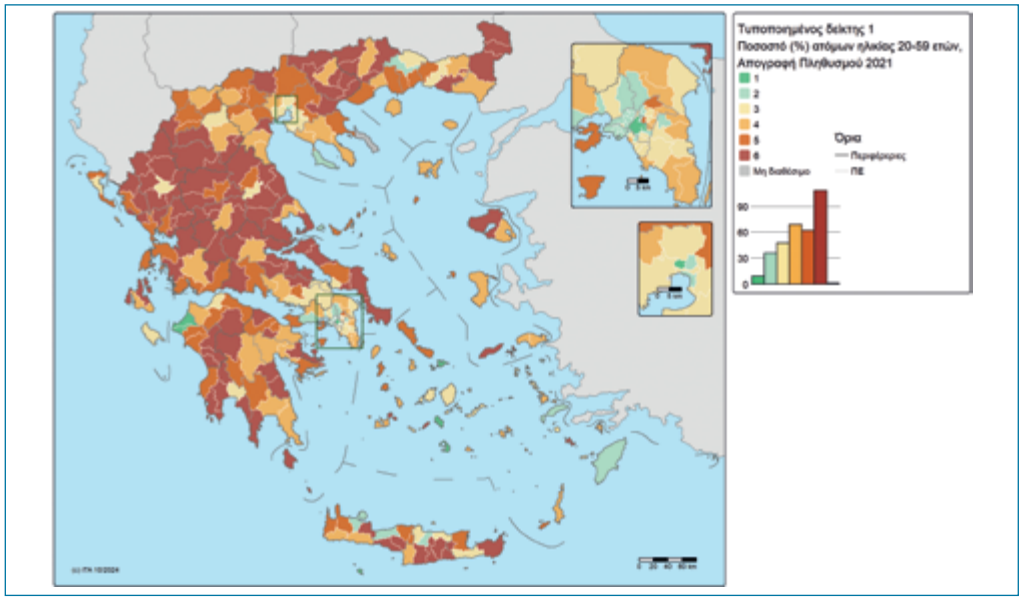
Από τους 94 δήμους που εμφανίζουν πολύ υψηλή διακινδύνευση με βάση τη διάμεση ηλικία του πληθυσμού τους, οι 44 αφορούν την κατηγορίας "Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι", και επιπλέον 36 από τους 50 δήμους της κατηγορίας "Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι" (**Χάρτης 3-5**). Κανένας "*Κ1 Μητροπολιτικών περιοχών*" δεν παρουσιάζει πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση με βάση την ηλικιακή διάμεσο.

Με βάση το κριτήριο του ετήσιου ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού κατά την περίοδο 2011-2021, πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση αφορά 63, ο μικρότερος αριθμός δήμων σε σχέση με τους υπόλοιπους τέσσερεις δημογραφικούς δείκτες που συνθέτουν το συνολικό δείκτη δημογραφικής διακινδύνευσης (**Χάρτης 3-6**). Από αυτούς του 63 δήμους, 21 αφορούν την κατηγορία "*Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*", 30 την κατηγορία "*Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι*", 10 την κατηγορία "*Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι*" και μόλις 2 την κατηγορία "*Κ2 Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*" (Δήμος Ελασσόνας και Δήμος Ζαχάρως).

Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία των 115 δήμων που εμφανίζουν πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση με βάση το κριτήριο του ετήσιος ρυθμού μεταναστευτικής κίνησης Πληθυσμού 2011-2021 αφορούν την κατηγορία "Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι" (46 δήμοι), και επιπλέον 41 την κατηγορία "*Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί & Μικροί Ορεινοί Δήμοι*" (**Χάρτης 3-7**). Κανένας "*Κ1 Μητροπολιτικών περιοχών*" δεν παρουσιάζει πολύ υψηλή δημογραφική διακινδύνευση με βάση τον εν λόγω δημογραφικό δείκτη.

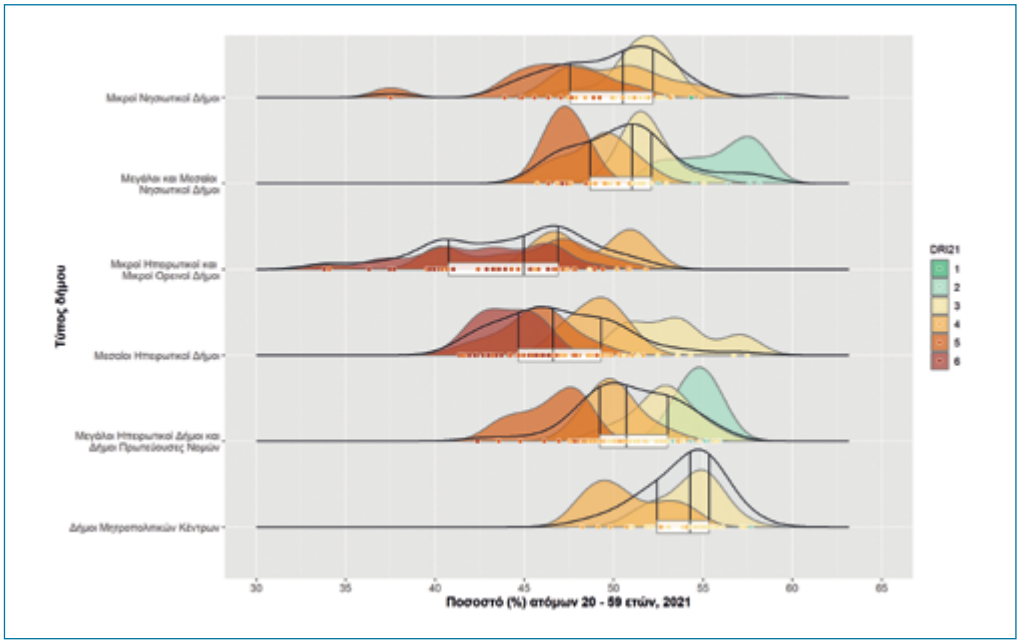
Ο **Χάρτης 3-8** καθώς και ο **Χάρτης 3-9** αποτυπώνουν την χωρική κατανομή του Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης (Σ3Δ) στο γεωγραφικό επίπεδο των δήμων για το σύνολο της χώρας και ανά περιφέρεια αντίστοιχα,

Χάρτης 3-3. Ποσοστό ατόμων ηλικίας 20-59 ετών, 2021 (τυποποιημένος δείκτης 1)

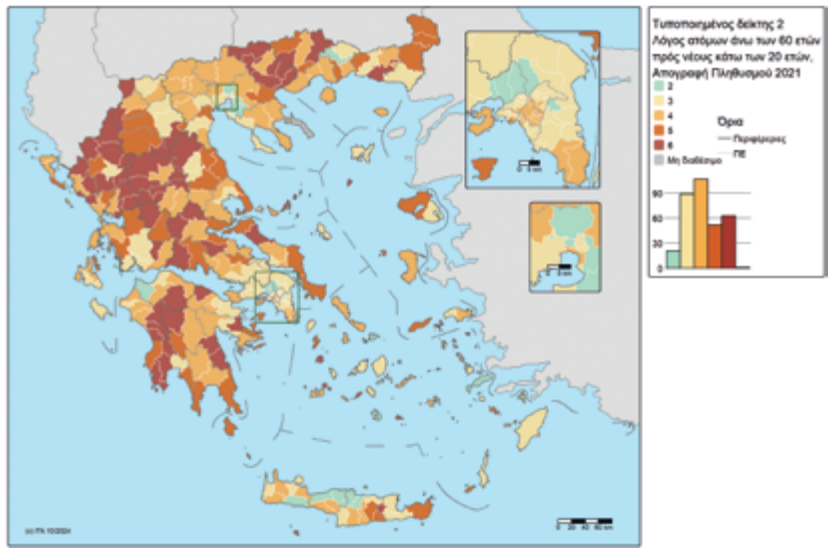
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-5. Ποσοστό ατόμων 20-59 ετών, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης

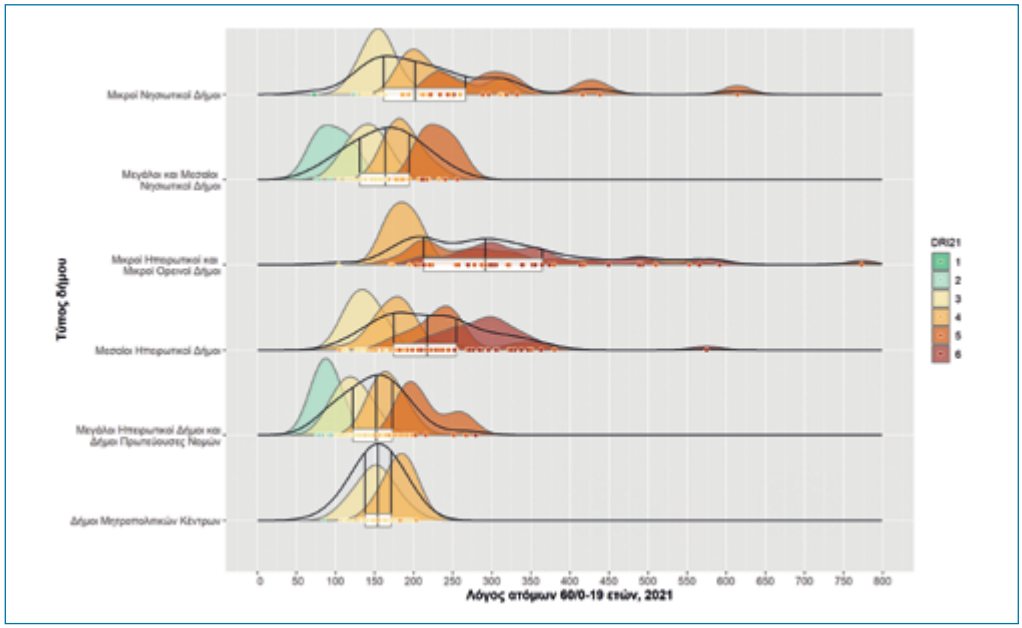
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 3-4. Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2021 (τυποποιημένος δείκτης 2)

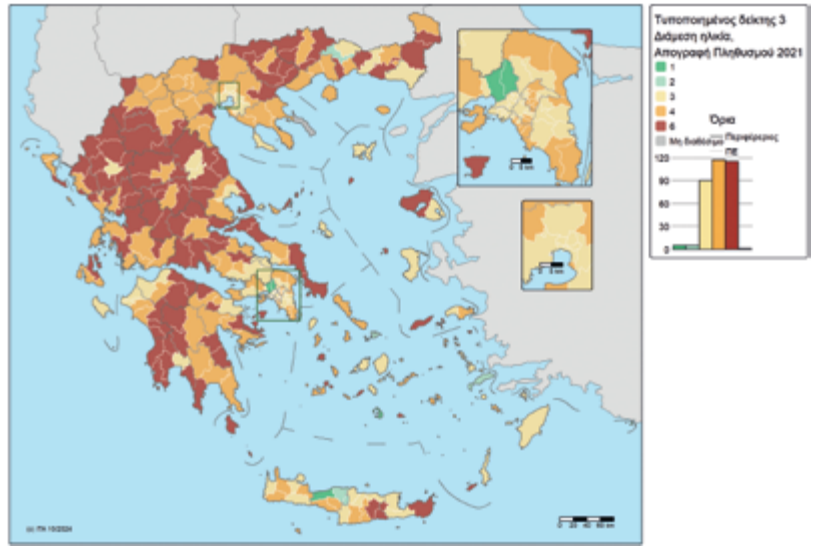
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-6. Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης

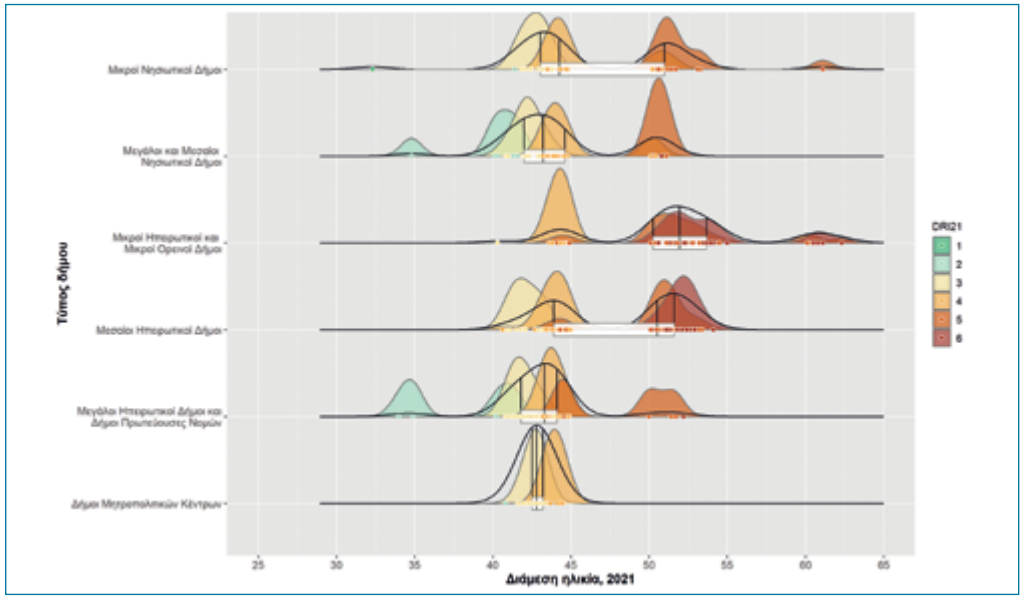
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 3-5. Διάμεση ηλικία, 2021 (τυποποιημένος δείκτης 3)

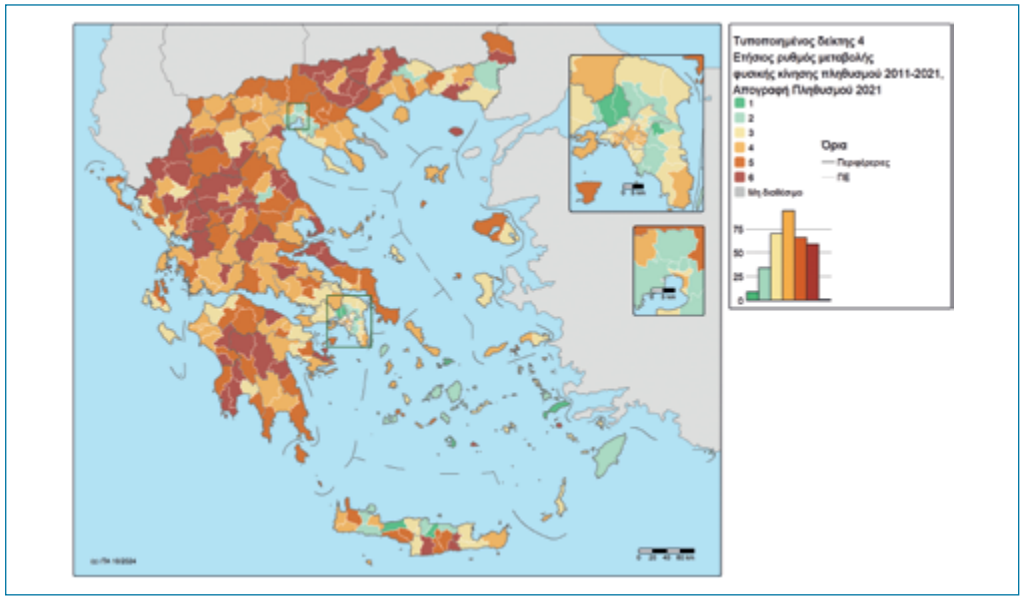
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-7. Διάμεση ηλικία 2021, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης

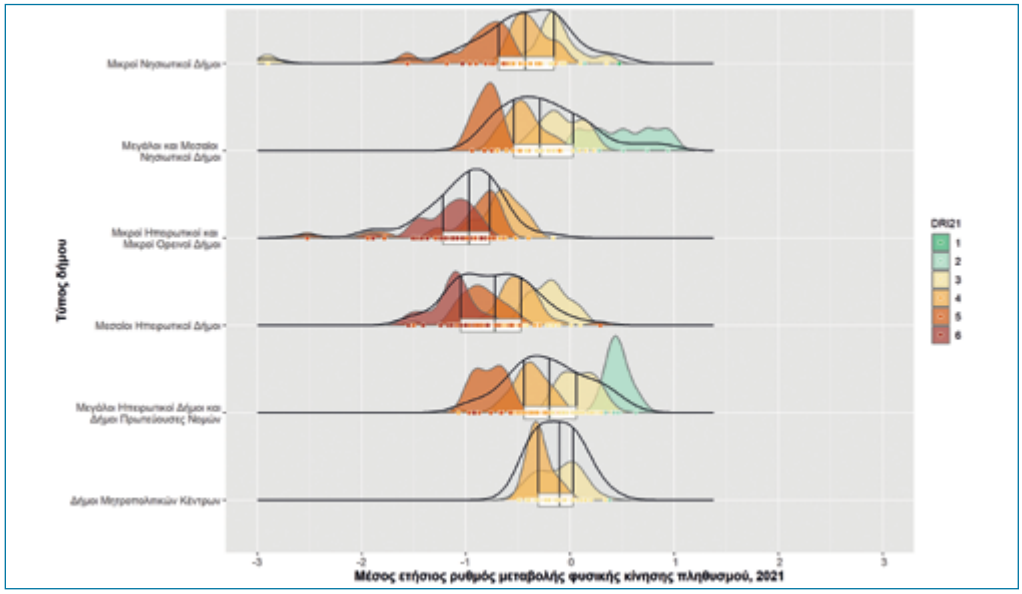
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 3-6. Ετήσιος Ρυθμός Φυσικής μεταβολής Πληθυσμού 2011-2021 (τυποποιημένος δείκτης 4)

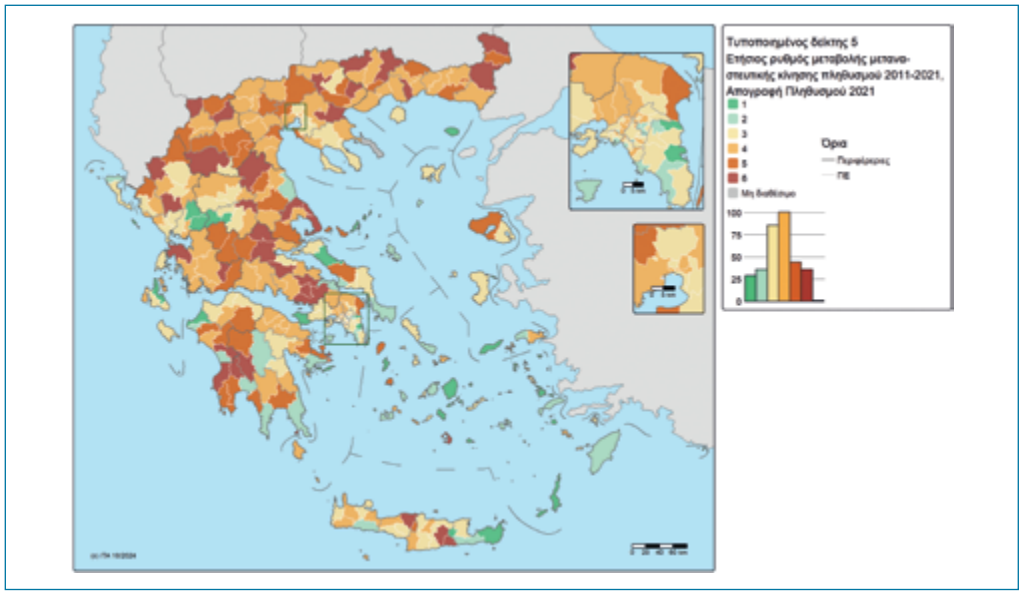
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-8. Ρυθμός φυσικής μεταβολής, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης

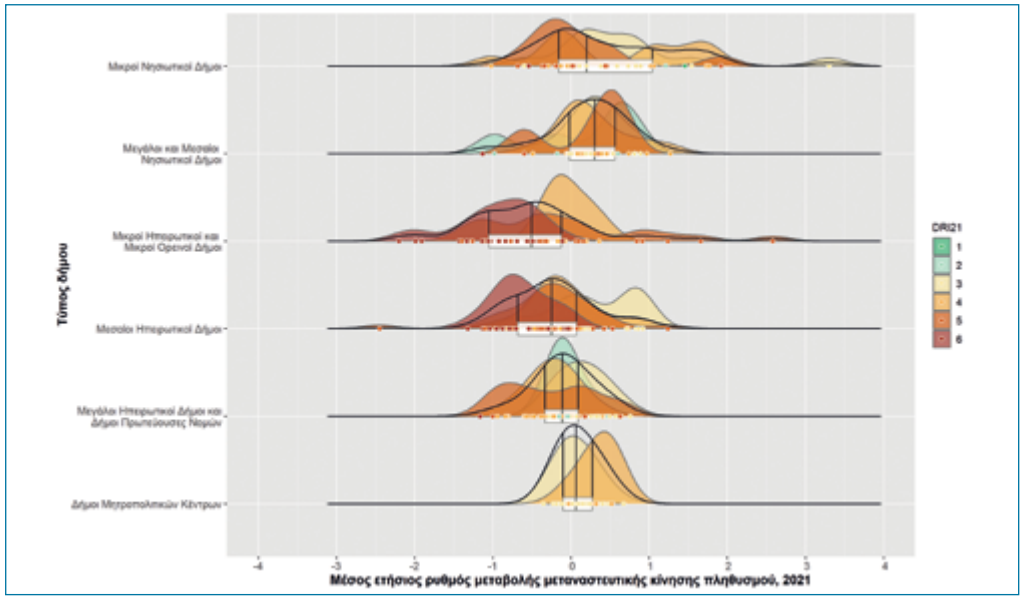
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 3-7. Ετήσιος Ρυθμός Μεταναστευτικής Κίνησης Πληθυσμού 2011-2021 (τυποποιημένος δείκτης 5)

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-9. Ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Ο **Πίνακας 3-9** παρουσιάζει τον αριθμό των δήμων ανάλογα με τη διαβάθμιση του κινδύνου ανά δημογραφικό δείκτη που συμμετέχει στο Σύνθετος δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης. Υπενθυμίζεται ότι ο συγκριμένος σύνθετος δείκτης είναι σχετικός και συνδέεται με τη μέση επίδοση της χώρας. Μόνο ένας (1) δήμος παρουσιάζει ελάχιστο δημογραφικό κίνδυνο. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση παρουσιάζεται στις τιμές 3 και 4. Για περισσότερους από το 65% των δήμων ο ΔΔΔ είναι από 4 και 5.

Πίνακας 3-9. Κατανομή Δήμων με βάση της διαβάθμιση του κινδύνου ανά δημογραφικό δείκτη

Δημογραφικοί δείκτες	1	2	3	4	5	6
Ποσοστό πληθυσμού 20-59 ετών	2,7% (9)	10,8% (36)	14,5% (48)	20,8% (69)	18,7% (62)	32,5% (108)
60+ / 0-19 ετών	0,3% (1)	6,0% (20)	26,8% (89)	32,2% (107)	15,7% (52)	19,0% (63)
Ηλικιακή διάμεσος	1,5% (5)	1,5% (5)	27,1% (90)	35,2% (117)		34,6% (115)
Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Φυσικής μεταβολής (2011-2021)	2,7% (9)	10,2% (34)	21,1% (70)	28,3% (94)	19,9% (66)	17,8% (59)
Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Μεταναστευτικής μεταβολής (2011-21)	8,7% (29)	10,8% (36)	25,9% (86)	30,4% (101)	13,3% (44)	10,8% (36)
ΣΔΔ	**0,3% (1)**	**3,9% (13)**	**30,4% (101)**	**30,1% (100)**	**20,5% (68)**	**14,8% (49)**

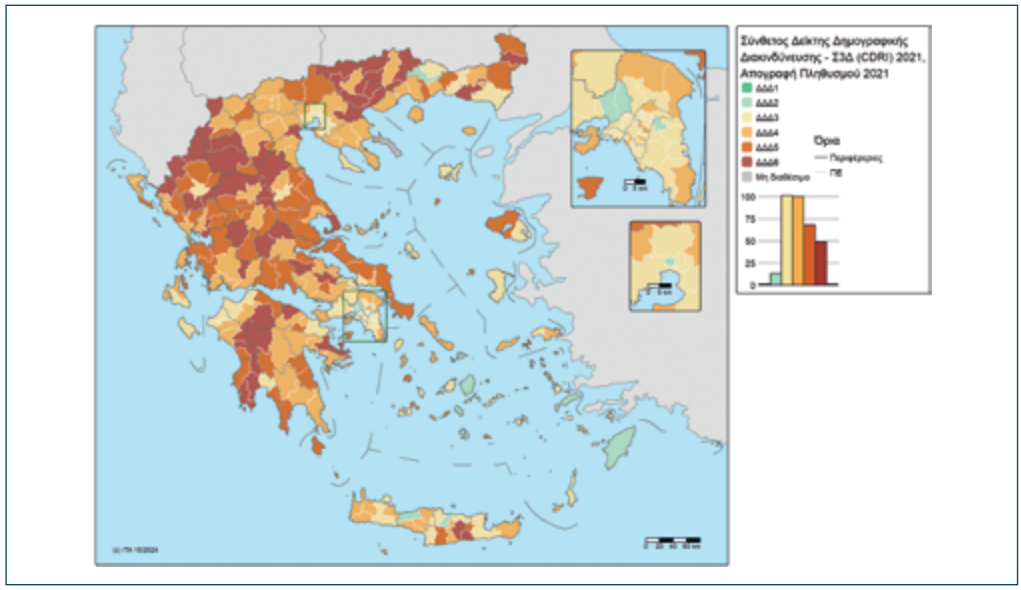
Εξετάζοντας τους Δήμους ανά κατηγορία, οι διατρέχοντες το μεγαλύτερο δημογραφικό κίνδυνο είναι οι

μικροί ηπειρωτικοί και μικροί ορεινοί δήμοι, αφού περίπου οι μισοί είναι στην κορυφή της κλίμακας ενώ το 86% αποτιμώνται με 5 ή 6 (**Πίνακας 3-10).**

Πίνακας 3-10. Κατανομή Δήμων με βάση τη διαβάθμιση του Σύνθετου δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης, 2021

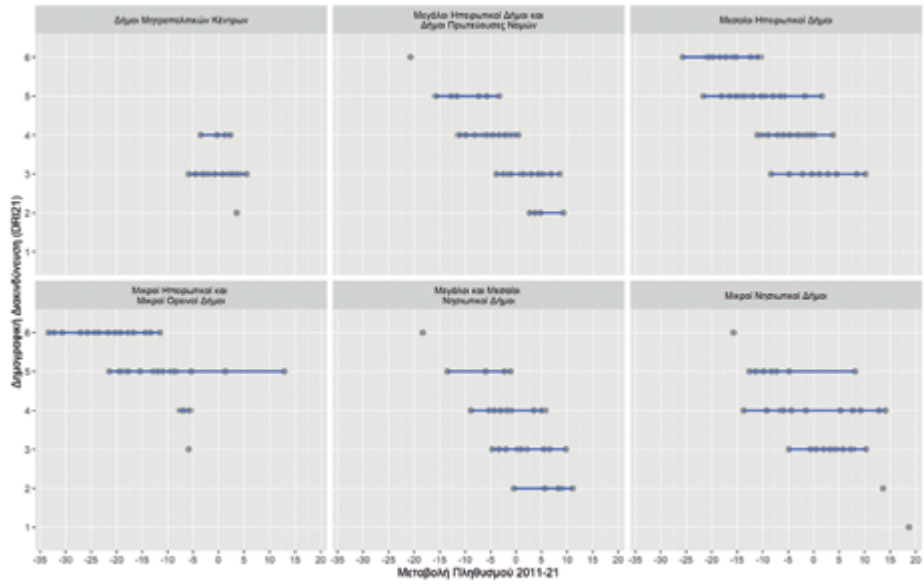
Δήμοι ανά Κατηγορίες	1	2	3	4	5	6	Σύνολο
Κ1 Μητροπολιτικών Κέντρων		2,1% (1)	85,1% (40)	12,8% (6)			100,0% (47)
Κ2 Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών		7,8% (6)	33,8% (26)	48,1% (37)	9,1% (7)	1,3% (1)	100,0% (77)
Κ3 Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι			10,6% (9)	30,6% (26)	31,8% (27)	27,1% (23)	100,0% (85)
Κ4 Μικροί Ηπειρωτικοί και Μικροί Ορεινοί Δήμοι			2,0% (1)	12,0% (6)	40,0% (20)	46,0% (23)	100,0% (50)
Κ5 Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι		13,5% (5)	35,1% (13)	37,8% (14)	10,8% (4)	2,7% (1)	100,0% (37)
Κ6 Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι	2,8% (1)	2,8% (1)	33,3% (12)	30,6% (11)	27,8% (10)	2,8% (1)	100,0% (36)
Σύνολο	**0,3% (1)**	**3,9% (13)**	**30,7% (102)**	**30,1% (100)**	**20,5% (68)**	**14,8% (49)**	**100,0% (332)**

Χάρτης 3-8. Σύνθετος Δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης, 2021

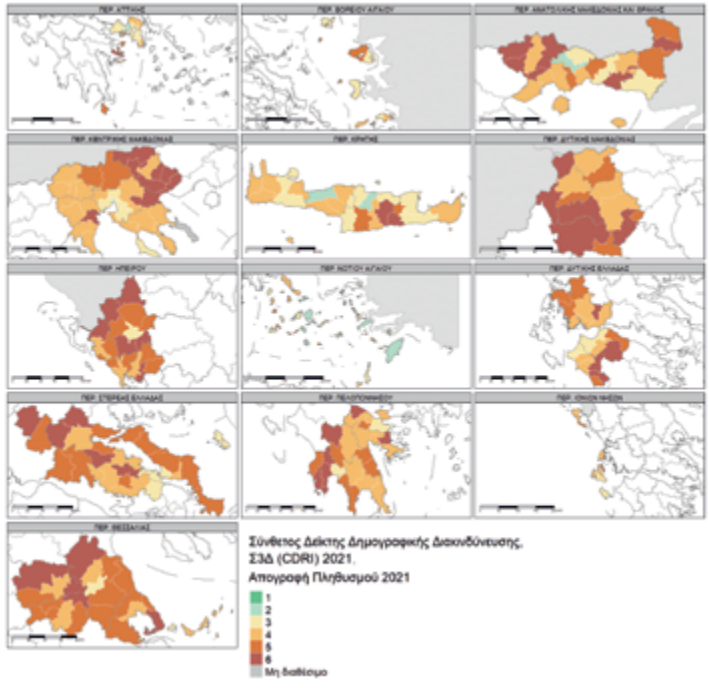

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 3-10. Μεταβολή του πληθυσμού 2011-2021, ανά κατηγορία δήμου και κατηγορία Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης

Χάρτης 3-9. Σύνθετος δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης σε επίπεδο δήμων: Ο Χάρτης των Περιφερειών, 2021

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

3.3 Πολυπαραγοντική Ανάλυση

Σκοπός του παρόντος υποκεφαλαίου είναι η διερεύνηση της επιχειρησιακής εφαρμογής μεθόδων πολυμεταβλητής ανάλυσης ώστε να ελεγχθεί και η εφαρμογή του σύνθετου δείκτη δημογραφικής διακινδύνευσης με βάση την δημογραφική τους φυσιογνωμία των δήμων για την εφαρμογή στοχευμένων μέτρων πολιτικής.

Σε πρώτη φάση διενεργήθηκε μια πολυμεταβλητή Ανάλυση Κύριων Συνιστωσών (ΑΚΣ) σε μια σειρά επιλεγμένων μεταβλητών ανάλυσης ώστε να προκύψουν λιγότερες νέες διαστάσεις δημογραφικής φυσιογνωμίας των δήμων της χώρας.

Η ανάλυση περιλαμβάνει 20 μεταβλητές που περιγράφουν την δομή και δυναμική των δημογραφικών εξελίξεων σε επίπεδο δήμου τις απογραφικές περιόδους 2001, 2011 και 2021.

Πίνακας 3-11. Μεταβλητές πολυπαραγοντικής ανάλυσης

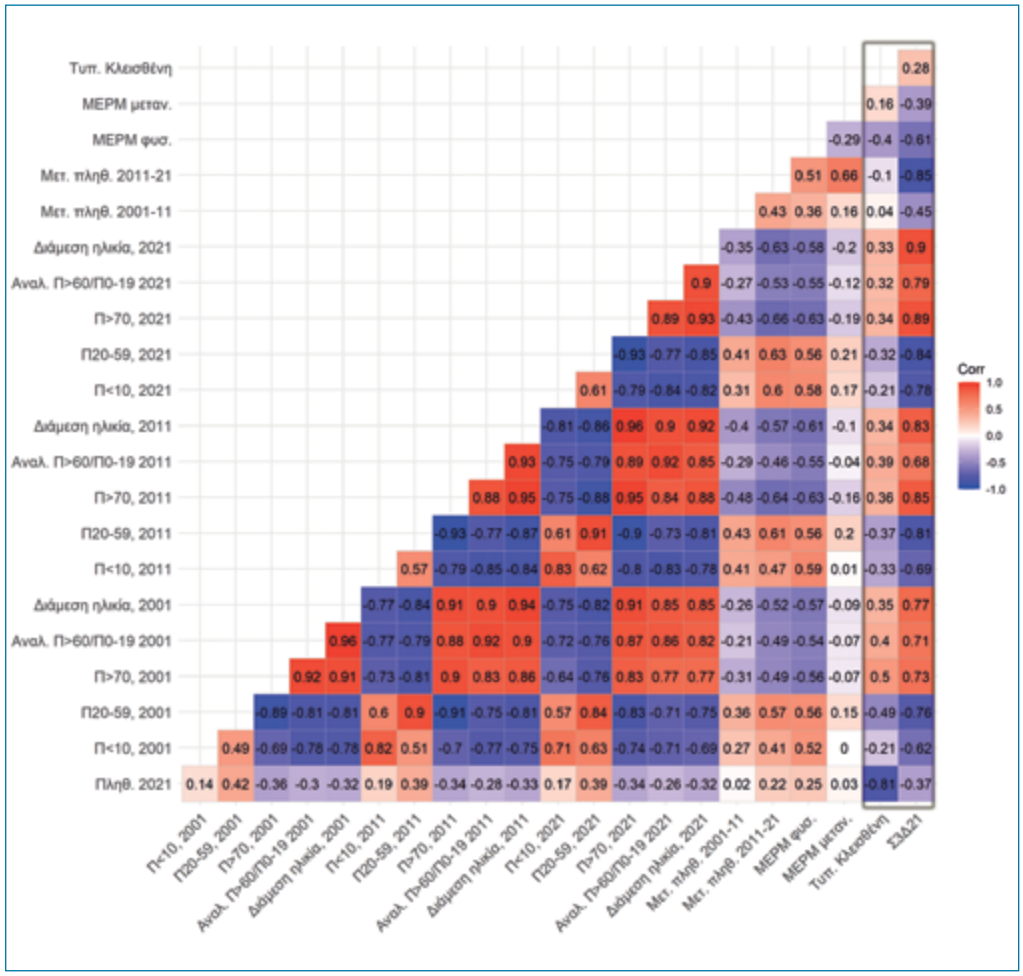
Μεταβλητή	Περιγραφή	Είδος	Χρήση
Πληθυσμός 2021	Μόνιμος πληθυσμός 2021	Ποσοτική μεταβλητή	Παράθεση με ΑΚΣ
Π<10, 2001	Ποσοστό ατόμων ηλικίας έως 9 ετών, 2001	Αριθμητικές μεταβλητές	Μεταβλητές ΑΚΣ
Π20-59, 2001	Ποσοστό ατόμων ηλικίας 20-59 ετών, 2001		
Π>70, 2001	Ποσοστό ατόμων ηλικίας 70 ετών και άνω, 2001		
Αναλ. Π>60/Π0-19 2001	Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2021		
Διάμεση ηλικία, 2001	Ηλικιακή Διάμεσος, 2001		
Π<10, 2011	Ποσοστό ατόμων ηλικίας έως 9 ετών, 2011		
Π20-59, 2011	Ποσοστό ατόμων ηλικίας 20 -59 ετών, 2011		
Π>70, 2011	Ποσοστό ατόμων ηλικίας 70 ετών και άνω, 2011		
Αναλ. Π>60/Π0-19, 2011	Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2011		
Διάμεση ηλικία, 2011	Ηλικιακή Διάμεσος, 2011		
Π<10, 2021	Ποσοστό ατόμων ηλικίας έως 9 ετών, 2021		
Π20-59, 2001	Ποσοστό ατόμων ηλικίας 20-59 ετών, 2021		
Π>70, 2021	Ποσοστό ατόμων ηλικίας 70 ετών και άνω, 2021		
Αναλ. Π>60/Π0-19 2021	Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2021		
Διάμεση ηλικία, 2021	Ηλικιακή Διάμεσος, 2021		
Μετ. πληθ. 2001-11	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού 2001-11		
Μετ. πληθ. 2011-21	Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού 2011-21		
ΜΕΡΜ φυσ.	Μέσος ετήσιος ρυθμός φυσικής μεταβολής, 2011-2021		
ΜΕΡΜ μεταν.	Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής, 2011-2021		
Τυπ. Κλεισθένη	Κατηγορίες δήμων σύμφωνα με τον Ν. 4555/2018	Κατηγορικές μεταβλητές	Αντιπαραβολή με ΑΚΣ
Σ3Δ21	Σύνθετος Δείκτης Δημογραφικής Διακινδύνευσης, 2021		

Το **Διάγραμμα 3-11** παρουσιάζει τη συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών που συμμετέχουν στην πολυπαραγοντική ανάλυση με την μορφή πίνακα διπλής εισόδου (mixed correlation matrix). Το εύρος των τιμών είναι από -1 έως 1. Η αριθμητική τιμή εκφράζει το συντελεστή συσχέτισης. Οι θετικές τιμές (με κόκκινο χρώμα) υποδηλώνουν αναλογική εξάρτηση μεταξύ δύο μεταβλητών, ενώ οι αρνητικές τιμές (κυανό χρώμα) αντιστρόφως ανάλογη εξάρτηση. Η «ένταση» της συσχέτισης (τιμές που τείνουν στο -1 ή 1) αποτυπώνεται με την διαβάθμιση της απόχρωσης.

Συνολικά, διαπιστώνεται ότι σχέση μεταξύ «νεαρότερων» και των «γηραιότερων» ηλικιακών κατηγοριών

παραμένει αρνητική **διαχρονικά**, η διάμεση ηλικία τείνει να συσχετίζεται θετικά με τις μεγαλύτερες ηλικιακές κατηγορίες, και η μεταβολή του πληθυσμού συσχετίζεται θετικά με την μεταναστευτική κίνηση,

Διάγραμμα 3-11. Συσχέτιση μεταξύ των επιμέρους μεταβλητών της πολυπαραγοντικής ανάλυσης

Η μέθοδος Ανάλυσης Κύριων Συνιστωσών (ΑΚΣ, Principal Component Analysis-PCA αποτελεί μία γραμμική μέθοδο συμπίεσης δεδομένων, οποία χρησιμοποιείται συχνά για τη μείωση των διαστάσεων μεγάλου πίνακα δεδομένων. Η μέθοδος συνίσταται από τον επαναπροσδιορισμό των συντεταγμένων ενός συνόλου δεδομένων σε ένα άλλο σύστημα συντεταγμένων το οποίο θα είναι καταλληλότερο στην επικείμενη ανάλυση δεδομένων.

Αυτές οι νέες συντεταγμένες είναι το αποτέλεσμα ενός γραμμικού συνδυασμού προερχόμενου από τις αρχικές μεταβλητές και εκπροσωπούνται σε ορθογώνιο άξονα, ενώ τα επικείμενα σημεία διατηρούν μια φθίνουσα σειρά όσο αφορά στη τιμή της διακύμανσής τους. Για το λόγο αυτό, η πρώτη κύρια συνιστώσα-ΚΣ (principal component-PC) διατηρεί περισσότερες πληροφορίες δεδομένων σε σύγκριση με τη δεύτερη και δεν διατηρεί πληροφορίες οι οποίες έχουν εισέλθει νωρίτερα (στη πρώτη συνιστώσα). Με αλλά λόγια οι παραγόμενες (νέες) συνιστώσες δεν συσχετίζονται μεταξύ τους.

Στην ανάλυση κυρίων συνιστωσών, οι τιμές μεταβλητών συχνά τυποποιούνται. Αυτό συνιστάται ιδιαίτερα όταν οι μεταβλητές μετρούνται σε διαφορετικές κλίμακες.

Για την επιλογή των ΚΣ χρησιμοποιείται ο πίνακας ιδιοτιμών (**Πίνακας 3-12**). Οι ιδιοτιμές (eigenvalues) που προκύπτουν από την ΑΚΣ μετρούν το μέγεθος της διακύμανσης -άρα και όγκος πληροφορίας- που διατηρείται σε κάθε ΚΣ. Οι ιδιοτιμές περιλαμβάνουν μεγάλες τιμές για τις πρώτες συνιστώσες και μικρότερες για τις επόμενες. Στην περίπτωσή μας επιλέγονται οι δύο πρώτες ΚΣ (Dim1 & 2)

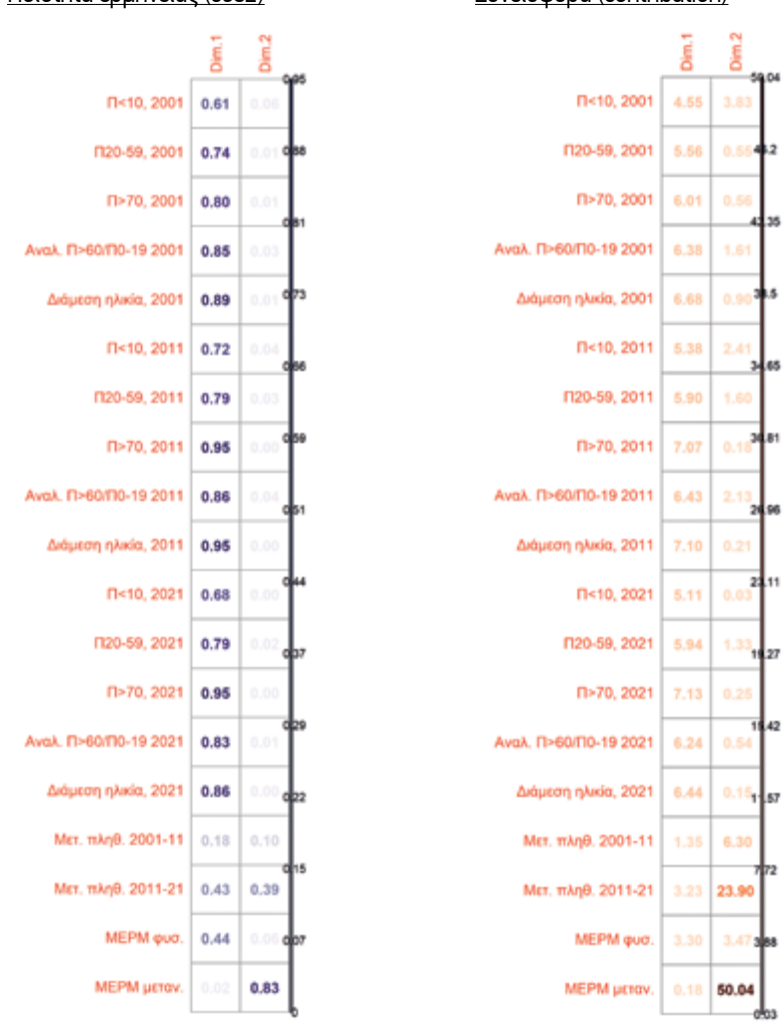
Πίνακας 3-12. Πίνακας ιδιοτιμών ΑΚΣ

Κύρια Συνιστώσα (ΚΣ)	Ιδιοτιμή	Πληροφορία που ερμηνεύεται (%)	Αθροιστικό ποσοστό (%)
Dim 1	13,38	70,4	70,4
Dim 2	1,65	8,7	79,1
Dim 3	1,03	5,4	84,5
Dim 4	0,95	5,0	89,6
Dim 5	0,60	3,2	92,7
Dim 6	0,40	2,1	94,8
Dim 7	0,30	1,6	96,4
Dim 8	0,17	0,9	97,3
Dim 9	0,14	0,7	98,0
Dim 10	0,11	0,6	98,6
Dim 11	0,09	0,5	99,1
Dim 12	0,05	0,3	99,3
Dim 13	0,04	0,2	99,5
Dim 14	0,03	0,1	99,7
Dim 15	0,03	0,1	99,8
Dim 16	0,01	0,1	99,9
Dim 17	0,01	0,1	100,0
Dim 18	0,01	0,0	100,0
Dim 19	0,00	0,0	100,0

Σύμφωνα με το κριτήριο του Kaiser (1961) μια ιδιοτιμή > 1 υποδηλώνει ότι οι ΚΣ αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερη διακύμανση από ό,τι υπολογίζεται σε μία από τις αρχικές μεταβλητές στα τυποποιημένα δεδομένα και χρησιμοποιείται συνήθως ως σημείο αποκοπής. Στην ανάλυσή μας, οι δύο πρώτες ΚΣ με ιδιοτιμή >1 εξηγούν το 79,1 % της διακύμανσης των αρχικών μεταβλητών. Αυτό είναι ένα αποδεκτά μεγάλο ποσοστό.

Το **Διάγραμμα 3-12** παραθέτει της τιμές για την ποιότητα ερμηνείας και την συνεισφορά των αρχικών μεταβλητών στις επιλεγμένες Κύριες Συνιστώσες (ΚΣ)

Διάγραμμα 3-12. Ποιότητα ερμηνείας και συνεισφορά των αρχικών μεταβλητών στις επιλεγμένες Κύριες Συνιστώσες

Για την εκτίμηση της ποιότητας της αναπαράσταση των αρχικών μεταβλητών στην σύνθεση των ΚΣ χρησιμοποιούνται οι τιμές cos2. Μια υψηλή τιμή cos2 υποδηλώνει μια καλή αναπαράσταση της μεταβλητής στην κύρια συνιστώσα. Αντίθετα μια χαμηλή τιμή cos2 υποδηλώνει ότι η μεταβλητή δεν αντιπροσωπεύεται ικανοποιητικά από τις ΚΣ. Για μια δεδομένη μεταβλητή, το άθροισμα του cos2 σε όλες τις κύριες συνιστώσες είναι ίσο με ένα. Εάν μια μεταβλητή αντιπροσωπεύεται τέλεια μόνο από δύο ΚΣ (Dim.1 & Dim.2), το άθροισμα του cos2 σε αυτές τις ΚΣ είναι ίσο με ένα.

Η συνεισφορά (contribution) των (αρχικών) μεταβλητών στη μέτρηση της μεταβλητότητας (πληροφορίας

που ερμηνεύεται) σε μια δεδομένη ΚΣ εκφράζεται με ποσοστό. Οι μεταβλητές που συσχετίζονται με την ΚΣ1 (δηλαδή, Dim.1) και ΚΣ2 (δηλαδή, Dim.2) είναι οι πιο σημαντικές για την εξήγηση της μεταβλητότητας στο σύνολο δεδομένων. Μεταβλητές που δεν συσχετίζονται με καμία ΚΣ ή συσχετίζονται με τις τελευταίες διαστάσεις είναι μεταβλητές με χαμηλή συνεισφορά και ενδέχεται να αφαιρεθούν για να απλοποιηθεί η συνολική ανάλυση.

Για την οπτικοποίηση των ΚΣ και την συσχέτιση με τις αρχικές μεταβλητές και τις περιπτώσεις (δήμοι) γίνεται χρήση ενός διαγράμματος PCA-Biplot (Gower *et al., 2011).* Η ανάλυση Biplot είναι μια διερευνητική γραφική μέθοδος που χρησιμοποιείται στη στατιστική και περιλαμβάνει δισδιάστατο γράφημα που αντιπροσωπεύει πολυδιάστατο σύνολο δεδομένων με βάση τον προβολή των τιμών των αρχικών μεταβλητών στο σύστημα αξόνων που αποτελούνται από τις ΚΣ.

Αναπαράσταση γωνίας μεταξύ δύο μεταβλητών:

- 90 μοίρες, δεν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ δύο μεταβλητών
- λιγότερο από 90 μοίρες, υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ δύο μεταβλητών
- πάνω από 90 μοίρες, υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ δύο μεταβλητών

Αναπαράσταση διανυσματικού μήκους γραμμής: Το μήκος γραμμής του διανύσματος αντιπροσωπεύει το επίπεδο διακύμανσης της μεταβλητής (ερμηνευόμενη αρχική πληροφορία):

- όσο μεγαλύτερη είναι η διανυσματική γραμμή, τόσο μεγαλύτερη είναι η διακύμανση,
- όσο μικρότερη είναι η γραμμή, τόσο μικρότερη είναι η διακύμανση

Αναπαράσταση σημείων/περιπτώσεων (individuals) και μεταβλητών:

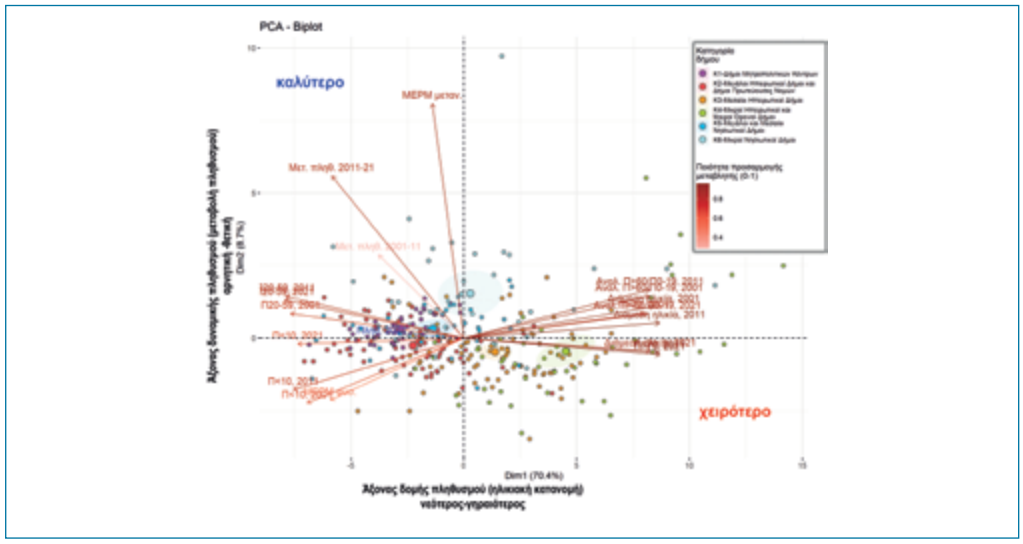
- όσο πιο κοντινή είναι η απόσταση του αντικειμένου στη μεταβλητή, τόσο μεγαλύτερη είναι η τιμή της μεταβλητής για αυτό το σημείο
- όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση του αντικειμένου από τη μεταβλητή, τόσο χαμηλότερη είναι η τιμή της μεταβλητής για αυτό το σημείο
- η κοντινότερη απόσταση δύο σημείων σημαίνει ότι η τιμή της μεταβλητής είναι παρεμφερής.

Στα διαγράμματα (PCA-Biplot) κάθε σημείο αντιπροσωπεύει ένα δήμο. Το χρώμα του συμβόλου αντιστοιχεί στην κατηγοριοποίηση δήμων κατά Κλεισθένη (**Διάγραμμα 3-13**) ή την κατηγορία του δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης (**Διάγραμμα 3-14**).

Επίσης παρατίθεται ως συμπληρωματική μεταβλητή ο π*ληθυσμός 2021, ώστε να* αναδειχθούν πτυχές των δομικών ζητημάτων των δημογραφικών συνιστωσών.

- Στην προκειμένη περίπτωση (**Διάγραμμα 3-12** & **Διάγραμμα 3-13**, η ΚΣ1 (Dim1) επί της ουσίας περιγράφεται ως **Άξονας δομής πληθυσμού (ηλικιακή κατανομή)** στον θετικό πόλο μεταβλητές όπως: το, το *Ποσοστό ατόμων ηλικίας 70 ετών και άνω, ο Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών καθώς και την Ηλικιακή Διάμεσο*, ενώ στον αρνητικό πόλο μεταβλητές όπως: το *Ποσοστό ατόμων ηλικίας έως 9 ετών και το Ποσοστό ατόμων ηλικίας 20-59 ετών. Εντύπωση προκαλεί η εμφάνιση του Μέσου ετήσιου ρυθμού μεταναστευτικής μεταβολής, 2011-2021* σε αυτόν το άξονα γεγονός που υποδηλώνει την ισχυρή σύνδεση της φυσικής κίνησης του με την ηλικιακή δομή του πληθυσμού.
- Αντίστοιχα, η ΚΣ2 περιγράφεται ως ένας ασθενέστερος **Άξονας δυναμικής πληθυσμού (μεταβολή πληθυσμού)** που περιλαμβάνει στον θετικό πόλο, το *Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού 2011-21 και Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής, 2011-2021, και μερικώς, το Ποσοστό μεταβολής πληθυσμού 2001-11*.

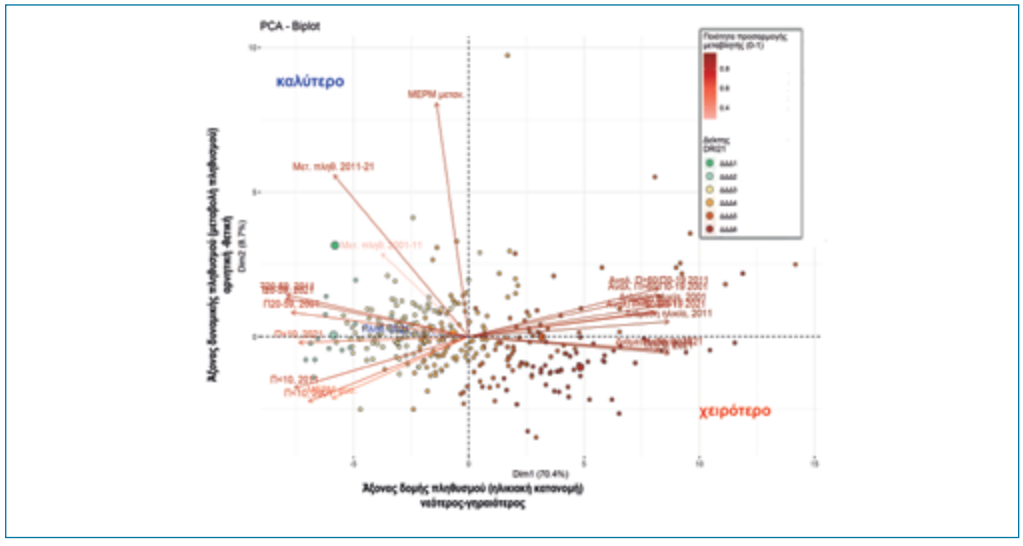
Διάγραμμα 3-13. Διάγραμμα αξόνων ΑΚΣ, κατηγορία δήμου

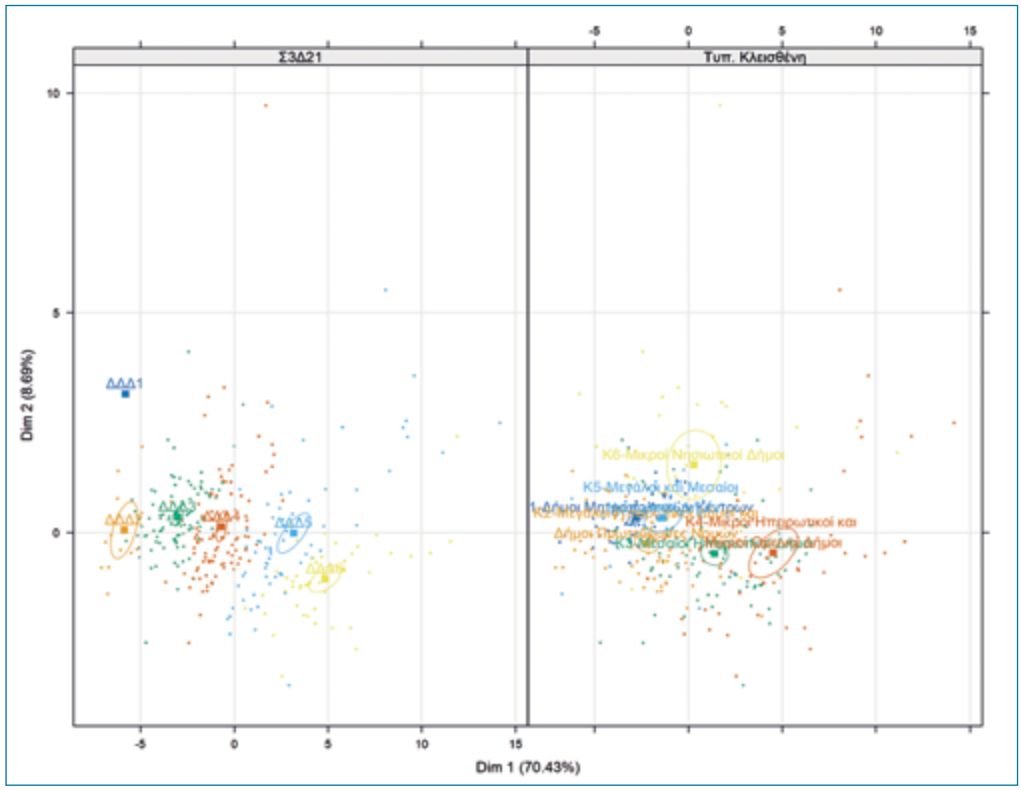
Η προβολή των δήμων με βάση τη κατηγορία κατά Κλεισθένη στα διαγράμματα (PCA-Biplot) (**Διάγραμμα 3-13**, **Διάγραμμα 3-15**) της ΑΚΣ επιβεβαιώνουν τα ευρήματα του κεφ 3.1, όπου κατά κανόνα οι δήμοι των κατηγοριών «*Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι*» και «*Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Ορεινοί Δήμοι*» βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση αναφορικά με την γήρανση και την μεταβολή πληθυσμού.

Αντίστοιχα, με βάση το **Διάγραμμα 3-14** και επικουρικά το **Διάγραμμα 3-15** επιβεβαιώνεται πλήρως η ταξινόμηση των δήμων σε σχέση με την διαβάθμιση του Σύνθετου Δείκτη Δημογραφικής Διακινδύνευσης για το έτος 2021 (Σ3Δ21) και την σύνδεσή του με τις δύο βασικές διαστάσεις του Δημογραφικού ζητήματος της χώρας δηλ. τη δομή κα Δυναμική του Πληθυσμού της χώρας.

Διάγραμμα 3-14. Διάγραμμα αξόνων ΑΚΣ, κατηγορία Σ3Δ

Διάγραμμα 3-15. Προβολή των κατηγορικών μεταβλητών στους άξονες ΑΚΣ

4. Το πλαίσιο παρεμβάσεων για τη διαχείριση του Δημογραφικού

4.1 Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει αναλάβει μια σειρά από πρωτοβουλίες για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που απορρέουν από τις δημογραφικές αλλαγές, ειδικότερα τη γήρανση του πληθυσμού και την μείωση των γεννήσεων. Παρακάτω παρατίθενται οι πιο σημαντικές κατευθύνσεις πολιτικής που έχουν διαμορφωθεί για την αντιμετώπιση του δημογραφικού ζητήματος.

4.1.1 Δημογραφική Εργαλειοθήκη (Demographic Toolbox) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Η **Δημογραφική Εργαλειοθήκη (Demographic Toolbox) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής** είναι μια σημαντική πρωτοβουλία που επιδιώκει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που προκύπτουν από τις δημογραφικές αλλαγές στην Ευρώπη. Η Εργαλειοθήκη αυτή, που εισήχθη το 2023, αποτελεί την απάντηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις μεταβολές που επηρεάζουν τις κοινωνίες και τις οικονομίες των κρατών μελών, όπως η γήρανση του πληθυσμού, η μείωση του εργατικού δυναμικού και η συνεπακόλουθη αύξηση των αναγκών για κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες.

Αν και είναι σαφές ότι δεν υπάρχουν κοινές λύσεις για όλους (one-size fits all solutions), η σημασία της Εργαλειοθήκης έγκειται στο ότι προσφέρει μια ολοκληρωμένη και δομημένη προσέγγιση για τη διαχείριση των δημογραφικών μεταβολών. Δημογραφικές αλλαγές, όπως η γήρανση του πληθυσμού, η ερημοποίηση περιοχών και οι μεταναστευτικές ροές, δημιουργούν κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πιέσεις, επηρεάζοντας την ανταγωνιστικότητα, την κοινωνική συνοχή και τη δημοσιονομική σταθερότητα των κρατών μελών. Η ΕΕ, αναγνωρίζοντας αυτές τις πιέσεις, ανέπτυξε την Εργαλειοθήκη ως ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού που συνδυάζει ποικίλες πολιτικές ώστε να επιτευχθεί η προσαρμογή των κοινωνιών στις νέες (πρωτόγνωρες) δημογραφικές συνθήκες.

Ειδικότερα, η Εργαλειοθήκη αυτή στηρίζει τα κράτη μέλη στην ενίσχυση των δημογραφικών τους πολιτικών, προσφέροντας έναν πλαίσιο κατευθύνσεων που εστιάζει τόσο στις βραχυπρόθεσμες όσο και στις μακροπρόθεσμες λύσεις για την αποτροπή των αρνητικών συνεπειών της δημογραφικής γήρανσης και της μείωσης του πληθυσμού.

Η Εργαλειοθήκη οργανώνεται γύρω από τέσσερις βασικούς πυλώνες:

I. **Στήριξη των γονέων μέσω πολιτικών ισορροπίας εργασίας-ζωής:** Η προώθηση πολιτικών που διευκολύνουν την οικογενειακή ζωή αποτελεί έναν από τους βασικότερους στόχους της Εργαλειοθήκης. Η ΕΕ αναγνωρίζει πως για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της μείωσης των γεννήσεων, είναι απαραίτητο να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον που στηρίζει τους γονείς, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να συνδυάζουν την επαγγελματική τους ζωή με την ανατροφή παιδιών. Πολιτικές όπως η ευέλικτη εργασία, οι άδειες γονέων και οι υπηρεσίες φύλαξης παιδιών είναι θεμελιώδεις για την ενίσχυση της γονιμότητας και τη στήριξη της οικογένειας.

II. **Στήριξη των νεότερων γενεών για πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την απόκτηση προσιτής στέγασης**: Η μείωση του εργατικού δυναμικού προκαλεί μεγάλη ανησυχία για την Ευρώπη, και για να αντιμετωπιστεί αυτή η πρόκληση, η Εργαλειοθήκη περιλαμβάνει πολιτικές που ενισχύουν την πρόσβαση των νέων στην εργασία. Επιπλέον, η απόκτηση προσιτής στέγασης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορούν οι νέοι να δημιουργήσουν οικογένεια και να συμβάλλουν ενεργά στην οικονομία.

III. **Στήριξη των ηλικιωμένων για την προώθηση της αυτονομίας και της συμμετοχής τους**: Η αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων στην Ευρώπη θέτει επιτακτικά το ζήτημα της διασφάλισης της ποιότητας ζωής και της αυτονομίας τους. Ο στόχος της Εργαλειοθήκης είναι να ενισχύσει τις δυνατότητες των ηλικιωμένων να παραμένουν ενεργοί, είτε μέσω της αγοράς εργασίας, είτε μέσω του εθελοντισμού, είτε μέσω άλλων μορφών κοινωνικής συμμετοχής. Η αυτονομία των ηλικιωμένων και η αποτροπή του κοινωνικού αποκλεισμού τους είναι κεντρικά ζητήματα της ΕΕ.

IV. **Προσέλκυση ταλέντων εκτός ΕΕ για την αντιμετώπιση ελλείψεων σε εργατικό δυναμικό**: Η προσέλκυση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από τρίτες χώρες είναι μια λύση που μπορεί να αντισταθμίσει τη μείωση του εργατικού δυναμικού εντός της ΕΕ. Με τη διαμόρφωση πολιτικών μετανάστευσης που ευνοούν την είσοδο ταλέντων, η Ευρώπη επιχειρεί να διατηρήσει την ανταγωνιστικότητά της σε παγκόσμιο επίπεδο.

4.1.2 Πολιτικές Προώθησης της Ισότητας στην Εργασία

Η ΕΕ έχει υιοθετήσει οδηγίες για την καταπολέμηση της διάκρισης λόγω ηλικίας στην εργασία, όπως η Οδηγία για την Ισότητα στην Απασχόληση (2000/78/ΕC). Ωστόσο, παρά τα δύο δεκαετίες εφαρμογής, η αποτελεσματικότητα της οδηγίας παραμένει περιορισμένη, καθώς δίνει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να καθορίσουν τα όρια ηλικίας στην απασχόληση, με αποτέλεσμα την άνιση εφαρμογή της οδηγίας σε διαφορετικές χώρες.

Επιπλέον, η Οδηγία για την Εξισορρόπηση Εργασιακής και Οικογενειακής Ζωής (2019/1158) ενισχύει τη στήριξη για γονείς και φροντιστές, ωστόσο δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη τους μεσήλικες άτυπους φροντιστές, οι οποίοι συχνά πιέζονται μεταξύ επαγγελματικών υποχρεώσεων και φροντίδας. Η στήριξη των άτυπων φροντιστών αποτελεί μια μεγάλη

4.1.3. Στρατηγική ΕΕ για την Ισότητα των Γενεών

Η **Στρατηγική για την Ισότητα των Γενεών** είναι μια πολιτική που αποσκοπεί στη βελτίωση της ισότητας των ηλικιών σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Οι πολιτικές της ΕΕ στοχεύουν στην παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη και την απασχόληση, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζουν τη σημασία της προετοιμασίας για μια υγιή και δραστήρια γήρανση. Αυτή η στρατηγική αποτελεί μέρος της ευρύτερης προσπάθειας για μια Ένωση Ισότητας, η οποία βασίζεται στις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

4.1.4 Ανθεκτικότητα και Προετοιμασία για το Μέλλον

Στο πλαίσιο του προγράμματος Horizon Europe, η ΕΕ χρηματοδοτεί έργα όπως το FutuRes και το Futuresilience, τα οποία στοχεύουν στην προετοιμασία των ευρωπαϊκών κοινωνιών για μελλοντικές κρίσεις, τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Αυτά τα έργα χρησιμοποιούν δημογραφικά δεδομένα σε συνδυασμό με οικονομικά μοντέλα και καινοτόμες μεθόδους πρόβλεψης για να υποστηρίξουν τη χάραξη πολιτικών που προάγουν την ανθεκτικότητα των κοινωνιών.

4.1.5 Καταπολέμηση της Ηλικιακής Διάκρισης (Ageism)

Η ηλικιακή διάκριση εξακολουθεί να είναι μια από τις πιο κοινές μορφές ρατσισμού στην ΕΕ. Η ΕΕ έχει υιοθετήσει πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση αυτής της διάκρισης, όπως η καμπάνια «Ageing Equal» που ξεκίνησε το 2019. Η καμπάνια αυτή στοχεύει στην αλλαγή του αφηγήματος γύρω από την γήρανση, υπογραμμίζοντας ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μειώνονται με την ηλικία. Παράλληλα, προωθεί τη συμμετοχή των ηλικιωμένων στην κοινωνία (μέσω της προώθησης της ενεργού γήρανσης και της συμπερίληψης) και την καταπολέμηση των στερεοτύπων.

4.1.6 Συμπεράσματα

Η Ευρώπη έχει αναγνωρίσει ότι η ευημερία των μελλοντικών γενεών εξαρτάται από το πόσο γρήγορα και αποτελεσματικά θα πραγματοποιηθούν οι αναγκαίοι μετασχηματισμοί για την αντιμετώπιση αυτών των αλλαγών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της προσπάθειας για την αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων μέσω ενός συνόλου πολιτικών που εστιάζουν στην ενίσχυση της δημογραφικής ανθεκτικότητας, της ισότητας των γενεών και της ενεργούς γήρανσης. Παρά τις προόδους, η ανάγκη για περαιτέρω συντονισμένες προσπάθειες και η ενσωμάτωση αυτών των πολιτικών σε ευρύτερες πρωτοβουλίες κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας παραμένουν ουσιαστικές προτεραιότητες για το μέλλον της Ευρώπης.

4.2 Πολιτικές σε Εθνικό επίπεδο

4.2.1. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Δημογραφικό

Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Δημογραφικό που παρουσίασε η Κυβέρνηση πριν λίγες εβδομάδες αποτελεί την πρώτη, στα ελληνικά χρονικά, συντονισμένη προσπάθεια αντιμετώπισης των δημογραφικών αλλαγών και δημιουργίας ενός μακροχρόνιου και συνεκτικού σχεδίου για τη διαχείριση των επιπτώσεων των δημογραφικών αλλαγών που αντιμετωπίζει η χώρα.

Το σχέδιο δράσης δεν επικεντρώνεται μόνο στο θέμα της υπογεννητικότητας και δεν εξαντλείται σε προτάσεις ανάταξης της γεννητικότητας. Αντίθετα αναγνωρίζοντας ότι το δημογραφικό πρόβλημα δεν συνοψίζεται πλέον μόνο στις χαμηλές γεννήσεις αλλά επιχειρεί μια συνολική διαχείριση των επιπτώσεων των δημογραφικών εξελίξεων. Η χώρα μας γίνεται, έτσι, η πρώτη που υιοθετεί ένα ολιστικό σχέδιο δράσης για το δημογραφικό.

Το σχέδιο δράσης διαρθρώνεται γύρω από πέντε βασικούς πυλώνες, καθένας από τους οποίους διαχειρίζεται μια διαφορετική πτυχή του δημογραφικού ζητήματος. Οι πέντε άξονες είναι οι εξής:

1. **Ενίσχυση των γεννήσεων και στήριξη των οικογενειών** - Δεδομένης της κρίσιμης μείωσης των ποσοστών γεννήσεων τις τελευταίες δεκαετίες, το σχέδιο δράσης δίνει προτεραιότητα στη δημιουργία

ενός περιβάλλοντος φιλικού προς την οικογένεια. Οι πολιτικές επικεντρώνονται στην παροχή οικονομικών κινήτρων, στην επέκταση των υπηρεσιών παιδικής μέριμνας και στην υποστήριξη πρωτοβουλιών για την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, ώστε να ενθαρρυνθούν οι οικογένειες να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά. Στόχος είναι να βοηθηθούν οι άνθρωποι που θέλουν να αποκτήσουν παιδιά να επιτύχουν τον στόχο τους -χωρίς οπισθοδρόμηση των ρόλων των φύλων

2. **Ενίσχυση της απασχόλησης** - Στόχος είναι η αύξηση των ποσοστών απασχόλησης, ιδίως μεταξύ των γυναικών, των νέων και των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας. Το σχέδιο ενθαρρύνει τις ευέλικτες επιλογές εργασίας, την γυναικεία επιχειρηματικότητα, μέτρα πρώτης ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας, την σύνδεση της εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. τις πρωτοβουλίες δια βίου μάθησης αλλά και την παραμονή στην εργασία μετά την ηλικία συνταξιοδότησης ώστε να παραμείνουν οι πολίτες ενεργοί για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.
3. **Διαχείριση της μακροζωίας και της γήρανσης του πληθυσμού** - Η γήρανση του πληθυσμού δημιουργεί προκλήσεις, ιδίως στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης. Το σχέδιο περιγράφει επενδύσεις στη μακροχρόνια φροντίδα, την εξειδίκευση της γηριατρικής φροντίδας και πρωτοβουλίες όπως το πρόγραμμα "Βοήθεια στο σπίτι». Στόχος είναι να δοθεί η δυνατότητα στους ηλικιωμένους πολίτες να ζουν ανεξάρτητα για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, μειώνοντας παράλληλα την επιβάρυνση της ιδρυματικής περίθαλψης.
4. **Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης και της καινοτομίας** - Η ερήμωση της υπαίθρου είναι ένα κρίσιμο ζήτημα, με πολλές περιοχές να χάνουν νέους κατοίκους. Το σχέδιο ενθαρρύνει την ανάπτυξη των τοπικών οικονομιών μέσω της καινοτομίας και των επενδύσεων σε υποδομές για να γίνουν οι αγροτικές περιοχές πιο ελκυστικές. Προς την κατεύθυνση αυτή και για την καλύτερη ανάδειξη των ιδιαιτεροτήτων κάθε περιοχής, προτείνεται η εκπόνηση 13 μικρότερων περιφερειακών σχεδίων δράσης -ένα για κάθε περιφέρεια- τα οποία θα εστιάζουν στα ιδιαίτερα οικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά και θα αναδεικνύουν και αξιοποιούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε περιφέρειας.
5. **Ευαισθητοποίηση και έρευνα** – Ιδιαίτερη σημασία δίνεται σε εκστρατείες ενημέρωσης των πολιτών όλων των ηλικιών ξεκινώντας από τις σχολικές τάξεις, σχετικά με θέματα αναπαραγωγικής υγείας, υγιεινής διατροφής, άσκησης, παχυσαρκίας, ηλικιακού ρατσισμού και ευαισθητοποίησης σχετικά με θέματα οικογένειας και αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας. Επίσης προωθούνται ερευνητικές πρωτοβουλίες που κρίνονται ως καθοριστικές για την κατανόηση και την αποτελεσματική αντιμετώπιση των δημογραφικών ζητημάτων. Το σχέδιο επισημαίνει την ανάγκη συλλογής και αξιοποίησης αξιόπιστων δημογραφικών δεδομένων για την παρακολούθηση, αξιολόγηση και επικαιροποίηση των μελλοντικών πολιτικών.

Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το Δημογραφικό είναι ένα φιλόδοξο σχέδιο με 5 άξονες , 20 στόχους και πάνω από 100 προτεινόμενες δράσεις που απλώνονται σε ορίζοντα δεκαετίας. Τα μέτρα αφορούν όλες τις ηλικίες ακολουθώντας το άτομο και τις ανάγκες του σε όλο τον κύκλο της ζωής του. Οι στόχοι ορίζονται ποσοτικά και παρακολουθούνται με συγκεκριμένους δείκτες παρακολούθησης.

Πρόκειται για ένα ουσιαστικό βήμα κατάρτισης μιας συνεπούς και συνεκτικής δημογραφικής πολιτική κάτι που δεν είχε συμβεί ποτέ μέχρι τώρα, ώστε η Ελλάδα να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις βαθιές προκλήσεις της μείωσης και της γήρανσης του πληθυσμού. Εστιάζοντας σε ολοκληρωμένα μέτρα για όλες τις ηλικιακές ομάδες, η Ελλάδα ανοίγει το δρόμο για ένα πιο ισορροπημένο και βιώσιμο μέλλον. Η επιτυχία αυτού του σχεδίου θα εξαρτηθεί από τη δέσμευση της Κυβέρνησης, τη συνεχή συνεργασία μεταξύ της κυβέρνησης, της τοπικής αυτοδιοίκησης, των ΜΚΟ, του ιδιωτικού τομέα και των πολιτών για να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή του.

4.3 Ειδικές πολιτικές

4.3.1 Στρατηγική για βιώσιμες πόλεις

Η βιωσιμότητα των πόλεων καθίσταται κρίσιμη, καθώς απαιτούνται στρατηγικές που αφενός θα βελτιώσουν την ποιότητα ζωής για τον ηλικιωμένο πληθυσμό και αφετέρου θα προσελκύσουν και θα διατηρήσουν νεότερους ανθρώπους. Οι βιώσιμες πόλεις προσφέρουν οικονομικές ευκαιρίες, σύγχρονες υποδομές και περιβαλλοντική ευαισθησία, δημιουργώντας ένα ελκυστικό περιβάλλον για νέους επαγγελματίες και οικογένειες που αναζητούν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Παράλληλα, ο σύγχρονες πόλεις καλούνται να προσαρμοστούν στη γήρανση του πληθυσμού, ως αποτέλεσμα του δημογραφικού προβλήματος προσφέροντας ένα περιβάλλον που προάγει την ευημερία και την ποιότητα ζωής. Η δημιουργία βιώσιμων πόλεων, με φιλικές προς την τρίτη ηλικία υποδομές, επαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες και προσβάσιμες μεταφορές, καθίσταται ζωτικής σημασίας. Η βιώσιμη πόλη δεν αφορά μόνο την περιβαλλοντική ανθεκτικότητα, αλλά και τη δημιουργία κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που διασφαλίζουν την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των ηλικιωμένων.[8] Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη και εφαρμογή ανάλογων πολιτικών καθώς έχουν την ευθύνη παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, τόσο για παιδιά όσο και για την τρίτη ηλικία.

Επιπλέον, η δημιουργία προϋποθέσεων για επανακατοίκηση της υπαίθρου με την εφαρμογή πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης σε συνδυασμό με τη δημιουργία κινήτρων, μπορούν να συμβάλουν στην αποσυμφόρηση των αστικών κέντρων καθιστώντας την επαρχία ελκυστική επιλογή για νέους και επαγγελματίες. Η ζωή στα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα στο κέντρο των μεγάλων πόλεων, δεν προσφέρει ιδανικές συνθήκες για την ανατροφή παιδιών, ενώ αντίθετα οι μικρότερες πόλεις και τα χωριά παρέχουν ένα πιο φιλικό περιβάλλον για οικογένειες, αρκεί να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες για αξιοπρεπή και ασφαλή διαβίωση, εργασία καθώς και επαρκείς υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης. Η ενίσχυση των πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης, σε συνδυασμό με στοχευμένες δημογραφικές πολιτικές, είναι απαραίτητη για την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη της χώρας, τη δημιουργία συνθηκών φιλικών προς την οικογένεια, τη βελτίωση της υγείας και της ποιότητας ζωής όλων των ηλικιακών ομάδων[9].

Η έννοια της βιώσιμης πόλης ενσωματώνει περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία, με έμφαση στην καινοτομία, την ανθεκτικότητα και την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Η αναβάθμιση των υποδομών σε τομείς όπως η υγεία, η παιδεία, οι μεταφορές, και η ψηφιακή διοίκηση είναι ζωτικής σημασίας για την βελτίωση της καθημερινής ζωής και την ανάδειξη των τοπικών κοινοτήτων ως ιδανικών τοποθεσιών για εργασία και οικογενειακή ζωή. Στο πλαίσιο αυτό, οι πόλεις αντιμετωπίζουν πολλαπλές προκλήσεις με τη στρατηγική τους να επικεντρώνεται:

- Στη βελτίωση ποιότητας ζωής μέσω της ανάπτυξης δημόσιων χώρων και κοινωνικών δομών που ενισχύουν την αίσθηση κοινότητας και βελτιώνουν το επίπεδο διαβίωσης.
- Στην αναζήτηση οικονομικών ευκαιριών μέσω της στήριξης τοπικών επιχειρήσεων και προσέλκυσης επενδύσεων, με έμφαση στην πράσινη οικονομία και τη στήριξη νέων επιχειρηματιών.
- Στην προώθηση της καινοτομίας μέσω της δημιουργίας συνεργατικών χώρων, υποστήριξης της ψηφιακής τεχνολογίας και προώθησης έξυπνων λύσεων διακυβέρνησης. Οι πόλεις που υιοθετούν ψηφιακές λύσεις για την παροχή υπηρεσιών στους ηλικιωμένους, όπως τηλεϊατρική και online υποστήριξη, μπο-

8. ΚΕΔΕ, 2022
9. Ο.Κ.Ε., 2024

ρούν να βελτιώσουν την πρόσβαση σε υγειονομικές υπηρεσίες και την επικοινωνία τους με κοινωνικές δομές.

- Σε προσβάσιμες υποδομές μέσω του σχεδιασμού πόλεων με προσβάσιμα μέσα μεταφοράς, δρόμους και δημόσιους χώρους για την καλύτερη μετακίνηση των ηλικιωμένων. Οι «φιλικές προς την ηλικία πόλεις» εξασφαλίζουν ότι όλοι οι πολίτες μπορούν να κυκλοφορούν με ασφάλεια και ανεξαρτησία.
- Σε κοινωνικές υπηρεσίες και υγειονομική περίθαλψη. Οι σύγχρονες πόλεις επενδύουν σε αποτελεσματικές κοινωνικές υπηρεσίες και υγειονομική περίθαλψη για την τρίτη ηλικία. Οι υπηρεσίες αυτές περιλαμβάνουν ιατρική φροντίδα, παροχή κατ› οίκον βοήθειας και υποστήριξη για χρόνιες παθήσεις καθώς και προγράμματα για την κοινωνική ενσωμάτωση των ηλικιωμένων.

Ενδεικτικά και με βάση τα παραπάνω, αναφέρονται οι ακόλουθες πολιτικές που μπορούν να ενσωματωθούν στις τοπικές στρατηγικές των δήμων:

4.3.2 Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο γίνεται όλο και πιο σημαντική, καθώς οι τοπικές αρχές βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της υλοποίησης δράσεων που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και της προστασίας του περιβάλλοντος. Μέσω αυτής της ατζέντας, οι τοπικές αρχές προωθούν δράσεις για τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης, τη διαχείριση αποβλήτων και τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ειδικότερα, αναπτύσσουν πράσινες υποδομές, όπως είναι η ενίσχυση των δημόσιων χώρων, η δημιουργία ποδηλατοδρόμων και πεζόδρομων και η εγκατάσταση σταθμών φόρτισης ηλεκτρικών οχημάτων. Η τοπική αυτοδιοίκηση ενθαρρύνει την πράσινη επιχειρηματικότητα, την κυκλική οικονομία και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στον τομέα της πράσινης ανάπτυξης. Ένα σημαντικό μέρος της πράσινης ατζέντας είναι η ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών σε τοπικές πρωτοβουλίες. Συνεργασίες μεταξύ δημοσίων και ιδιωτικών φορέων, καθώς και της κοινωνίας των πολιτών, διευκολύνουν την υλοποίηση των σχετικών πολιτικών. Ένας άλλος βασικός άξονας είναι η ενίσχυση της ανθεκτικότητας των πόλεων απέναντι στις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής, όπως οι πλημμύρες και οι ακραίες θερμοκρασίες. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της αναβάθμισης των πράσινων ζωνών και της δημιουργίας φυσικών υποδομών, που βελτιώνουν το μικροκλίμα των πόλεων. Τέλος, οι τοπικές αρχές δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση και την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις περιβαλλοντικές προκλήσεις και τις πρακτικές που μπορούν να εφαρμόσουν για τη μείωση του περιβαλλοντικού τους αποτυπώματος. Συνολικά, η πράσινη ατζέντα αποσκοπεί στη μετάβαση προς μια πιο βιώσιμη, ανθεκτική και οικονομικά ακμάζουσα κοινωνία[10].

Στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (2021)[11], οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή των ενεργειακών και κλιματικών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο, με στόχο την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της μετάβασης σε μια «πράσινη» οικονομία μέσα από:

- Υλοποίηση δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας σε τοπικές υποδομές και κτίρια:
  - Ενεργειακή αναβάθμιση δημοσίων κτιρίων και εγκαταστάσεων (π.χ. σχολεία, δημαρχεία, πολιτιστικά κέντρα).
  - Προώθηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στις τοπικές υποδομές.

10. Networking of civil society organisations, 2023
11. ΥΠΕΝ, 2021

- Συμβολή στη μείωση των εκπομπών CO2 μέσω τοπικών προγραμμάτων:
  - Προώθηση της ηλεκτροκίνησης και των βιώσιμων μεταφορών σε τοπικό επίπεδο (δημιουργία υποδομών για φόρτιση ηλεκτρικών οχημάτων, ενίσχυση δημοσίων συγκοινωνιών).
  - Δημιουργία «έξυπνων πόλεων» με τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών για τη διαχείριση της ενέργειας και την αποδοτική κατανάλωση πόρων.
- Ανάπτυξη και διαχείριση έργων ΑΠΕ σε συνεργασία με τοπικούς φορείς και ιδιώτες:
  - Οι ΟΤΑ μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες για τη δημιουργία ενεργειακών κοινοτήτων, ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή των πολιτών σε έργα Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (π.χ. ηλιακά, αιολικά πάρκα).
- Αντιμετώπιση της ενεργειακής φτώχειας:
  - Οι ΟΤΑ μπορούν να παρέχουν στήριξη στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες μέσω προγραμμάτων εξοικονόμησης σε κατοικίες και μείωσης του ενεργειακού κόστους.

Η αξιοποίηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) και η προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης από τους δήμους μπορούν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος μέσω της δημιουργίας νέων ευκαιριών για οικονομική ανάπτυξη, βελτίωση της ποιότητας ζωής και ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα, οι δήμοι, με στρατηγική ενσωμάτωση των ΑΠΕ και την εφαρμογή βιώσιμων πρακτικών, μπορούν να επιτύχουν τα εξής:

- Η εγκατάσταση και λειτουργία έργων ΑΠΕ, όπως αιολικά και φωτοβολταϊκά πάρκα, απαιτούν εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, από τεχνικούς και μηχανικούς μέχρι διοικητικά στελέχη και εργαζόμενους στην κατασκευή. Αυτό μπορεί να ενθαρρύνει την παραμονή των καταρτισμένων νέων σε απομακρυσμένες περιοχές και την επιστροφή όσων έχουν μεταναστεύσει για εργασία στις μεγάλες πόλεις ή το εξωτερικό.
- Οι δήμοι που επενδύουν σε ΑΠΕ μπορούν να επωφεληθούν από την μείωση του ενεργειακού κόστους και την πώληση πλεονάζουσας ενέργειας. Τα έσοδα αυτά μπορούν να επανεπενδυθούν σε τοπικά έργα υποδομών, υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και δράσεις που στηρίζουν την οικογενειακή πολιτική και την κοινωνική συνοχή.
- Η προώθηση βιώσιμων πρακτικών και η χρήση πράσινης ενέργειας μειώνει την ατμοσφαιρική ρύπανση και βελτιώνει την ποιότητα ζωής στις αστικές και ημιαστικές περιοχές. Ένα καθαρό και υγιές περιβάλλον αποτελεί κίνητρο για νέους κατοίκους και οικογένειες να εγκατασταθούν ή να παραμείνουν σε έναν δήμο, ενισχύοντας τον τοπικό πληθυσμό.
- Η βιώσιμη ανάπτυξη και η χρήση ΑΠΕ καθιστούν έναν δήμο ελκυστικό για επενδυτές και νεοφυείς επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται για την πράσινη οικονομία. Αυτές οι επενδύσεις μπορούν να δημιουργήσουν περαιτέρω οικονομικές ευκαιρίες, ενισχύοντας την τοπική απασχόληση και την πληθυσμιακή αύξηση.
- Η ενεργειακή αυτονομία μέσω των ΑΠΕ μειώνει την εξάρτηση από εξωτερικές πηγές ενέργειας και καθιστά τον δήμο πιο βιώσιμο και αυτάρκη. Αυτή η αυτάρκεια είναι ελκυστική για πολίτες που αναζητούν μια ασφαλέστερη και πιο σταθερή βάση διαβίωσης, ενισχύοντας την κοινωνική σταθερότητα και την ελκυστικότητα του δήμου.

Η στρατηγική αξιοποίηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και η προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης από τους δήμους μπορεί να αποτελέσει ένα ισχυρό μέσο αντιμετώπισης του δημογραφικού προβλήματος. Με τη δημιουργία νέων ευκαιριών εργασίας, την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, την προσέλκυση νέων κατοίκων και την βελτίωση της ποιότητας ζωής, οι δήμοι μπορούν να συμβάλλουν στην ανάσχεση

της δημογραφικής παρακμής και να προωθήσουν την κοινωνική και οικονομική ευημερία των κοινοτήτων τους.

Οι ΟΤΑ βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση για να αναλάβουν ενεργό ρόλο στην προώθηση των ΑΠΕ λόγω της άμεσης επαφής με τις τοπικές κοινότητες και των αρμοδιοτήτων τους στη διαχείριση δημόσιων υποδομών. Έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν έργα όπως η εγκατάσταση φωτοβολταϊκών συστημάτων, αιολικών πάρκων και άλλων μορφών καθαρής ενέργειας σε δημοτικά κτίρια και εγκαταστάσεις. Μπορούν να διαδραματίσουν ηγετικό ρόλο στη δημιουργία και υποστήριξη Ενεργειακών Κοινοτήτων, προσφέροντας τη δυνατότητα στους πολίτες να συμμετέχουν σε συλλογικές δράσεις για την παραγωγή και διαχείριση της ενέργειας από ΑΠΕ. Μέσω αυτών των κοινοτήτων, μπορεί να επιτευχθεί μείωση του ενεργειακού κόστους για τους πολίτες και ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Η αξιοποίηση των ΑΠΕ από τους ΟΤΑ μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική μείωση του ενεργειακού κόστους των δήμων και στην ενίσχυση της ενεργειακής αυτονομίας. Επίσης, οι επενδύσεις στις ΑΠΕ δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας σε τοπικό επίπεδο, προάγουν την κοινωνική συνοχή και ενισχύουν την πράσινη οικονομία.

4.3.3 Βιώσιμη Γεωργία και Αγροτουρισμός

Η βιώσιμη γεωργία και ο αγροτουρισμός αποτελούν σημαντικά εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν από τους δήμους για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, ιδιαίτερα σε αγροτικές και ημιαστικές περιοχές. Σύμφωνα με τα Οικολογικά Σχήματα[12], τα νέα καινοτόμα Προγράμματα της ΚΑΠ, η Κοινή Αγροτική Πολιτική της περιόδου 2023-2027 αντανακλά πλήρως τους ευρύτερους περιβαλλοντικούς και κλιματικούς στόχους που έθεσε η Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο της Πράσινης Συμφωνίας για μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της πρωτογενούς παραγωγής μέχρι το έτος 2050, παρέχοντας κίνητρα και ενισχύσεις στους καλλιεργητές ώστε να υιοθετήσουν -ή να συνεχίσουν να εφαρμόζουν- φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές. Η στρατηγική και οι στόχοι των Οικολογικών Σχημάτων επικεντρώνονται στη βελτίωση της περιβαλλοντικής ποιότητας και της βιωσιμότητας των γεωργικών πρακτικών, στοχεύοντας στην ενίσχυση της βιοποικιλότητας, στην προστασία του νερού και στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Τα προγράμματα και τα μέτρα περιλαμβάνουν την εφαρμογή βιώσιμων γεωργικών πρακτικών, όπως η βιολογική γεωργία, η καλλιέργεια καλυμμάτων εδάφους και η διαχείριση των αγρών με βάση τις οικολογικές αρχές, ενώ προβλέπεται η παροχή οικονομικών κινήτρων και επιδοτήσεων για τους γεωργούς που υιοθετούν αυτές τις πρακτικές.

Η στρατηγική επένδυση σε αυτούς τους τομείς μπορεί να δημιουργήσει νέες οικονομικές ευκαιρίες, να βελτιώσει την ποιότητα ζωής και να προσελκύσει νέους κατοίκους, συμβάλλοντας στην αναγέννηση του τοπικού πληθυσμού.

Στο Εθνικό Στρατηγικό μας Σχέδιο για τη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) 2023-2027, που εκπονήθηκε από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (ΥΠΑΑΤ), οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) αναλαμβάνουν σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση των στρατηγικών για την αγροτική ανάπτυξη, μέσω:

- Υλοποίησης τοπικών στρατηγικών, όπως η δημιουργία και η υποστήριξη τοπικών σχεδίων αγροτικής ανάπτυξης και βιώσιμης γεωργίας.
- Διαχείρισης και εφαρμογής προγραμμάτων που σχετίζονται με την αγροτική ανάπτυξη, όπως η υλοποίηση επενδύσεων σε υποδομές και η υποστήριξη γεωργικών πρωτοβουλιών.
- Προώθησης τοπικών επενδύσεων σε υποδομές, όπως αρδευτικά έργα, αποθηκευτικές υποδομές και βελτίωση της αγροτικής οδοποιίας, κρίσιμες για την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγικότητας.

12. ΥΠΑΑΤ, ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΝΩΣΙΑΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΣ ΚΑΠ, 2024

- Ενίσχυσης και υποστήριξης των τοπικών γεωργών μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, συμβουλευτικών υπηρεσιών και προγραμμάτων ενίσχυσης που προάγουν την υιοθέτηση βιώσιμων γεωργικών πρακτικών.
- Συνεργασίας με κεντρικούς φορείς, αγροτικούς συνεταιρισμούς και άλλους τοπικούς παράγοντες για την υλοποίηση των στρατηγικών της ΚΑΠ και την αξιοποίηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων.

Η προώθηση βιώσιμων γεωργικών πρακτικών μπορεί να ενισχύσει την παραγωγικότητα και τη μακροχρόνια βιωσιμότητα των τοπικών καλλιεργειών, προσφέροντας νέες ευκαιρίες απασχόλησης για τον αγροτικό πληθυσμό.

Παράλληλα, ο αγροτουρισμός δημιουργεί πρόσθετες πηγές εισοδήματος, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα στους τουρίστες να βιώσουν την αγροτική ζωή, να επισκεφθούν τοπικά αγροκτήματα και να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες όπως η συγκομιδή προϊόντων ή η παρασκευή παραδοσιακών φαγητών. Αυτό μπορεί να συγκρατήσει τον τοπικό πληθυσμό, μειώνοντας την ανάγκη για μετανάστευση προς τις πόλεις.

Η βιώσιμη γεωργία στηρίζεται στην εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων καλλιέργειας, όπως η βιολογική γεωργία, η χρήση ανανεώσιμων πόρων και η ανακύκλωση νερού. Οι δήμοι μπορούν να υποστηρίξουν την εκπαίδευση των αγροτών και την ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων, κάτι που ενισχύει την ανταγωνιστικότητα των τοπικών γεωργικών προϊόντων και προσελκύει νέους γεωργούς που ενδιαφέρονται για καινοτόμες πρακτικές.

Ο συνδυασμός βιώσιμης γεωργίας και αγροτουρισμού μπορεί να καταστήσει τις αγροτικές περιοχές πιο ελκυστικές για νέους κατοίκους, οικογένειες και επαγγελματίες που επιθυμούν να ζήσουν σε ένα περιβάλλον που προάγει τη βιωσιμότητα, την ηρεμία και την επαφή με τη φύση. Οι δήμοι μπορούν να αναπτύξουν υποδομές για την υποστήριξη αυτών των πρωτοβουλιών, όπως η δημιουργία αγροτουριστικών καταλυμάτων και η αναβάθμιση των μεταφορικών δικτύων.

Ο αγροτουρισμός δίνει τη δυνατότητα στους δήμους να αναδείξουν την τοπική πολιτιστική κληρονομιά, τις παραδοσιακές πρακτικές και τα προϊόντα της περιοχής. Με την προώθηση τοπικών προϊόντων και την ενσωμάτωση τους σε τουριστικά πακέτα, ενισχύεται η τοπική οικονομία και δημιουργούνται νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Επιπλέον, οι τουρίστες που επισκέπτονται μια περιοχή για αγροτουρισμό συχνά παραμένουν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και επενδύουν σε τοπικά προϊόντα και υπηρεσίες.

Η βιώσιμη γεωργία συμβάλλει στη διατήρηση των φυσικών πόρων, στη μείωση της χρήσης χημικών ουσιών και στην προστασία της βιοποικιλότητας. Ένα καθαρό και υγιές περιβάλλον βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων και ενισχύει την ελκυστικότητα της περιοχής ως τόπου διαβίωσης και εργασίας. Η προστασία του περιβάλλοντος και η αειφόρος χρήση των φυσικών πόρων αποτελούν κρίσιμους παράγοντες για τη βιωσιμότητα των τοπικών κοινωνιών.

4.3.4 Τεχνητή Νοημοσύνη και Ψηφιακές Υπηρεσίες

Η Τεχνητή Νοημοσύνη (ΤΝ) και οι Ψηφιακές Υπηρεσίες αποτελούν ισχυρά εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν από τους δήμους για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, προσφέροντας νέες ευκαιρίες ανάπτυξης, βελτίωσης της ποιότητας ζωής και ενίσχυσης της οικονομίας. Η ενσωμάτωση των τεχνολογιών αυτών στην καθημερινή λειτουργία των δήμων μπορεί να προσελκύσει νέους κατοίκους και επαγγελματίες, να συγκρατήσει τον τοπικό πληθυσμό και να αναδείξει τις περιοχές σε σύγχρονους κόμβους καινοτομίας και ψηφιακής ανάπτυξης. Οι ΟΤΑ έχουν τη δυνατότητα να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στην ενσωμάτωση της τεχνητής νοημοσύνης στη δημόσια διοίκηση, αξιοποιώντας τις τεχνολογίες για τη

βελτίωση των διοικητικών διαδικασιών και εξυπηρέτησης των πολιτών. Ενδεικτικά ο ρόλος των ΟΤΑ μπορεί να επικεντρωθεί:

- Στην υιοθέτηση και εφαρμογή ΤΝ σε Τοπικό Επίπεδο. Οι ΟΤΑ μπορούν να υιοθετήσουν λύσεις τεχνητής νοημοσύνης για την αυτοματοποίηση διοικητικών διαδικασιών, τη βελτίωση της αποδοτικότητας και τη μείωση της γραφειοκρατίας.
- Στην εξυπηρέτηση πολιτών. Εφαρμογή τεχνολογιών ΤΝ για την ανάπτυξη έξυπνων συστημάτων εξυπηρέτησης πολιτών, όπως chatbots και ψηφιακοί βοηθοί, που μπορούν να παρέχουν άμεσες απαντήσεις και λύσεις σε ερωτήσεις ή αιτήματα των πολιτών.
- Στη βελτίωση υπηρεσιών δημόσιας διοίκησης. Χρήση ΤΝ για την ανάλυση δεδομένων και την παροχή στρατηγικών πληροφοριών για τη λήψη αποφάσεων, τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και την πρόβλεψη αναγκών ή προβλημάτων που μπορεί να προκύψουν.
- Στην ανάπτυξη έξυπνων πόλεων. Ενσωμάτωση λύσεων ΤΝ για τη δημιουργία έξυπνων πόλεων, μέσω της εφαρμογής έξυπνων συστημάτων μεταφοράς, διαχείρισης κυκλοφορίας, και περιβαλλοντικής παρακολούθησης.
- Στην εκπαίδευση και κατάρτιση προσωπικού. Υποστήριξη της εκπαίδευσης και κατάρτισης του προσωπικού των ΟΤΑ στις νέες τεχνολογίες ΤΝ, προκειμένου να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητες που προσφέρουν και να διαχειριστούν αποτελεσματικά τα νέα εργαλεία.

Στην έκθεση "Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025», που εκπονήθηκε από το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, αναλύεται το στρατηγικό σχέδιο για την ψηφιακή αναβάθμιση των δημόσιων υπηρεσιών και την προώθηση της ψηφιακής διακυβέρνησης στην Ελλάδα. Η έκθεση περιγράφει τις πολιτικές και δράσεις για την ενίσχυση της ψηφιοποίησης και της καινοτομίας στη δημόσια διοίκηση. Σύμφωνα με το κείμενο, οι ΟΤΑ αναλαμβάνουν:

- Την υλοποίηση ψηφιακών λύσεων που ενσωματώνονται στην καθημερινή λειτουργία των τοπικών υπηρεσιών. Αυτό περιλαμβάνει την ανάπτυξη και εφαρμογή ψηφιακών πλατφορμών για την εξυπηρέτηση πολιτών, όπως ηλεκτρονικές αιτήσεις, ψηφιακά ραντεβού και online πληρωμές.
- Την εφαρμογή ψηφιακών εργαλείων για τη βελτίωση της αποδοτικότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται στους πολίτες. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τη χρήση τεχνολογιών για την αυτοματοποίηση διοικητικών διαδικασιών και την ενίσχυση της διαφάνειας.
- Την αναβάθμιση των ψηφιακών υποδομών και δικτύων σε τοπικό επίπεδο, προκειμένου να υποστηριχθεί η ψηφιοποίηση των υπηρεσιών και η σύνδεση των τοπικών υπηρεσιών με κεντρικές ψηφιακές πλατφόρμες.
- Την παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης για το προσωπικό των ΟΤΑ σχετικά με τη χρήση ψηφιακών εργαλείων και τεχνολογιών. Η κατάρτιση περιλαμβάνει την εκμάθηση νέων ψηφιακών δεξιοτήτων και την αποτελεσματική αξιοποίηση των ψηφιακών λύσεων.
- Τη συνεργασία με κεντρικές αρχές και οργανισμούς για την εφαρμογή κοινών ψηφιακών πρωτοβουλιών και την εναρμόνιση με τις εθνικές στρατηγικές ψηφιακού μετασχηματισμού. Οι ΟΤΑ συμμετέχουν σε εθνικά προγράμματα και πρωτοβουλίες για τη βελτίωση της ψηφιακής διακυβέρνησης.
- Τη διαχείριση προκλήσεων που σχετίζονται με την ψηφιοποίηση, όπως η προστασία των δεδομένων, η ασφάλεια των συστημάτων και η ισότιμη πρόσβαση στους ψηφιακούς πόρους για όλους τους πολίτες.

Η στρατηγική αξιοποίηση της ΤΝ και των ψηφιακών υπηρεσιών από τους ΟΤΑ μπορεί να έχει τα εξής οφέλη:

- Δημιουργία ψηφιακών θέσεων εργασίας. Η Τεχνητή Νοημοσύνη και οι ψηφιακές υπηρεσίες προσφέρουν νέες ευκαιρίες για απασχόληση στον τομέα της τεχνολογίας και της πληροφορικής, κάτι που μπο-

ρεί να ανατρέψει τη ροή νέων προς τις πόλεις και το εξωτερικό. Οι δήμοι μπορούν να υποστηρίξουν τη δημιουργία τοπικών startups ή τη συνεργασία με τεχνολογικές εταιρείες, προσφέροντας ψηφιακή υποδομή και ευνοϊκά περιβάλλοντα για την ανάπτυξη επιχειρηματικότητας στους τομείς της ΤΝ, του προγραμματισμού και των υπηρεσιών πληροφορικής.

- Βελτίωση των δημοτικών υπηρεσιών και της ποιότητας ζωής. Η ενσωμάτωση ΤΝ και ψηφιακών εργαλείων στις δημοτικές υπηρεσίες μπορεί να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα και την εξυπηρέτηση των πολιτών. Για παράδειγμα, οι δήμοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν ψηφιακές πλατφόρμες για την εξ αποστάσεως εξυπηρέτηση, τη διαχείριση αιτημάτων και την ηλεκτρονική πληρωμή δημοτικών τελών, μειώνοντας τη γραφειοκρατία και κάνοντας τις διαδικασίες πιο προσβάσιμες και γρήγορες. Αυτό βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων και μπορεί να προσελκύσει νέους επαγγελματίες που αναζητούν σύγχρονα, τεχνολογικά ανεπτυγμένα περιβάλλοντα.
- Προσέλκυση νέων κατοίκων και ψηφιακών νομάδων. Η στροφή προς την απομακρυσμένη εργασία και ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχουν δημιουργήσει την τάση των "ψηφιακών νομάδων», επαγγελματιών που μπορούν να εργάζονται από οπουδήποτε. Οι δήμοι που επενδύουν σε ψηφιακές υπηρεσίες, γρήγορο διαδίκτυο και υποδομές για εξ αποστάσεως εργασία μπορούν να προσελκύσουν αυτό το δυναμικό κοινό, το οποίο συχνά αποτελείται από νέους, τεχνολογικά καταρτισμένους επαγγελματίες. Αυτό συμβάλλει στη δημογραφική ανανέωση και στην τόνωση της τοπικής οικονομίας.
- Εκπαίδευση και ψηφιακή κατάρτιση. Η προώθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και σεμιναρίων σε τομείς όπως η Τεχνητή Νοημοσύνη, η ανάπτυξη εφαρμογών και οι ψηφιακές δεξιότητες μπορεί να ενισχύσει το ανθρώπινο κεφάλαιο σε τοπικό επίπεδο. Οι δήμοι μπορούν να συνεργαστούν με ακαδημαϊκά ιδρύματα και επιχειρήσεις για την κατάρτιση σε τεχνολογίες αιχμής, εξοπλίζοντας τους νέους και επαγγελματίες με τις δεξιότητες που απαιτούνται στην ψηφιακή οικονομία. Αυτή η προσέγγιση μειώνει την ανάγκη μετανάστευσης για εκπαιδευτικούς λόγους και ενισχύει την τοπική αγορά εργασίας.
- Καινοτομία και έξυπνες πόλεις. Οι δήμοι μπορούν να εφαρμόσουν την Τεχνητή Νοημοσύνη για τη δημιουργία "έξυπνων πόλεων», όπου η τεχνολογία βελτιστοποιεί τη διαχείριση πόρων, τη συγκοινωνία, την ενέργεια και την ασφάλεια. Έξυπνες λύσεις, όπως τα συστήματα έξυπνης κυκλοφορίας, τα δίκτυα διαχείρισης απορριμμάτων και οι ψηφιακές πλατφόρμες για την υγεία, ενισχύουν τη βιωσιμότητα και την ελκυστικότητα των περιοχών, καθιστώντας τις πιο ελκυστικές για νέους κατοίκους και επιχειρήσεις.
- Υποστήριξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Η χρήση ψηφιακών υπηρεσιών και της Τεχνητής Νοημοσύνης στην τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί να προωθήσει τη διαφάνεια και την αμεσότητα στη λήψη αποφάσεων. Οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν σε ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις και να συμβάλλουν στη χάραξη τοπικών πολιτικών μέσα από ψηφιακές πλατφόρμες. Η ενίσχυση της συμμετοχικότητας μπορεί να ενδυναμώσει τους πολίτες, να αυξήσει την εμπιστοσύνη στους τοπικούς θεσμούς και να δημιουργήσει μια πιο ενεργή και δεμένη κοινότητα.

4.3.5 Εκπαίδευση και Επαγγελματική Κατάρτιση

Η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάρτιση αποτελούν θεμελιώδη εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν από τους δήμους για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος. Επενδύοντας στην εκπαίδευση των νέων και προσφέροντας ευκαιρίες για συνεχή επαγγελματική κατάρτιση, οι δήμοι μπορούν να ενισχύσουν τις τοπικές κοινωνίες, να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας και να προσελκύσουν ή να συγκρατήσουν τον πληθυσμό, μέσω:

- Συνεργασίας με Εκπαιδευτικά Ιδρύματα:
  - Οι ΟΤΑ μπορούν να συνεργαστούν με τοπικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και επαγγελματικά κέντρα για

την ανάπτυξη προγραμμάτων κατάρτισης που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της τοπικής αγοράς εργασίας.

  - Δημιουργία ή ενίσχυση κέντρων επαγγελματικής κατάρτισης και συνεχούς εκπαίδευσης για την παροχή νέων δεξιοτήτων στους εργαζόμενους και ανέργους.

- Προώθησης Νέων Δεξιοτήτων:
  - Οργάνωση και υποστήριξη προγραμμάτων κατάρτισης για την απόκτηση δεξιοτήτων που είναι κρίσιμες για τη σύγχρονη αγορά εργασίας, όπως οι ψηφιακές δεξιότητες, οι τεχνολογικές γνώσεις και οι πράσινες δεξιότητες.
  - Δημιουργία ευκαιριών για επαγγελματική κατάρτιση σε τομείς με αυξανόμενη ζήτηση, συμβάλλοντας στη μείωση του χάσματος μεταξύ προσφοράς και ζήτησης στην αγορά εργασίας.
- Υποστήριξης Τοπικών Επιχειρήσεων:
  - Παροχή στήριξης στις τοπικές επιχειρήσεις για την ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων κατάρτισης για τους υπαλλήλους τους, ενισχύοντας τις δεξιότητες που απαιτούνται για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας.
  - Δημιουργία συνεργασιών μεταξύ επιχειρήσεων και εκπαιδευτικών φορέων για τη σχεδίαση και υλοποίηση προσαρμοσμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
- Ενίσχυση Διασύνδεσης Εκπαίδευσης και Αγοράς Εργασίας:
  - Ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ εκπαιδευτικών προγραμμάτων και των αναγκών της τοπικής αγοράς εργασίας, εξασφαλίζοντας ότι η εκπαίδευση και κατάρτιση είναι επίκαιρη και εφαρμόσιμη.
  - Δημιουργία μηχανισμών ανατροφοδότησης που επιτρέπουν την προσαρμογή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις εξελισσόμενες ανάγκες των εργοδοτών και των εργαζομένων.
- Στήριξη Ευάλωτων Ομάδων:
  - Παροχή ειδικών προγραμμάτων κατάρτισης και υποστήριξης για ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι άνεργοι, οι νέοι και οι γυναίκες, με στόχο την ενσωμάτωσή τους στην αγορά εργασίας.

4.3.6 Κοινωνική Καινοτομία και Συμμετοχικότητα

Η Κοινωνική Καινοτομία και η Συμμετοχικότητα αποτελούν σημαντικά εργαλεία για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος καθώς προσφέρουν λύσεις για την ενίσχυση της τοπικής κοινωνίας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Οι δήμοι που προωθούν τη συμμετοχή των πολιτών και υποστηρίζουν καινοτόμες κοινωνικές πρωτοβουλίες μπορούν να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον που προσελκύει νέους κατοίκους και συγκρατεί τον υπάρχοντα πληθυσμό, προωθώντας την κοινωνική συνοχή και την τοπική ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, οι δήμοι μπορούν να αξιοποιήσουν την κοινωνική καινοτομία και τη συμμετοχικότητα με τους εξής τρόπους:

- Προώθηση νέων κοινωνικών μοντέλων και υπηρεσιών. Η κοινωνική καινοτομία αφορά την ανάπτυξη νέων μοντέλων για την αντιμετώπιση κοινωνικών προκλήσεων, όπως η στήριξη ευάλωτων ομάδων, η ενίσχυση της αλληλεγγύης και η βελτίωση της πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες. Οι δήμοι μπορούν να στηρίξουν την ανάπτυξη συνεργατικών δικτύων, κοινωνικών επιχειρήσεων και πρωτοβουλιών που δημιουργούν νέες κοινωνικές υπηρεσίες, όπως κοινόχρηστοι χώροι εργασίας, κοινωνικές κουζίνες ή εθελοντικά προγράμματα αλληλεγγύης. Αυτές οι καινοτομίες προάγουν την κοινωνική συνοχή και ενισχύουν το αίσθημα κοινότητας, μειώνοντας τη μετανάστευση και ενδυναμώνοντας τις τοπικές κοινωνίες.

- Ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη αποφάσεων. Η συμμετοχικότητα δίνει στους πολίτες την ευκαιρία να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων που επηρεάζουν την καθημερινότητά τους. Οι δήμοι μπορούν να οργανώσουν δημόσιες διαβουλεύσεις, ηλεκτρονικές ψηφοφορίες και τοπικά φόρουμ, όπου οι κάτοικοι θα εκφράζουν τις απόψεις τους για ζητήματα όπως η ανάπτυξη υποδομών, η εκπαίδευση και η κοινωνική πολιτική. Αυτή η προσέγγιση ενισχύει την αίσθηση του "ανήκειν», καλλιεργεί την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και προωθεί τη συνεργασία μεταξύ των πολιτών και της τοπικής αυτοδιοίκησης.
- Δημιουργία υποστηρικτικών δομών για καινοτόμες ιδέες. Η δημιουργία κέντρων κοινωνικής καινοτομίας μπορεί να προωθήσει τη συλλογική δράση και την ανάπτυξη νέων ιδεών για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Αυτά τα κέντρα μπορούν να παρέχουν υποστήριξη σε νέους επιχειρηματίες και κοινωνικούς φορείς που αναζητούν λύσεις για θέματα όπως η φτώχεια, η ανεργία και η απομόνωση των ηλικιωμένων. Με αυτόν τον τρόπο, οι δήμοι δημιουργούν πλατφόρμες για την ανάπτυξη τοπικών καινοτομιών που όχι μόνο βελτιώνουν την κοινωνική πρόνοια, αλλά και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας και προσελκύουν νέο πληθυσμό.
- Ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας. Η κοινωνική οικονομία περιλαμβάνει επιχειρήσεις και οργανισμούς που λειτουργούν με κοινωνικό σκοπό, όπως συνεταιρισμοί, κοινωνικές επιχειρήσεις και εθελοντικοί οργανισμοί. Οι δήμοι μπορούν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας, παρέχοντας ευκαιρίες χρηματοδότησης, κατάρτισης και δικτύωσης. Με αυτόν τον τρόπο, ενισχύονται οι τοπικές οικονομίες και δημιουργούνται βιώσιμες λύσεις που στηρίζουν την τοπική κοινωνία και προσφέρουν νέες προοπτικές απασχόλησης.
- Προώθηση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης. Η κοινωνική καινοτομία μπορεί να ενισχύσει την αλληλεγγύη μεταξύ των πολιτών, προωθώντας την αλληλοβοήθεια και τη συνεργασία για την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων. Μέσα από προγράμματα όπως τα κοινωνικά ανταλλακτήρια, οι τοπικές κοινότητες μπορούν να μοιράζονται πόρους, υπηρεσίες και δεξιότητες χωρίς την ανάγκη χρηματικών συναλλαγών. Αυτές οι πρακτικές ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, ενώ παράλληλα προωθούν ένα πιο δίκαιο και βιώσιμο μοντέλο τοπικής ανάπτυξης.
- Ενδυνάμωση των νέων και των ευάλωτων ομάδων. Οι πρωτοβουλίες κοινωνικής καινοτομίας και συμμετοχικότητας μπορούν να στοχεύσουν στην ενδυνάμωση των νέων, των γυναικών, των μεταναστών και άλλων ευάλωτων ομάδων. Οι δήμοι μπορούν να δημιουργήσουν προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που θα ενισχύουν την κοινωνική ένταξη και θα προσφέρουν ίσες ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες. Μέσω της συμμετοχικότητας, οι ευάλωτες ομάδες μπορούν να αποκτήσουν φωνή και ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση των τοπικών πολιτικών, ενισχύοντας την κοινωνική δικαιοσύνη και την ισότητα.
- Αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων με συμμετοχικές λύσεις. Η συμμετοχική προσέγγιση στη διαχείριση των δημογραφικών προκλήσεων δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες να συμβάλουν ενεργά στη διαμόρφωση λύσεων που αφορούν τη γήρανση του πληθυσμού, τη μείωση των γεννήσεων και τη μετανάστευση. Οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν σε ομάδες εργασίας, να αναπτύσσουν ιδέες για τη στήριξη των νέων οικογενειών και να συμβάλλουν στην ανάπτυξη προγραμμάτων που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Η αίσθηση ότι η κοινότητα έχει λόγο στις λύσεις που υιοθετούνται μπορεί να συγκρατήσει τον πληθυσμό και να αναζωογονήσει τις τοπικές κοινωνίες.

4.4 Πολιτικές σε τοπικό επίπεδο

4.4.1 Μελέτη του ΙΤΑ «Γήρανση και μείωση του πληθυσμού στους Δήμους της Ελλάδας»

Η μελέτη του ΙΤΑ το 2023 και ειδικότερα στο Κεφάλαιο 3 της μελέτης "Γήρανση και μείωση του πληθυσμού στους Δήμους της Ελλάδας με τίτλο "Δράσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης για το δημογραφικό ζήτημα" καταγράφει με μεγάλη σχολαστικότητα ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων και πρωτοβουλιών των δήμων που σχετίζονται είτε άμεσα είτε έμμεσα με την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος. Παράλληλα, το Κεφάλαιο 4, "Προτάσεις πολιτικής για τη στήριξη των ηλικιωμένων και την ανάσχεση της δημογραφικής συρρίκνωσης των δήμων της Ελλάδας" διατυπώνονται προτάσεις πολιτικής που αναφέρονται σε πολλούς τομείς και πεδία πολιτικής που σχετίζονται με τη δημογραφικό πρόβλημα.

Τα Κεφάλαια 3 και 4 λειτουργούν συμπληρωματικά με την παρούσα μελέτη και λόγω της πληρότητάς τους θα ήταν άσκοπη μια επανάληψή τους. Ωστόσο, παρότι η επανάληψη δεν θα προσθέσει κάτι παραπάνω, θα ήταν μεγάλη παράλειψη η έλλειψη αναφοράς και η ανάδειξη της σημασίας και της συμπληρωματικότητάς τους με αυτή τη μελέτη. Όλες οι προτάσεις που αναφέρονται σε αυτά τα κεφάλαια προσυπογράφονται και από αυτή τη μελέτη.

4.4.2 Ο Ρόλος της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας (ΚΕΔΕ) και Καινοτόμες Δράσεις για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση των Συνεπειών του Δημογραφικού Προβλήματος

Η δημιουργία βιώσιμων πόλεων αποτελεί προτεραιότητα για τις τοπικές αρχές στην Ελλάδα καθώς οι δήμοι διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στην υλοποίηση των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης που καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και τον ΟΗΕ. Οι αρμοδιότητες των ΟΤΑ περιλαμβάνουν την εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν στην κλιματική ουδετερότητα, τη βιώσιμη κινητικότητα, τη διαχείριση αποβλήτων και την ενεργειακή αποδοτικότητα, ενώ αναπτύσσουν υποδομές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των πολιτών και ενισχύουν τη βιωσιμότητα της αστικής ζωής. Η "Ατζέντα 2030» για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) αποτελεί έναν σημαντικό οδηγό για τις τοπικές αρχές, με τον Στόχο 11 να επικεντρώνεται στις βιώσιμες πόλεις και κοινότητες. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αναλαμβάνει την ευθύνη να εφαρμόσει πολιτικές που ενισχύουν τη βιώσιμη ανάπτυξη μέσω πρωτοβουλιών για τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, την ενίσχυση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη βελτίωση των δημόσιων μεταφορών. Οι "έξυπνες πόλεις» (smart cities) αποτελούν ένα νέο μοντέλο αστικής ανάπτυξης, στο οποίο η τεχνολογία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή βιώσιμων λύσεων για τις πόλεις. Ο στόχος είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών μέσω της ενσωμάτωσης ψηφιακών υποδομών που ενισχύουν τη βιώσιμη αστική κινητικότητα και μειώνουν την ενεργειακή κατανάλωση. Η διαχείριση αποβλήτων και η προώθηση της ανακύκλωσης είναι κρίσιμα θέματα για τους ΟΤΑ. Νέες νομοθετικές ρυθμίσεις, προωθούν την κυκλική οικονομία και την καλύτερη διαχείριση των αστικών αποβλήτων, καθιστώντας τους δήμους υπεύθυνους για την εφαρμογή προγραμμάτων ανακύκλωσης και τη δημιουργία πράσινων υποδομών. Επιπλέον, οι τοπικές αρχές έχουν την αρμοδιότητα να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν Σχέδια Βιώσιμης Αστικής Κινητικότητας (ΣΒΑΚ) που προάγουν τις βιώσιμες μεταφορές, μειώνοντας τη χρήση ορυκτών καυσίμων και ενισχύοντας τα εναλλακτικά μέσα μετακίνησης, όπως τα ποδήλατα και τα ηλεκτρικά οχήματα.

Η Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδας (ΚΕΔΕ) μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην υλοποίηση των προτεινόμενων στρατηγικών και πολιτικών για τη δημιουργία βιώσιμων πόλεων και την αντιμετώπιση της μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού στους Δήμους της χώρας, μέσω της συμβολής της ενδεικτικά:

- Στην ανάπτυξη στρατηγικών και κατευθυντήριων γραμμών για την αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων, παρέχοντας σαφή πλαίσια και προτεραιότητες για τους Δήμους,
- στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των δήμων για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και την ανάπτυξη κοινών πολιτικών που θα αντιμετωπίζουν τα δημογραφικά ζητήματα σε εθνικό επίπεδο,
- στην οργάνωση σεμιναρίων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την κατάρτιση των αιρετών και των υπαλλήλων των δήμων σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, τεχνολογικών καινοτομιών και κοινωνικής πολιτικής,
- στη δημιουργία διαδικτυακών πλατφορμών όπου οι Δήμοι μπορούν να μοιράζονται εμπειρίες, επιτυχημένα έργα και στρατηγικές,
- στη διαπραγμάτευση και εξασφάλιση χρηματοδότησης από εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, υποστηρίζοντας τους Δήμους στην υλοποίηση των καινοτόμων δράσεων,
- στην ενίσχυση των συνεργασιών με φορείς, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα για την προώθηση της καινοτομίας και της ανάπτυξης,
- στη δημιουργία συστημάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης των δράσεων των δήμων για την αντιμετώπιση των δημογραφικών προκλήσεων, με στόχο την ανάλυση της αποτελεσματικότητας και την προσαρμογή των στρατηγικών,
- στην τακτική δημοσίευση αναφορών και μελετών που παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των δράσεων και των στρατηγικών, προάγοντας τη διαφάνεια και την ενημέρωση των πολιτών.

4.4.3 Καινοτόμες Δράσεις των ΟΤΑ για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση των Συνεπειών του Δημογραφικού Προβλήματος

- Υποστήριξη Οικογενειών και Ευάλωτων Ομάδων
  - Δημιουργία Προγραμμάτων Στήριξης Γονέων: Ανάπτυξη προγραμμάτων στήριξης για νέες οικογένειες, όπως παιδικοί σταθμοί, κέντρα προσχολικής εκπαίδευσης και οικονομική ενίσχυση.
  - Υποστήριξη Ηλικιωμένων: Δημιουργία κοινοτικών κέντρων φροντίδας για ηλικιωμένους και ανάπτυξη προγραμμάτων υποστήριξης κατ' οίκον, διασφαλίζοντας την ποιότητα ζωής και την κοινωνική ένταξη.
  - Κοινωνικές Επιχειρήσεις: Υποστήριξη της δημιουργίας κοινωνικών επιχειρήσεων που στοχεύουν στην ένταξη ευάλωτων ομάδων στην εργασία και την κοινωνία. Αυτό μπορεί να βελτιώσει την κοινωνική συνοχή και να προσελκύσει νέους που ενδιαφέρονται για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα.
  - Προγράμματα Κοινωνικής Ενσωμάτωσης: Ανάπτυξη προγραμμάτων που προωθούν την ενσωμάτωση μεταναστών και προσφύγων στην τοπική κοινωνία, παρέχοντας εκπαίδευση και ευκαιρίες απασχόλησης, ενισχύοντας την πολυπολιτισμικότητα και την καινοτομία.
- Προγράμματα Βιώσιμης Ανάπτυξης και Πράσινης Οικονομίας
  - Ανάπτυξη Τοπικών Οικονομιών: Προώθηση της τοπικής παραγωγής και της κατανάλωσης, ενίσχυση της κυκλικής οικονομίας και υποστήριξη των τοπικών επιχειρήσεων.
  - Πράσινες Υποδομές: Επενδύσεις σε πράσινες υποδομές, όπως πάρκα, ποδηλατόδρομοι και ενεργειακά αποδοτικά κτίρια, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής και προσελκύοντας νέους κατοίκους.
  - Κοινοτικά Ενεργειακά Έργα: Ανάπτυξη τοπικών ενεργειακών κοινοτήτων που επενδύουν σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως ηλιακή και αιολική ενέργεια. Αυτό θα μειώσει τα ενεργειακά κόστη και θα προσελκύσει νέους κατοίκους που ενδιαφέρονται για τη βιώσιμη διαβίωση.

  - Τοπικές Αγορές και Παραγωγή: Προώθηση της τοπικής παραγωγής και των αγορών, όπου οι παραγωγοί μπορούν να πωλούν τα προϊόντα τους απευθείας στους καταναλωτές, ενισχύοντας την τοπική οικονομία και προσελκύοντας νέους αγρότες και παραγωγούς.
- Ψηφιακή Συμμετοχή των Πολιτών
  - Πλατφόρμες Crowdsourcing: Δημιουργία διαδικτυακών πλατφορμών όπου οι πολίτες μπορούν να καταθέτουν ιδέες και προτάσεις για την ανάπτυξη της κοινότητας, ψηφίζοντας και συμμετέχοντας σε δημοσκοπήσεις για σημαντικά τοπικά ζητήματα. Αυτό θα ενισχύσει την αίσθηση του ανήκειν και θα προσελκύσει νεότερους πολίτες να συμμετέχουν ενεργά στη βελτίωση του τόπου τους.
  - Εφαρμογές Κινητών για Διαβούλευση: Ανάπτυξη εφαρμογών κινητών τηλεφώνων που επιτρέπουν στους κατοίκους να συμμετέχουν σε δημόσιες διαβουλεύσεις και να επικοινωνούν άμεσα με την τοπική αυτοδιοίκηση. Οι νεότερες γενιές θα βρουν την διαδικασία αυτή ελκυστική και πιο προσιτή.
- Έξυπνες Κοινότητες
  - Έξυπνα Συστήματα Διαχείρισης Υποδομών: Εγκατάσταση έξυπνων συστημάτων διαχείρισης υδάτων, ενέργειας και απορριμμάτων που αξιοποιούν δεδομένα σε πραγματικό χρόνο για την βελτίωση της αποδοτικότητας και της βιωσιμότητας. Η αύξηση της αποδοτικότητας μπορεί να μειώσει τα λειτουργικά κόστη και να βελτιώσει την ποιότητα ζωής, κάνοντας την περιοχή πιο ελκυστική για νέους κατοίκους.
  - Αυτόνομα Μέσα Μεταφοράς: Εισαγωγή αυτόνομων οχημάτων για τη μεταφορά πολιτών, μειώνοντας την κυκλοφοριακή συμφόρηση και τις εκπομπές ρύπων. Η ύπαρξη καινοτόμων μεταφορικών μέσων μπορεί να κάνει την περιοχή πιο προσιτή και φιλική προς τους νέους επαγγελματίες.
- Επιχειρηματικά Κέντρα και Hubs Καινοτομίας
  - Κέντρα Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας: Δημιουργία κέντρων που παρέχουν υποδομές, συμβουλευτικές υπηρεσίες και χρηματοδότηση σε νέους επιχειρηματίες και startups. Αυτά τα κέντρα μπορούν να προσελκύσουν νέους ανθρώπους που θέλουν να ξεκινήσουν τις επιχειρήσεις τους και να παραμείνουν στην τοπική κοινότητα.
  - Προγράμματα Ενίσχυσης Νεανικής Επιχειρηματικότητας: Παροχή χρηματοδοτικών εργαλείων, καθοδήγησης και εκπαιδευτικών προγραμμάτων για νέους επιχειρηματίες, ενθαρρύνοντας την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.
  - Πρωτοβουλίες Συμμετοχικού Σχεδιασμού: Προώθηση συμμετοχικών διαδικασιών σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων, δίνοντας στους πολίτες ενεργό ρόλο στην ανάπτυξη και την υλοποίηση πολιτικών.
- Συνεργασία με Πανεπιστήμια και Ερευνητικά Κέντρα
  - Δημιουργία Ακαδημαϊκών Συμπράξεων: Συνεργασία με πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα για την ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων σε τοπικά προβλήματα, προσελκύοντας νέους ερευνητές και φοιτητές στην περιοχή.
  - Προγράμματα Πρακτικής Άσκησης και Μαθητείας: Ανάπτυξη προγραμμάτων πρακτικής άσκησης και μαθητείας για φοιτητές σε συνεργασία με τοπικές επιχειρήσεις, δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης και ενθαρρύνοντας τους νέους να παραμείνουν στην περιοχή.

Οι παραπάνω καινοτόμες δράσεις μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος, δημιουργώντας ένα ελκυστικό και βιώσιμο περιβάλλον για την ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων. Μέσω της συντονισμένης δράσης και της υιοθέτησης των προτεινόμενων στρατηγικών, οι Δήμοι

μπορούν να αναζωογονήσουν τις περιοχές τους και να προσελκύσουν νέους κατοίκους, εξασφαλίζοντας ένα βιώσιμο μέλλον.

4.5 Οριζόντιες κατευθύνσεις πολιτικής

Η αύξηση των δημόσιων δαπανών θα αποτελούσε ένα πρώτο μέτρο, καθώς γνωρίζουμε από την βιβλιογραφία ότι η αύξηση των δημόσιων δαπανών υπέρ της δημιουργίας οικογένειας έχει θετική συσχέτιση με τα ποσοστά γονιμότητας.

Οι αναπτυγμένες χώρες δαπανούν μεταξύ του 1% και του 4% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) τους για τη στήριξη των οικογενειών μέσω απευθείας επιδομάτων σε χρήμα, παροχών σε υπηρεσίες αλλά και φοροαπαλλαγών. Όσον αφορά την Ελλάδα για το έτος 2019 με βάση τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 1,8% (1,4% σε απευθείας χρηματικές ενισχύσεις και το υπόλοιπο 0,4% σε υπηρεσίες), ενώ σε χώρες με υψηλότερη γονιμότητα όπως η Γαλλία και η Σουηδία το ποσοστό του ΑΕΠ ήταν σχεδόν το διπλάσιο 3,4%. Παράλληλα, το ποσοστό της Ελλάδας παρέμεινε χαμηλότερο από την μέση δαπάνη τόσο για τις χώρες του ΟΟΣΑ που ήταν 2,3% όσο και για τις χώρες της ΕΕ που ήταν 2,6%, το ίδιο έτος.

Γνωρίζουμε επίσης ότι οι **πολιτικές ενίσχυσης της γονιμότητας ε**ίναι πιο αποτελεσματικές αν ανταποκρίνονται στις διάφορες ανάγκες των ατόμων σε διαφορετικές καταστάσεις ζωής. Με βασικό χαρακτηριστικό την συμφιλίωση της επαγγελματικής ζωής των μελών του νοικοκυριού με την ανατροφή των παιδιών και την παροχή οικονομικής στήριξης σε οικογένειες με χαμηλό εισόδημα.

Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντικό ρόλο φαίνεται να παίζουν οι γονικές άδειες, ειδικότερα όταν είναι καλά αμειβόμενες. Επιπρόσθετα, το ευέλικτο ωράριο εργασίας φαίνεται να έχει θετική συσχέτιση με την γονιμότητα σε σχέση με το άκαμπτο 08:00-16:00, όλες τις μέρες της εβδομάδας, όπως επίσης και η δυνατότητα τηλεργασίας. Αντίθετα, τα εφάπαξ οικονομικά βοηθήματα έχουν μέτρια επίδραση στην γονιμότητα, με μικρή διάρκεια, ενώ η επιδότηση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής τείνει να έχει μικρή θετική επίδραση στα συνολικά ποσοστά γονιμότητας.

Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ισχυρή συσχέτιση της **ένταξης των γυναικών στην αγορά εργασίας** και στην αύξηση του εισοδήματος τους με την αύξηση της γονιμότητας. Ειδικότερα, το ύψος του εισοδήματος των γυναικών και το ποσοστό των πρώτων γεννήσεων έχουν θετική συσχέτιση. Αποδεικνύεται ότι με τη συνεχή αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και την ταυτόχρονη λήψη μέτρων διευκόλυνσης της γυναικείας πλήρους απασχόλησης αλλά και της ανατροφής των παιδιών, τα υψηλότερα γυναικεία εισοδήματα σε συνδυασμό με όλα τα απαραίτητα μέτρα συμβιβασμού μητρότητας με επαγγελματική ζωή, διευκολύνουν παρά εμποδίζουν τη μετάβαση στη μητρότητα.

Στην Ελλάδα τα ποσοστά ενσωμάτωσης των γυναικών στην αγορά εργασίας παραμένουν χαμηλά (53%) αποτελώντας πιθανό παράγοντα της χαμηλής γονιμότητας που καταγράφει η χώρα μας, ενώ χώρες όπως η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Τσεχία και η Δανία με ποσοστά γυναικείας απασχόλησης άνω του 70% και μια σειρά πολιτικών υπέρ της οικογένειας καταγράφουν αντίστοιχα υψηλή γονιμότητα πάνω από 1,7 παιδιά ανά γυναίκα (2021).

Θετικά αποτελέσματα αναμένεται να έχει η **ενθάρρυνση και ενίσχυση της συμβίωσης/ συγκατοίκησης των νέων ζευγαριών**. Αυτό προϋποθέτει τη δυνατότητα να αποχωρήσουν από το οικογενειακό τους νοικοκυριό νωρίτερα από ότι μέχρι σήμερα, καθώς στην Ελλάδα έχουμε έναν από τους μεγαλύτερους μέσους όρους ηλικίας αναχώρησης από το οικογενειακό νοικοκυριό στην Ευρώπη.

Συγκεκριμένα, οι νέοι παραμένουν στο γονεϊκό τους νοικοκυριό για μεγάλο χρονικό διάστημα πολλές φορές και μετά τα 30 έτη. Με βάση τα δεδομένα της Eurostat το ποσοστό των νέων ηλικίας 25-34 ετών που διαμένουν στο σπίτι των γονιών τους για την Ελλάδα ήταν 70.1% για τους άνδρες και 49% για τις γυναίκες το

2020. Στην Ισπανία, τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 50,7% για τους άνδρες και 43% για τις γυναίκες, στην Ιταλία ήταν 58,3% και 47,6%, ενώ στην Γαλλία τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 21,6% και 10,2%.

Η αναχώρηση προϋποθέτει καταρχήν σταθερή εργασία (μείωση της ανεργίας των νέων) και **πρόσβαση στην κατοικία (λογικά ενοίκια)**, καθώς με αυτόν τον τρόπο να νέα ζευγάρια θα μπορούν να συγκατοικούν. Δυστυχώς το κόστος στέγασης για τους νέους στην Ελλάδα είναι απαγορευτικό. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2021, κατά μέσο όρο στην ΕΕ, το 18,9% του διαθέσιμου εισοδήματος κατεύθυνεται σε δαπάνες στέγασης

Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοποίηση του οικιστικού αποθέματος των εγκαταλελειμμένων περιοχών της υπαίθρου απαιτεί ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο χωρικής ανάπτυξης, όπως στην περίπτωση της Ιταλίας όπου συγκροτήθηκε μια Ολοκληρωμένη Στρατηγική για τις Εσωτερικές Περιοχές (Inner Areas) που βεβαίως δεν αφορά μόνο την αντιμετώπιση των προβλημάτων μείωσης πληθυσμού, αλλά και την μειωμένη ή καθόλου πρόσβαση των κατοίκων σε υπηρεσίες.

Η ανάπτυξη **πολιτικών στέγασης** (με τη χρήση αξιόπιστων κινήτρων για όσους μπορούν να προσελκυστούν) που να επιτρέπουν την μετεγκατάσταση στις περιοχές της υπαίθρου ηλικιακά νεότερων ατόμων με τις οικογένειές τους, με παράλληλη υποστήριξη (μέσω της δημιουργίας υποδομών και υπηρεσιών) όσων θέλουν να απασχολούνται απομακρυσμένα κατοικώντας στις περιοχές αυτές, χωρίς να χρειάζεται να τις εγκαταλείπουν όταν τα παιδιά τους χρειαστεί να πάνε στο σχολείο ή σε περίπτωση ασθένειας μέλους της οικογένειας.

Καθώς σε πολλές αγροτικές περιοχές υπάρχει σημαντικό οικιστικό απόθεμα που δεν αξιοποιείται παρά μόνο εποχικά, χρειάζεται η διασφάλιση (σχετικά) φθηνής κατοικίας διαφόρων τύπων και μεγέθους στις αγροτικές περιοχές ατόμων που θα απασχοληθούν στην κάλυψη των αναγκών του γηράσκοντος πληθυσμού των περιοχών αυτών.

Ο στόχος για την **αξιοποίηση των ήδη εγκαταλελειμμένων περιοχών της υπαίθρου** δεν αφορά απλώς τη βιωσιμότητα των αγροτικών κοινοτήτων, που ήδη έχει πληγεί, αλλά και την ενδυνάμωση των τοπικών υπηρεσιών, των επιχειρήσεων και των υποδομών τους. Πιθανότατα ο ψηφιακός μετασχηματισμός με την ανάπτυξη/ υποστήριξη ψηφιακών δεξιοτήτων και υπηρεσιών να μπορεί να διευκολύνει τη σταθεροποίηση της παραμονής του υφιστάμενου πληθυσμού στις περιοχές αυτές και να δημιουργήσει τη βάση για την βελτίωση της ελκυστικότητας των περιοχών αυτών μέσω της προσέλκυσης νεότερων κατοίκων που θα παρέχουν υπηρεσίες για όσους/όσες προτίθενται να κατοικούν στις περιοχές αυτές είτε εποχικά είτε καθ΄ όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Επιπρόσθετα, χρειάζεται διευκόλυνση στην **εξεύρεση εργατικού δυναμικού** για την κάλυψη των αναγκών στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα σε πολλές περιοχές της υπαίθρου που δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστική η αγορά εργασίας.

Η εξασφάλιση αξιοπρεπούς εισοδήματος και διαβίωσης στις αγροτικές περιοχές, ακόμα και για όσους/όσες δεν διαθέτουν γη ή επιχείρηση, αποτελεί σημαντική συνθήκη για την σταθεροποίηση ή ανάταξη του πληθυσμού με παράλληλη ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της αίσθησης του ανήκειν σε αυτές τις περιοχές.

Ακόμα μεγαλύτερη προσπάθεια χρειάζεται για την ενδυνάμωση του επαγγελματικού ρόλου των γυναικών στον αγροτικό τομέα αλλά και ευρύτερα στις αγροτικές περιοχές, καθώς οι γυναίκες μπορούν να στηρίξουν την κοινωνική και επαγγελματική ζωή στις περιοχές αυτές.

Η **δημιουργία κοινωνικών υποδομών** που αφορούν την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση και την κοινωνική πρόνοια, υποδομών μεταφοράς και υποδομών αναψυχής είναι ιδιαίτερα σημαντική συνθήκη

ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων αλλά και των επισκεπτών στις αγροτικές περιοχές.

Ο διαμένων πληθυσμός της υπαίθρου που τείνει όλο και περισσότερο να ξεπερνά τα 65 έτη χρειάζεται αυξημένες υπηρεσίες υγείας και φροντίδας που να μπορούν να εξασφαλιστούν μέσω όσων απασχολούμενων είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν αυτές τις υπηρεσίες με αξιοπρεπή αμοιβή αλλά και παροχή κινήτρων μετεγκατάστασης (π.χ. ασφάλιση, στέγαση, αναψυχή). Η γήρανση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές αφορά στην αντίστοιχη λήψη μέτρων που αφορούν στην παροχή υπηρεσιών διατροφής, μετακίνησης, φροντίδας και υγείας σε περιοχές όπου δεν διατίθενται αυτές οι υπηρεσίες. Αυτές οι υπηρεσίες είναι σημαντικές την ίδια στιγμή που έχει σταδιακά ατονήσει η οικογενειακή φροντίδα των γερασμένων μελών της οικογένειας είτε λόγω των αλλαγών στην μορφή της οικογένειας που επικρατεί είτε γιατί οι οικογένειες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν πλέον οικονομικά τις ανάγκες αυξημένης φροντίδας των ηλικιωμένων μελών τους.

Ιδιαίτερα κρίσιμη θεωρείται η χωροθέτηση των υποδομών υγειονομικής περίθαλψης και των εγκαταστάσεων υγειονομικής περίθαλψης (Νοσοκομεία, Κέντρα Υγείας και ιδρύματα μακροχρόνιας φροντίδας για την τρίτη ηλικία) ώστε να διασφαλίζεται ότι οι υπηρεσίες θα είναι προσβάσιμες σε όλους, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους.

5. Σύνοψη Συμπεράσματα και Προτάσεις Πολιτικής

Το δημογραφικό πρόβλημα αποτελεί μια πολυδιάστατη πρόκληση που συνδέεται άμεσα με την οικονομία, την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Η μείωση και η γήρανση του πληθυσμού, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη μετανάστευση, έχουν επιφέρει σοβαρές συνέπειες στις τοπικές κοινωνίες, ειδικά στην περιφέρεια. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πολιτική για το δημογραφικό πρόβλημα έχει πολυεπίπεδη προσέγγιση. Ο ρόλος των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α΄ Βαθμού τεκμηριώνεται τόσο με βάση την αρχή της εγγύτητας όσο και με βάση τη αρχή της επικουρικότητας.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η λύση του δημογραφικού προβλήματος δεν μπορεί να επιλυθεί με "δημογραφικά" και μόνο μέσα και πρωτοβουλίες π.χ. επιδοματική πολιτική. Χωρίς να παραγνωρίζεται η σημασία αυτών των μέσων, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το δημογραφικό πρόβλημα είναι αποτέλεσμα ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών και γεωγραφικών παραγόντων. Οι δημογραφικές εξελίξεις μπορεί να αποτελούν συστημικό πρόβλημα που προκύπτει από την δομή της οικονομικής, κοινωνικής οργάνωσης, όσο και της ένταξης κάθε περιοχής στο σύστημα των δικτύων μεταφορών, την προσβασιμότητα, την παραγωγική δομή κ.λπ. Στην παρούσα μελέτη αναδεικνύεται και η σημασία της διαχείρισης του δημογραφικού προβλήματος στην Ελλάδα μέσω της επένδυσης σε βιώσιμες πόλεις, εστιάζοντας στις δράσεις που μπορούν να αναλάβουν οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Οι Δήμοι καλούνται να αναπτύξουν πολιτικές που προωθούν τη βιωσιμότητα, την κοινωνική συνοχή, και την οικονομική ανάπτυξη.

Με βάση τα ευρήματα της έρευνας αλλά και την ακαδημαϊκή συζήτηση σχετικά με την εξεύρεση απαντήσεων στη συρρίκνωση του πληθυσμού, χρειάζεται ένας συνδυασμός πληθυσμιακών, κοινωνικών, οικονομικών και χωρικών μέτρων πολιτικής. Ειδικότερα, όσον αφορά την πληθυσμιακή συρρίκνωση της υπαίθρου -με ειδικότερες περιπτώσεις τις ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές- είναι εμφανές ότι πρόκειται για μια μακρόχρονη διαδικασία που δεν μπορεί να αναστραφεί σε μικρό ή μέσο χρονικό ορίζοντα, αλλά χρειάζεται βάθος δεκαετιών για όποια πιθανή σταθεροποίηση ή αναστροφή της διαδικασίας.

Επομένως η αντιμετώπιση το δημογραφικού προβλήματος απαιτεί ανάλυση των ευρύτερων συνθηκών που προκαλούν ή επιδεινώνουν το πρόβλημα, χωρίς της εξέταση και συμπερίληψη των οποίων σε ένα πλαίσιο παρεμβάσεων πολιτικής ενδεχομένως να μην είναι δυνατή η ανάσχεση, πολύ περισσότερο η αντιστροφή, της έντασης του δημογραφικού προβλήματος. Η ενσωμάτωση καινοτόμων προσεγγίσεων από τους ΟΤΑ μπορεί να αποτελέσει καταλύτη για τη θετική αλλαγή, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή, την οικονομική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Εξετάζοντας τις επιδράσεις και τις δυνατότητες αυτών των στρατηγικών, η μελέτη επιδιώκει να προσφέρει πρακτικές προτάσεις και συστάσεις για την καλύτερη αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος σε τοπικό επίπεδο, ενισχύοντας την ικανότητα των δήμων να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις του μέλλοντος.

Η αύξηση των δημόσιων δαπανών θα αποτελούσε ένα πρώτο μέτρο, καθώς γνωρίζουμε από την βιβλιογραφία ότι η αύξηση των δημόσιων δαπανών υπέρ της δημιουργίας οικογένειας έχει θετική συσχέτιση με τα ποσοστά γονιμότητας.

Οι αναπτυγμένες χώρες δαπανούν μεταξύ του 1% και του 4% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) τους για τη στήριξη των οικογενειών μέσω απευθείας επιδομάτων σε χρήμα, παροχών σε υπηρεσίες αλλά και φοροαπαλλαγών. Όσον αφορά την Ελλάδα για το έτος 2019 με βάση τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 1,8% (1,4% σε απευθείας χρηματικές ενισχύσεις και το υπόλοιπο 0,4% σε υπηρεσίες), ενώ σε χώρες με υψηλότερη γονιμότητα όπως η Γαλλία και η Σουηδία το ποσοστό του ΑΕΠ ήταν σχεδόν το διπλάσιο 3,4%. Παράλληλα, το ποσοστό της Ελλάδας παρέμεινε χαμηλότερο από την μέση δαπάνη τόσο για τις χώρες του ΟΟΣΑ που ήταν 2,3% όσο και για τις χώρες της ΕΕ που ήταν 2,6%, το ίδιο έτος.

Γνωρίζουμε επίσης ότι οι πολιτικές ενίσχυσης της γονιμότητας είναι πιο αποτελεσματικές αν ανταποκρίνονται στις διάφορες ανάγκες των ατόμων σε διαφορετικές καταστάσεις ζωής. Με βασικό χαρακτηριστικό την συμφιλίωση της επαγγελματικής ζωής των μελών του νοικοκυριού με την ανατροφή των παιδιών και την παροχή οικονομικής στήριξης σε οικογένειες με χαμηλό εισόδημα.

Σε αυτό το πλαίσιο, σημαντικό ρόλο φαίνεται να παίζουν οι γονικές άδειες, ειδικότερα όταν είναι καλά αμειβόμενες. Επιπρόσθετα, το ευέλικτο ωράριο εργασίας φαίνεται να έχει θετική συσχέτιση με την γονιμότητα σε σχέση με το άκαμπτο 08:00-16:00, όλες τις μέρες της εβδομάδας, όπως επίσης και η δυνατότητα τηλεργασίας. Αντίθετα, τα εφάπαξ οικονομικά βοηθήματα έχουν μέτρια επίδραση στην γονιμότητα, με μικρή διάρκεια, ενώ η επιδότηση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής τείνει να έχει μικρή θετική επίδραση στα συνολικά ποσοστά γονιμότητας

Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ισχυρή συσχέτιση της ένταξης των γυναικών στην αγορά εργασίας και στην αύξηση του εισοδήματος τους με την αύξηση της γονιμότητας. Ειδικότερα, το ύψος του εισοδήματος των γυναικών και το ποσοστό των πρώτων γεννήσεων έχουν θετική συσχέτιση. Αποδεικνύεται ότι με τη συνεχή αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και την ταυτόχρονη λήψη μέτρων διευκόλυνσης της γυναικείας πλήρους απασχόλησης αλλά και της ανατροφής των παιδιών, τα υψηλότερα γυναικεία εισοδήματα σε συνδυασμό με όλα τα απαραίτητα μέτρα συμβιβασμού μητρότητας με επαγγελματική ζωή, διευκολύνουν παρά εμποδίζουν τη μετάβαση στη μητρότητα.

Στην Ελλάδα τα ποσοστά ενσωμάτωσης των γυναικών στην αγορά εργασίας παραμένουν χαμηλά (53%) αποτελώντας πιθανό παράγοντα της χαμηλής γονιμότητας που καταγράφει η χώρα μας, ενώ χώρες όπως η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Τσεχία και η Δανία με ποσοστά γυναικείας απασχόλησης άνω του 70% και μια σειρά πολιτικών υπέρ της οικογένειας καταγράφουν αντίστοιχα υψηλή γονιμότητα πάνω από 1,7 παιδιά ανά γυναίκα (2021). 7)

Θετικά αποτελέσματα αναμένεται να έχει η ενθάρρυνση και ενίσχυση της συμβίωσης/ συγκατοίκησης των νέων ζευγαριών. Αυτό προϋποθέτει τη δυνατότητα να αποχωρήσουν από το οικογενειακό τους νοικοκυριό νωρίτερα από ότι μέχρι σήμερα, καθώς στην Ελλάδα έχουμε έναν από τους μεγαλύτερους μέσους όρους ηλικίας αναχώρησης από το οικογενειακό νοικοκυριό στην Ευρώπη.

Συγκεκριμένα, οι νέοι παραμένουν στο γονεϊκό τους νοικοκυριό για μεγάλο χρονικό διάστημα πολλές φορές και μετά τα 30 έτη. Με βάση τα δεδομένα της Eurostat το ποσοστό των νέων ηλικίας 25-34 ετών που διαμένουν στο σπίτι των γονιών τους για την Ελλάδα ήταν 70.1% για τους άνδρες και 49% για τις γυναίκες το 2020. Στην Ισπανία, τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 50,7% για τους άνδρες και 43% για τις γυναίκες, στην Ιταλία ήταν 58,3% και 47,6%, ενώ στην Γαλλία τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 21,6% και 10,2%. 9)

Η αναχώρηση προϋποθέτει καταρχήν σταθερή εργασία (μείωση της ανεργίας των νέων) και πρόσβαση στην κατοικία (λογικά ενοίκια), καθώς με αυτόν τον τρόπο να νέα ζευγάρια θα μπορούν να συγκατοικούν.

Δυστυχώς το κόστος στέγασης για τους νέους στην Ελλάδα είναι απαγορευτικό. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, το 2021, κατά μέσο όρο στην ΕΕ, το 18,9% του διαθέσιμου

Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοποίηση του οικιστικού αποθέματος των εγκαταλελειμμένων περιοχών της υπαίθρου απαιτεί ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο χωρικής ανάπτυξης, όπως στην περίπτωση της Ιταλίας όπου συγκροτήθηκε μια Ολοκληρωμένη Στρατηγική για τις Εσωτερικές Περιοχές (Inner Areas) που βεβαίως δεν αφορά μόνο την αντιμετώπιση των προβλημάτων μείωσης πληθυσμού, αλλά και την μειωμένη ή καθόλου πρόσβαση των κατοίκων σε υπηρεσίες.

Ο στόχος για την αξιοποίηση των ήδη εγκαταλελειμμένων περιοχών της υπαίθρου δεν αφορά απλώς τη βιωσιμότητα των αγροτικών κοινοτήτων, που ήδη έχει πληγεί, αλλά και την ενδυνάμωση των τοπικών υπηρεσιών, των επιχειρήσεων και των υποδομών τους. Πιθανότατα ο ψηφιακός μετασχηματισμός με την ανάπτυξη/ υποστήριξη ψηφιακών δεξιοτήτων και υπηρεσιών να μπορεί να διευκολύνει τη σταθεροποίηση της παραμονής του υφιστάμενου πληθυσμού στις περιοχές αυτές και να δημιουργήσει τη βάση για την βελτίωση της ελκυστικότητας των περιοχών αυτών μέσω της προσέλκυσης νεότερων κατοίκων που θα παρέχουν υπηρεσίες για όσους/όσες προτίθενται να κατοικούν στις περιοχές αυτές είτε εποχικά είτε καθ΄ όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Η ανάπτυξη πολιτικών στέγασης (με τη χρήση αξιόπιστων κινήτρων για όσους μπορούν να προσελκυστούν) που να επιτρέπουν την μετεγκατάσταση στις περιοχές της υπαίθρου ηλικιακά νεότερων ατόμων με τις οικογένειές τους, με παράλληλη υποστήριξη (μέσω της δημιουργίας υποδομών και υπηρεσιών) όσων θέλουν να απασχολούνται απομακρυσμένα κατοικώντας στις περιοχές αυτές, χωρίς να χρειάζεται να τις εγκαταλείπουν όταν τα παιδιά τους χρειαστεί να πάνε στο σχολείο ή σε περίπτωση ασθένειας μέλους της οικογένειας.

Καθώς σε πολλές αγροτικές περιοχές υπάρχει σημαντικό οικιστικό απόθεμα που δεν αξιοποιείται παρά μόνο εποχικά, χρειάζεται η διασφάλιση (σχετικά) φθηνής κατοικίας διαφόρων τύπων και μεγέθους στις αγροτικές περιοχές ατόμων που θα απασχοληθούν στην κάλυψη των αναγκών του γηράσκοντος πληθυσμού των περιοχών αυτών.

Η δημιουργία κοινωνικών υποδομών που αφορούν την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση και την κοινωνική πρόνοια, υποδομών μεταφοράς και υποδομών αναψυχής είναι ιδιαίτερα σημαντική συνθήκη ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων αλλά και των επισκεπτών στις αγροτικές περιοχές.

Ο διαμένων πληθυσμός της υπαίθρου που τείνει όλο και περισσότερο να ξεπερνά τα 65 έτη χρειάζεται αυξημένες υπηρεσίες υγείας και φροντίδας που να μπορούν να εξασφαλιστούν μέσω όσων απασχολούμενων είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν αυτές τις υπηρεσίες με αξιοπρεπή αμοιβή αλλά και παροχή κινήτρων μετεγκατάστασης (π.χ. ασφάλιση, στέγαση, αναψυχή). Η γήρανση του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές αφορά στην αντίστοιχη λήψη μέτρων που αφορούν στην παροχή υπηρεσιών διατροφής, μετακίνησης, φροντίδας και υγείας σε περιοχές όπου δεν διατίθενται αυτές οι υπηρεσίες. Αυτές οι υπηρεσίες είναι σημαντικές την ίδια στιγμή που έχει σταδιακά ατονήσει η οικογενειακή φροντίδα των γερασμένων μελών της οικογένειας είτε λόγω των αλλαγών στην μορφή της οικογένειας που επικρατεί είτε γιατί οι οικογένειες δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν πλέον οικονομικά τις ανάγκες αυξημένης φροντίδας των ηλικιωμένων μελών τους.

Ιδιαίτερα κρίσιμη θεωρείται η χωροθέτηση των υποδομών υγειονομικής περίθαλψης και των εγκαταστάσεων υγειονομικής περίθαλψης (Νοσοκομεία, Κέντρα Υγείας και ιδρύματα μακροχρόνιας φροντίδας για την τρίτη ηλικία) ώστε να διασφαλίζεται ότι οι υπηρεσίες θα είναι προσβάσιμες σε όλους, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής τους.

Ταυτόχρονα, χρειάζεται να αποσοβηθούν οι επιπτώσεις της τουριστικοποίησης σε πολλές αγροτικές

περιοχές όπου λόγω της υπερανάπτυξης του τουρισμού επιβαρύνεται υπέρμετρα το κόστος διαμονής και διατροφής των κατοίκων των περιοχών αυτών.

Η στήριξη των κοινωνικά ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων (π.χ. ηλικιωμένοι, άτομα ανάπηρα, μετανάστες, κ.λπ.), όπως και όσων προσφέρουν υπηρεσίες στην κοινότητα (π.χ. δάσκαλοι, καθηγητές, γιατροί, δημόσιοι υπάλληλοι) στις τουριστικοποιημένες περιοχές αλλά και ευρύτερα στην ύπαιθρο αποτελεί μέγιστη προτεραιότητα, καθώς έτσι εξασφαλίζεται ένα θεμελιώδες επίπεδο ποιότητας ζωής στις περιοχές αυτές.

Επιπρόσθετα, χρειάζεται διευκόλυνση στην εξεύρεση εργατικού δυναμικού για την κάλυψη των αναγκών στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα σε πολλές περιοχές της υπαίθρου που δεν είναι ιδιαίτερα ελκυστική η αγορά εργασίας.

Η εξασφάλιση αξιοπρεπούς εισοδήματος και διαβίωσης στις αγροτικές περιοχές, ακόμα και για όσους/όσες δεν διαθέτουν γη ή επιχείρηση, αποτελεί σημαντική συνθήκη για την σταθεροποίηση ή ανάταξη του πληθυσμού με παράλληλη ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της αίσθησης του ανήκειν σε αυτές τις περιοχές.

Ακόμα μεγαλύτερη προσπάθεια χρειάζεται για την ενδυνάμωση του επαγγελματικού ρόλου των γυναικών στον αγροτικό τομέα αλλά και ευρύτερα στις αγροτικές περιοχές, καθώς οι γυναίκες μπορούν να στηρίξουν την κοινωνική και επαγγελματική ζωή στις περιοχές αυτές.

Προκειμένου για την προώθηση και υλοποίηση μέτρων πολιτικής που δεν αφορούν ένα μόνο οικονομικό τομέα/κλάδο αλλά διαφορετικούς τομείς επισημαίνεται η ανάγκη συνδυασμού διαφορετικών χρηματοδοτικών μέσων που είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), της Περιφερειακής Πολιτικής, της Πολιτικής Συνοχής, αλλά και εθνικών πολιτικών που αξιοποιούν εθνικούς πόρους.

Συνοπτικά, χρειάζονται αναπτυξιακές, χωρικές, περιφερειακές αλλά και κοινωνικές πολιτικές για την αντιμετώπιση του δημογραφικού ζητήματος. Οι προτάσεις πολιτικής παρατίθενται στο **Πλαίσιο 5-1**.

Πλαίσιο 5-1. Προτάσεις που σχετίζονται έμμεσα με το Δημογραφικό αλλά επηρεάζουν σημαντικά την δημογραφική εξέλιξη των δήμων

- Πρώτον, στο πλαίσιο του εθνικού προγράμματος για το δημογραφικό, θα χρειαστεί να υπάρξει ένα συντονιστικό όργανο στο οποίο θα συμμετέχουν όλα τα επίπεδα διοίκησης και το οποίο θα παρακολουθεί και θα εξειδικεύει τις πολιτικές που αφορούν το δημογραφικό τομεακά και χωρικά.
- Δεύτερον, θα πρέπει άμεσα να εκπονηθεί και να υλοποιηθεί ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα που θα αφορά τις ορεινές (inner areas) που γνωρίζουν ραγδαία μείωση του πληθυσμού. Η ίδια πολιτική θα πρέπει να εξειδικευτεί και για τα μικρά νησιά.
- Τρίτον, να δοθούν φορολογικά, οικονομικά και μισθολογικά κίνητρα για την παραμονή και εγκατάσταση νέων κατοίκων στις περιοχές που εμφανίζουν μακροχρόνια και σταθερή μείωση του πληθυσμού. Οι φορολογικές ελαφρύνσεις στο εισόδημα, η επιδότηση ή διάθεσης κατοικίας ή η δυνατότητα δανεισμού με ευνοϊκούς όρους για την απόκτηση κατοικίας μπορεί να αποτελέσουν κίνητρο για την εγκατάσταση νέων κατοίκων σε περιοχές που εμφανίζουν έντονη δημογραφική τρωτότητα.
- Τέταρτο, να δοθούν κίνητρα έναρξης παραγωγικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας σε νέους και νέες σε συνεργασία με τα τοπικά επιμελητήρια και τους φορείς ανάπτυξης με βάση τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του κάθε Δήμου. Η αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων στον γεωργικό και μεταποιητικό τομέα, μπορούν με έμφαση στην ποιότητα και την εξωστρέφεια, να αποτελέσουν μια στέρεη και προσοδοφόρα παραγωγική βάση στους Δήμους της χώρας.

- Πέμπτο, να δοθούν κίνητρα για την εισαγωγή νέων μεθόδων καλλιέργειας στον αγροτικό τομέα, και η επιχορήγηση νέων τεχνολογικών μέσων για την εφαρμογή "γεωργίας ακριβείας» και γενικότερα νέων τεχνολογικών μέσων για τον έλεγχο της παραγωγής, την προστασία της γης και τη ορθολογική και αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων.
- Έκτο, να υπάρξει ένα πρόγραμμα ανακαίνισης και επαναχρησιμοποίησης παλαιών κατοικιών σε μικρούς ορεινούς Δήμους, που θα αποδίδονται σε νέα ζευγάρια που θέλουν να παραμείνουν στην ύπαιθρο, σε εποχιακούς εργαζόμενους, σε "ψηφιακούς νομάδες», θα διατίθενται για τη φιλοξενία επισκεπτών, εκδρομέων ή ακόμη και τουριστών. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα ώστε να παρέχεται στέγη και κατοικία σε εποχιακά εργαζόμενους δημόσιους λειτουργούς όπως (αναπληρωτές) δασκάλους και καθηγητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και σε γιατρούς και νοσηλευτικό προσωπικό. Σε αυτό το μέτρο θα μπορούσαν να αναλάβουν ενεργό ρόλο οι Δήμοι.
- Έβδομο, να δημιουργηθεί μια πιλοτική εφαρμογή ή να δοθούν προδιαγραφές για το "πρότυπο χωριό» το οποίο θα έχει ενεργειακή αυτάρκεια για οικιακή και εμπορική χρήση, αξιοποίηση των φυσικών πόρων και κυρίως του νερού για ύδρευση και άρδευση, διαχείριση απορριμμάτων, αποχετευτικό δίκτυο και βιολογικό καθαρισμό, με χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό που να προστατεύει το οικιστικό περιβάλλον αλλά και να διευκολύνει την οικιστική ανάπτυξη, με τεχνολογικές υποδομές για την πρόσβαση στο διαδίκτυο, η οριοθέτηση χρήσεων γης και η πρόνοια για τη δημιουργία χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων και προστασία της βιοποικιλότητας.
- Όγδοο, να αποδοθεί η πρωτοβάθμια υγειονομική φροντίδα στους Δήμους και να δοθούν κίνητρα για την εγκατάσταση γιατρών στους μικρούς Δήμους.
- Ένατο, να υπάρξουν προγράμματα κατάρτισης για τον αγροτικό τομέα, τις νέες μεθόδους παραγωγής, τυποποίησης και διάθεσης των προϊόντων. Να συνδεθεί η αγροτική παραγωγή με Πανεπιστημιακά τμήματα που θα διαχέουν την τεχνογνωσία και τις νέες εξελίξεις στον τομέα της Αγροδιατροφής και θα παρέχουν στήριξη τους παραγωγούς σε θέματα που τους ενδιαφέρουν.
- Δέκατο, διατήρηση και ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας και της ιστορίας, εκπόνηση μελετών και διπλωματικών εργασιών σε θέματα τοπικού ενδιαφέροντος από Πανεπιστημιακές σχολές, είτε αυτά έχουν σχέση με την ενέργεια, τα απορρίμματα, τον αγροτικό τομέα, τον τουρισμό και την αναψυχή. Προγράμματα διατήρησης της ταυτότητας και συντήρησης και αποκατάστασης του δομημένου και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος των δήμων

Τα μέτρα αυτά μπορεί να διαμορφώσουν συνθήκες που θα οδηγούν στην συγκράτηση του πληθυσμού μέσω της αναβάθμισης των συνθηκών διαβίωσης και της ύπαρξης ευκαιριών απασχόλησης και παροχής των βασικών αγαθών και υπηρεσιών εκπαίδευσης και υγείας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνικές

Διανέοσις (2016). Η Πληθυσμιακή Εξέλιξη της Ελλάδας (2015-2050).
Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2016/10/demographics_epiteliki_synopsi_14_10_16_final_version.pdf

Διανέοσις (2019). Η χαμηλή γονιμότητα στην Ελλάδα, δημογραφική κρίση και πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας.
Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/01/ekke_family_policies.pdf

Διανέοσις (2024). Οι επιπτώσεις του Δημογραφικού στην Οικονομία.
Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/2024/03/oi-epiptoseis-toy-dimografikoy-stin-oikonomia/

Μπαλτάς Π. και Παπαδόπουλος Α. (2024), Δημογραφική Αλλαγή και Πολιτικές Προσαρμογής στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας. DOI: 10.13140/RG.2.2.28781.81128

ΕΤΕΡΟΝ (2024). Όψεις: Στάσεις και Αντιλήψεις για το Δημογραφικό στην Στερεά Ελλάδα. Μελέτη για το Δημογραφικό - Στερεά Ελλάδα.
Διαθέσιμο στο: https://eteron.org/mia-chora-poy-allazei-dimografika/

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021). Πράσινη Βίβλος σχετικά με τη Γήρανση- Προώθηση της αλληλεγγύης και της υπευθυνότητας μεταξύ των γενεών. COM(2021) 50 final.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ) (2022), Δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής, Αθήνα.

ΟΚΕ (2024), Το δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα. Γνώμη Πρωτοβουλίας Ο.Κ.Ε., Μάϊος 2024

Πετράκος Γ. και Ψυχάρης Γ. (2016), Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ελλάδα, 2η έκδοση, Εκδόσεις Κριτική

Υπουργείο Αγροτικής ανάπτυξης και Τροφίμων-ΥΠΑΤ (2024). Εθνικό Στρατηγικό μας Σχέδιο για τη νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) 2023-2027.

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης (2021). Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025.

Networking of Civil Society Organisations (2023). Ο ρόλος των Ο.Τ.Α. στην προώθηση της πράσινης επιχειρηματικότητας. 3 Δεκεμβρίου 2023.
Διαθέσιμο στο: https://www.netokoip.gr/index.php/perivallon/i-prasini-atzenta-stin-topiki-aftodioikisi

Ξενόγλωσσες

Bagavos, C. A. Tragaki (2024). "Is a Future Upward Trend in Births a Realistic Policy Goal?" in K.N.Zafeiris et al. (eds) *Population Studies in the Western Balkans*, European Studies of Population 26.
Διαθέσιμο στο: https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/17816858241240606

Barca F. (2019), "Place-based policy and politics", *Renewal: A Journal of Labour Politics* 27(1): 84–95.

Battaglia, M., Annesi, N., Pierantoni, I., Sargolini M., (2019). "Future perspectives of sustainable development: An innovative planning approach to inner areas. Experience of an Italian alpine region", Futures 114.
Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1016/j.futures.2019.102468

Diemer A., Iammarino S., Rodríguez-Pose A. and Storper M. (2022), "The Regional Development Trap in Europe". *Economic Geography* 98(5): 487-509, DOI: 10.1080/00130095.2022.2080655

Dijkstra L., Poelman H. & Rodríguez-Pose A. (2020), "The geography of EU discontent", *Regional Studies* 54(6), 737-753.
Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1654603.

Economist Intelligence Unit (2024). The world's most liveable cities in 2024.
Διαθέσιμο στο: https://www.economist.com

Eindhoven, High Tech Campus (2024).
Διαθέσιμο στο: https://www.hightechcampus.com/

Environmental Sustainability Strategic Framework Guggenheim Museum Bilbao. Διαθέσιμο στο: https://cms.guggenheim-bilbao.eus/uploads/2023/05/Environmental-Sustainability-Strategic-Framework-14_12_2021.pdf

European Commission. (2023). The impact of demographic change in Europe.
Διαθέσιμο στο: https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/Demography_report_2022_0.pdf

European Commission (2023). "Demographic change in Europe: a toolbox for action" Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Xocial Committee and the Committee of the Regions. COM(2023) 577Final.

European Environment Agency. (2021). Cities play pivotal roles in shifting to green, sustainable future.
Διαθέσιμο στο: https://www.eea.europa.eu/highlights/cities-play-pivotal-roles-in

Eurostat (2023) *Population projections in the EU*, data extracted March 2023.

Freiburg (2024).
Διαθέσιμο στο: https://greencity.freiburg.de/pb/,Len/1450158.html

Gower J. C., Lubbe S. G., and Le Roux N. J. (2011), Understanding Biplots, John Wiley & Sons.

Guangzhou International Award for Urban Innovation (2023).
Διαθέσιμο στο: https://www.guangzhouaward.org/a/1314.html?lang=en
https://www.guangzhouaward.org/a/932.html?lang=en
https://www.guangzhouaward.org/a/915.html?lang=en
https://www.guangzhouaward.org/a/1324.html?lang=en
https://www.guangzhouaward.org/a/916.html?lang=en

Kaiser HF. (1961), "A note on Guttman's lower bound for the number of common factors", *Br J Math Stat Psychol*, 14:1–2.

Kitakyushu Eco-Town (2024).
Διαθέσιμο στο: https://www.kitaq-ecotown.com/

Limerick. (2024).
Διαθέσιμο στο: https://www.limerick.ie/

Koutsou, S., Partalidou, M., & Ragkos, A. (2014). "Young farmers' social capital in Greece: Trust levels and collective action". *Journal of Rural Studies*, 43, 130-137.
Διαθέσιμο στο: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S074301671400028X

Malmö, Western Harbour. (2023).
Διαθέσιμο στο: https://malmo.se/Welcome-to-Malmo/Sustainable-Malmo/Sustainable-Urban-Development/Western-Harbour.html

Mazziotta, M., A. pareto (2013) "Methods for constructing composite indices: one for all or all for one?" in Revista Italiana di Economia Demografia e Statistica, Volume LXVII, n2. Aprile-Giugno 2013.
Διαθέσιμο στο: https://www.istat.it/it/files/2013/12/Rivista2013_Mazziotta_Pareto.pdf

Montreal, Je fais Mtl. (2018).
Διαθέσιμο στο: https://featuringagency.com/en/design-strategy-case-studies/je-fais-mtl

OECD Public Governance Reviews. (2023). Global Trends in Government Innovation.
Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1787/0655b570-en

Onlarisa.gr. (2024). Brain drain: Πώς μπορούμε να πάμε στο brain gain.
Διαθέσιμο στο: https://www.onlarissa.gr/2024/03/03/brain-drain-pos-boroume-na-pame-sto-brain-gain/

Papadopoulos, A., and Baltas, P. (2023). "Rural Depopulation in Greece: Trends, Processes, and Interpretations". *Geographies* 2024, 4(1), 1-20.
Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.3390/geographies4010001

Pike A., Béal V., Cauchi-Duval N., Rachel Franklin R., Kinossian N., Lang T., Leibert T., MacKinnon D., Rousseau M., Royer J., Servillo L., Tomaney J. and Velthuis S. (2023). "'Left behind places': a geographical etymology". *Regional Studies*.
Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2167972

Psycharis Y., Kallioras D., Pantazis P. (2014), "Economic crisis and regional resilience: detecting the "geographical footprint" of economic crisis in Greece", *Regional Science: Policy and Practice*, 6 (2): 121–142.

Rodríguez-Pose A. (2018), "The revenge of the places that don't matter (and what to do about it)", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11(1): 189–209, https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024.

Smart Villages (2024).
Διαθέσιμο στο: https://smart-villages.eu/language/en/good-practices-categories/

Tragaki, A. (2024). «From 'demographic bomb' to 'silver tsunami': Navigating global population shifts». *European View*, 23(1), 22-30.
Διαθέσιμο στο: https://doi.org/10.1177/17816858241240606.

UNDP (2024). Human Development Report 2023-24.
Διαθέσιμο στο: https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2023-24

Wonderful Copenhagen. (2024). Sustainability in Copenhagen. Διαθέσιμο στο: https://www.wonderfulcopenhagen.com/wonderful-copenhagen/international-press/sustainability-copenhagen

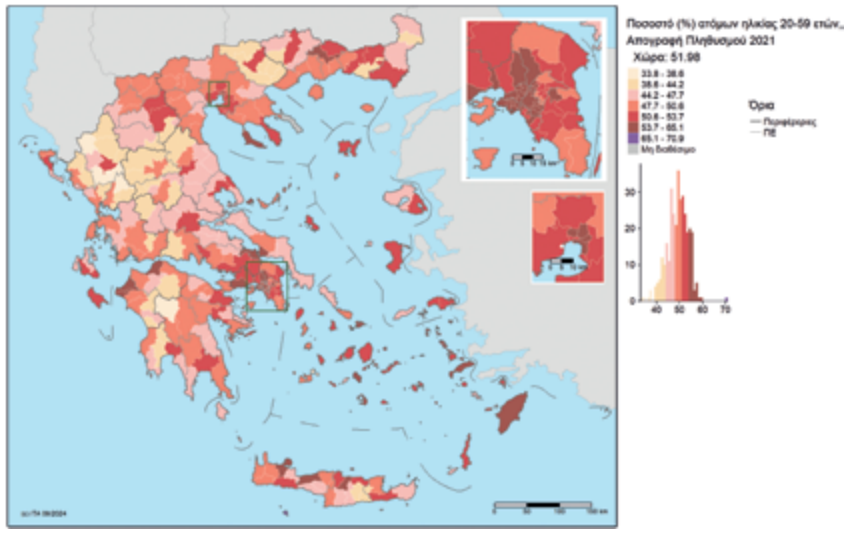
World Bank. (2018). Compact City Toyama.
Διαθέσιμο στο: https://documents1.worldbank.org/curated/en/113011604996380368/pdf/Toyama-City-Compact-City-Development.pdf

World Economic Forum (2023.) Global Gender Gap Report 2023
Διαθέσιμο στο: https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/

Παράρτημα

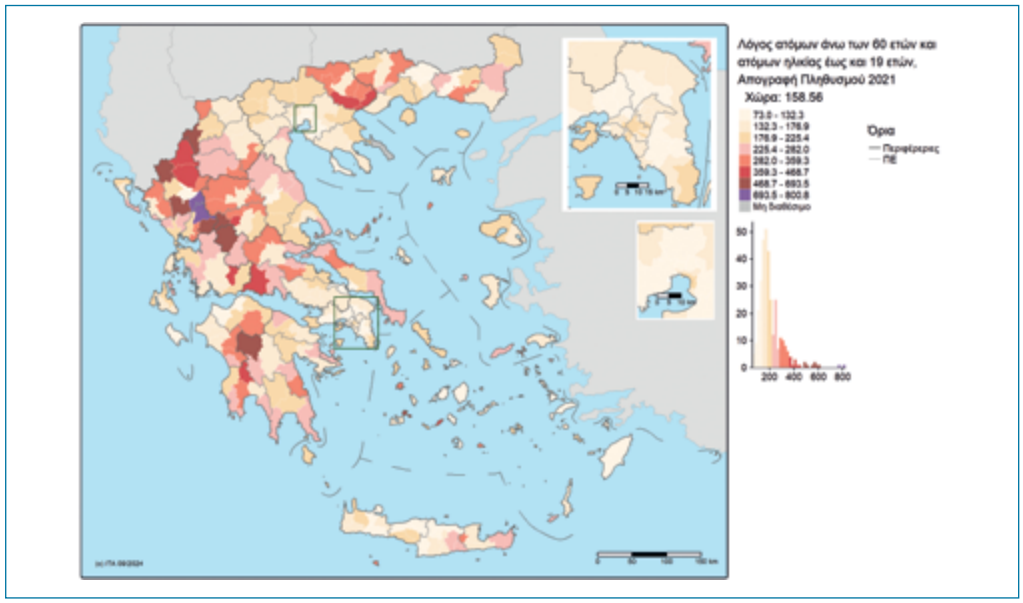
Χαρτογραφική απεικόνιση βασικών μεταβλητών της δημογραφικής ανάλυσης

Χάρτης 0-1. Ποσοστό πληθυσμού 20-59 ετών, 2021

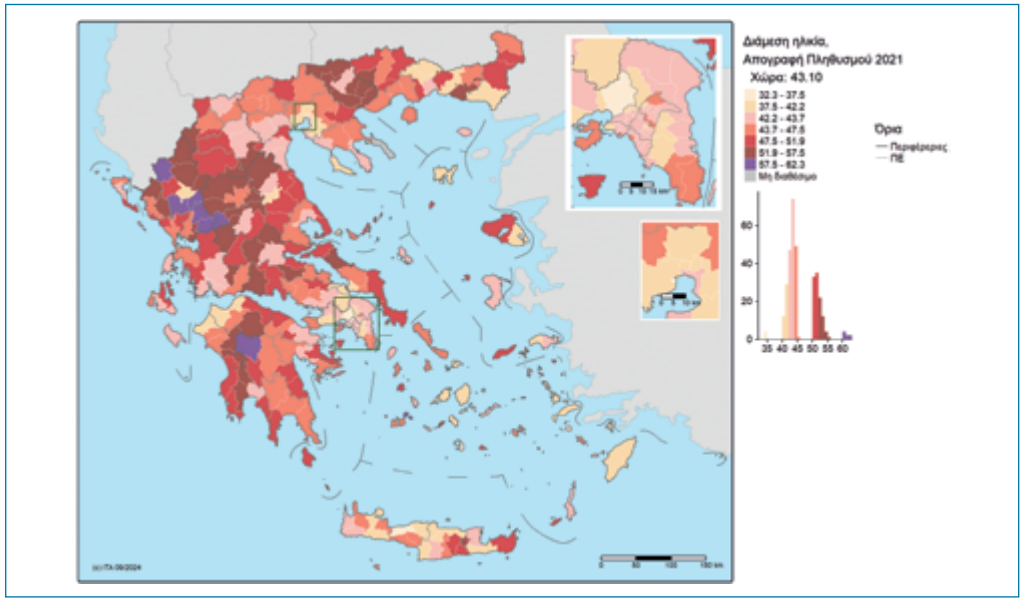
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία.

Χάρτης 0-2. Λόγος ατόμων άνω των 60 ετών προς νέους κάτω των 20 ετών, 2021

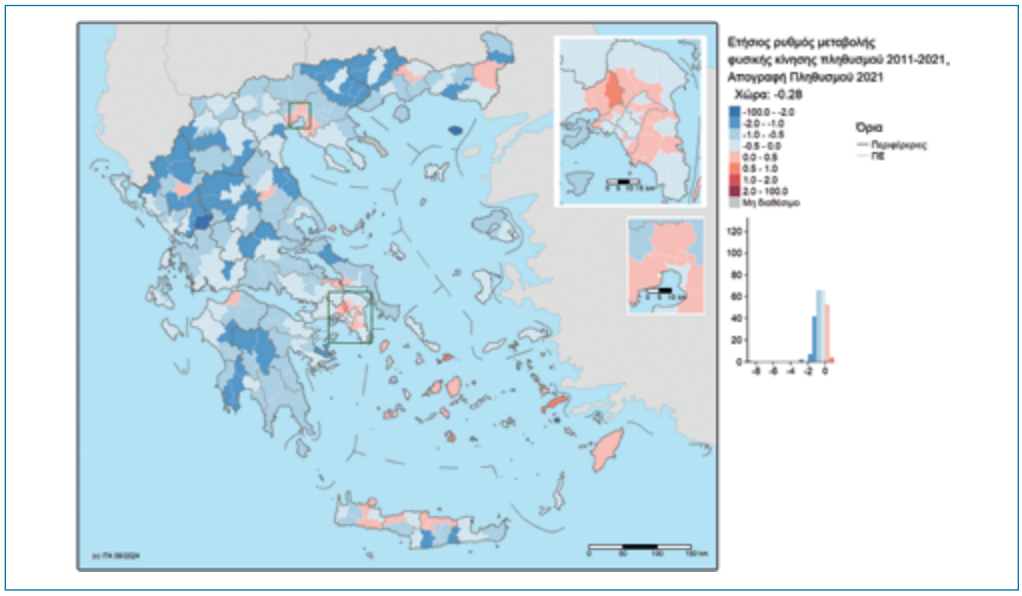
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 0-3. Ηλικιακή Διάμεσος, 2021

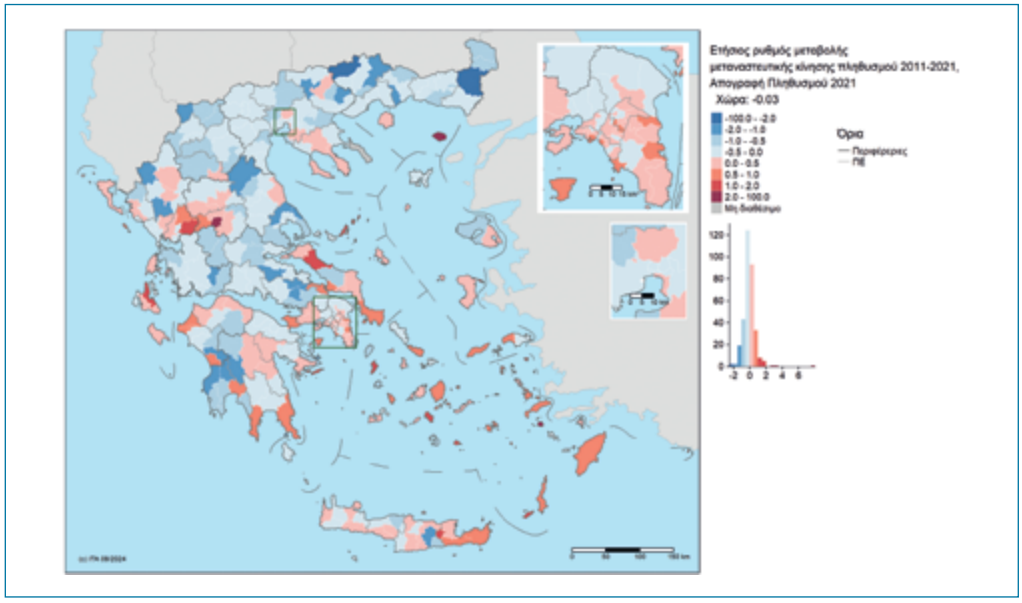
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 0-4. Μέσος ετήσιος ρυθμός φυσικής μεταβολής, 2011-2021

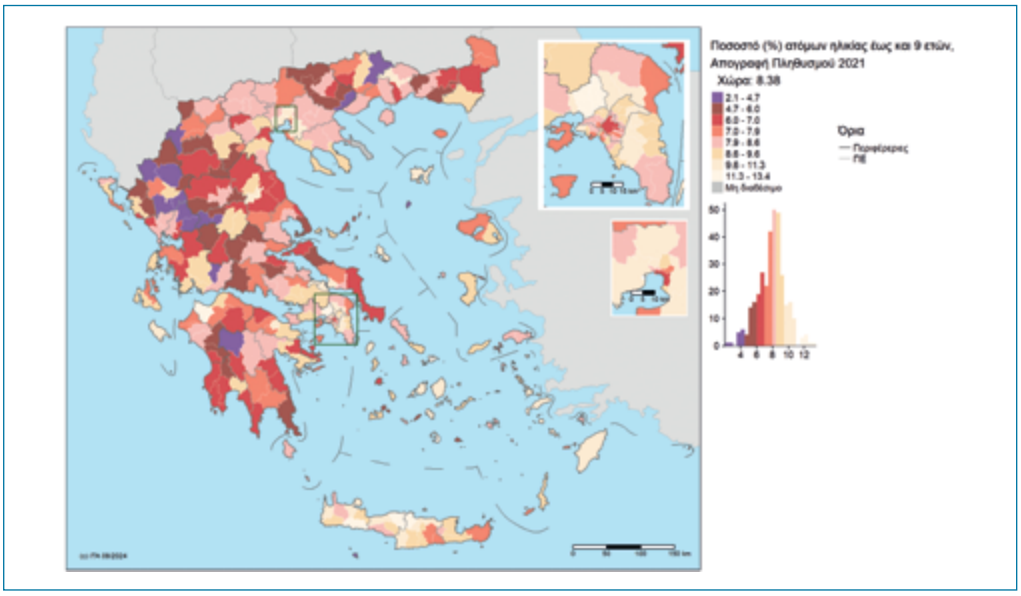
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 0-5. Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταναστευτικής μεταβολής 2011-2021

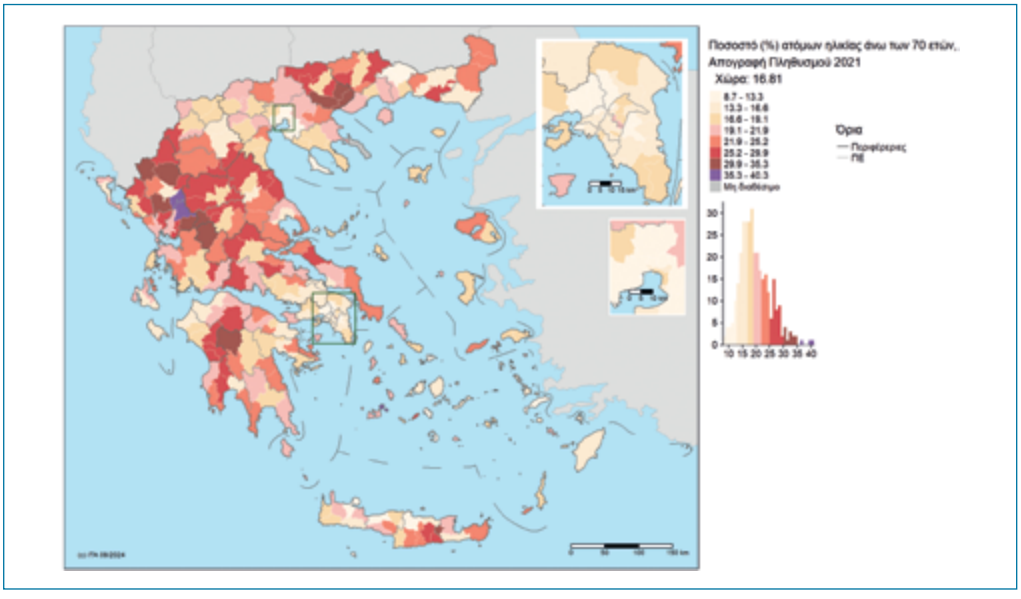
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 0-6. Ποσοστό ατόμων ηλικίας έως 9 ετών, 2021

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2021, ιδία επεξεργασία

Χάρτης 0-7. Ποσοστό ατόμων ηλικίας 70 ετών και άνω, 2021

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., Αποτελέσματα Απογραφής Πληθυσμού - Κατοικιών 2011 & 2021, ιδία επεξεργασία

Δήμοι με χαρακτηριστικά μειώμενου και γηράσκοντα πληθυσμού ανά κατηγορία του Ν. 4555/2018 (Κλεισθένης)

Πίνακας 0-1. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορίες Κ1 και Κ2

	Κ1: Δήμοι Μητροπολιτικών Κέντρων		Κ2: Μεγάλοι Ηπειρωτικοί Δήμοι και Πρωτεύουσες Νομών		
1	ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ	1	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑΣ	25	ΔΗΜΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
2	ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ	2	ΔΗΜΟΣ ΑΚΤΙΟΥ - ΒΟΝΙΤΣΑΣ	26	ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ
3	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	3	ΔΗΜΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ	27	ΔΗΜΟΣ ΚΥΜΗΣ - ΑΛΙΒΕΡΙΟΥ
4	ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	4	ΔΗΜΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ	28	ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ
5	ΔΗΜΟΣ ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ - ΜΕΝΕΜΕΝΗΣ	5	ΔΗΜΟΣ ΑΡΓΟΥΣ - ΜΥΚΗΝΩΝ	29	ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ
6	ΔΗΜΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ	6	ΔΗΜΟΣ ΑΡΤΑΙΩΝ	30	ΔΗΜΟΣ ΛΕΒΑΔΕΩΝ
7	ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ	7	ΔΗΜΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ	31	ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ
8	ΔΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ - ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ	8	ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΟΥ	32	ΔΗΜΟΣ ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΣ
9	ΔΗΜΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ	9	ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΤΑ	33	ΔΗΜΟΣ ΝΑΥΠΛΙΕΩΝ
10	ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ	10	ΔΗΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ	34	ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΠΡΟΠΟΝΤΙΔΑΣ
11	ΔΗΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	11	ΔΗΜΟΣ ΕΔΕΣΣΑΣ	35	ΔΗΜΟΣ ΟΡΕΣΤΙΑΔΑΣ
12	ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ	12	ΔΗΜΟΣ ΕΛΑΣΣΟΝΑΣ	36	ΔΗΜΟΣ ΠΕΛΛΑΣ
13	ΔΗΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ	13	ΔΗΜΟΣ ΕΟΡΔΑΙΑΣ	37	ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
14	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	14	ΔΗΜΟΣ ΖΑΧΑΡΩΣ	38	ΔΗΜΟΣ ΠΥΡΓΟΥ
15	ΔΗΜΟΣ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙΟΥ - ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ	15	ΔΗΜΟΣ ΗΓΟΥΜΕΝΙΤΣΑΣ	39	ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ
16	ΔΗΜΟΣ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ	16	ΔΗΜΟΣ ΗΡΩΙΚΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΑΣ	40	ΔΗΜΟΣ ΣΠΑΡΤΗΣ
17	ΔΗΜΟΣ ΛΥΚΟΒΡΥΣΗΣ - ΠΕΥΚΗΣ	17	ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΑΪΚΟΥ	41	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΙΩΝ
18	ΔΗΜΟΣ ΜΟΣΧΑΤΟΥ - ΤΑΥΡΟΥ	18	ΔΗΜΟΣ ΘΗΒΑΙΩΝ	42	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΠΟΛΗΣ
19	ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ - ΣΥΚΕΩΝ	19	ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΑΣ ΠΟΛΗΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ	43	ΔΗΜΟΣ ΦΛΩΡΙΝΑΣ
20	ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ	20	ΔΗΜΟΣ ΚΑΒΑΛΑΣ	44	ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ
21	ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ	21	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	45	ΔΗΜΟΣ ΩΡΩΠΟΥ
22	ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑΣ - ΝΕΑΣ ΧΑΛΚΗΔ..	22	ΔΗΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ		
23	ΔΗΜΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ - ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΕΝΤΗ	23	ΔΗΜΟΣ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ		
24	ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	24	ΔΗΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ		

Πίνακας 0-2. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ3

Κ3: Μεσαίοι Ηπειρωτικοί Δήμοι					
1	ΔΗΜΟΣ ΑΒΔΗΡΩΝ	26	ΔΗΜΟΣ ΖΙΤΣΑΣ	51	ΔΗΜΟΣ ΠΥΔΝΑΣ - ΚΟΛΙΝΔΡΟΥ
2	ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ	27	ΔΗΜΟΣ ΗΛΙΔΑΣ	52	ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΗΣ
3	ΔΗΜΟΣ ΑΓΡΙΝΙΟΥ	28	ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΑΣ	53	ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ
4	ΔΗΜΟΣ ΑΛΜΥΡΟΥ	29	ΔΗΜΟΣ ΙΑΣΜΟΥ	54	ΔΗΜΟΣ ΣΙΘΩΝΙΑΣ
5	ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΑΣ	30	ΔΗΜΟΣ ΙΣΤΙΑΙΑΣ - ΑΙΔΗΨΟΥ	55	ΔΗΜΟΣ ΣΙΚΥΩΝΙΩΝ
6	ΔΗΜΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΝΗΣ	31	ΔΗΜΟΣ ΚΑΜΕΝΩΝ ΒΟΥΡΛΩΝ	56	ΔΗΜΟΣ ΣΙΝΤΙΚΗΣ
7	ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑΣ - ΚΡΕΣΤΕΝΩΝ	32	ΔΗΜΟΣ ΚΙΛΕΛΕΡ	57	ΔΗΜΟΣ ΣΚΥΔΡΑΣ
8	ΔΗΜΟΣ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ	33	ΔΗΜΟΣ ΛΟΚΡΩΝ	58	ΔΗΜΟΣ ΣΟΥΦΛΙΟΥ
9	ΔΗΜΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ	34	ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΔΡΑΣ - ΕΙΔΥΛΛΙΑΣ	59	ΔΗΜΟΣ ΣΟΦΑΔΩΝ
10	ΔΗΜΟΣ ΑΡΡΙΑΝΩΝ	35	ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΩΝΕΙΑΣ - ΣΑΠΩΝ	60	ΔΗΜΟΣ ΣΤΥΛΙΔΟΣ
11	ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΑΝΩΝ - ΑΣΤΕΡΟΥΣΙΩΝ	36	ΔΗΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΗΣ	61	ΔΗΜΟΣ ΤΑΝΑΓΡΑΣ
12	ΔΗΜΟΣ ΒΕΛΟΥ - ΒΟΧΑΣ	37	ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΕΩΡΩΝ	62	ΔΗΜΟΣ ΤΕΜΠΩΝ
13	ΔΗΜΟΣ ΒΙΣΑΛΤΙΑΣ	38	ΔΗΜΟΣ ΜΙΝΩΑ ΠΕΔΙΑΔΑΣ	63	ΔΗΜΟΣ ΤΡΙΦΥΛΙΑΣ
14	ΔΗΜΟΣ ΒΟΛΒΗΣ	39	ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΖΑΚΙΟΥ	64	ΔΗΜΟΣ ΤΥΡΝΑΒΟΥ
15	ΔΗΜΟΣ ΒΟΪΟΥ	40	ΔΗΜΟΣ ΜΥΚΗΣ	65	ΔΗΜΟΣ ΦΑΙΣΤΟΥ
16	ΔΗΜΟΣ ΓΟΡΤΥΝΑΣ	41	ΔΗΜΟΣ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ	66	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΚΑΔΟΝΑΣ
17	ΔΗΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	42	ΔΗΜΟΣ ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ	67	ΔΗΜΟΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ
18	ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΦΩΝ	43	ΔΗΜΟΣ ΝΕΣΤΟΥ		
19	ΔΗΜΟΣ ΔΙΟΥ - ΟΛΥΜΠΟΥ	44	ΔΗΜΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΚΟΥΦΑ		
20	ΔΗΜΟΣ ΔΙΡΦΥΩΝ - ΜΕΣΣΑΠΙΩΝ	45	ΔΗΜΟΣ ΞΗΡΟΜΕΡΟΥ		
21	ΔΗΜΟΣ ΔΩΡΙΔΟΣ	46	ΔΗΜΟΣ ΞΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ - ΕΥΡΩΣΤΙΝΗΣ		
22	ΔΗΜΟΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΠΑ	47	ΔΗΜΟΣ ΠΑΛΑΜΑ		
23	ΔΗΜΟΣ ΕΡΕΤΡΙΑΣ	48	ΔΗΜΟΣ ΠΑΡΓΑΣ		
24	ΔΗΜΟΣ ΕΥΡΩΤΑ	49	ΔΗΜΟΣ ΠΛΑΤΑΝΙΑ		
25	ΔΗΜΟΣ ΖΗΡΟΥ	50	ΔΗΜΟΣ ΠΟΛΥΓΥΡΟΥ		

Πίνακας 0-3. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ4

Κ4: Μικροί Ηπειρωτικοί και Ορεινοί Δήμοι					
1	ΔΗΜΟΣ ΑΛΙΑΡΤΟΥ - ΘΕΣΠΙΕΩΝ	14	ΔΗΜΟΣ ΔΩΔΩΝΗΣ	27	ΔΗΜΟΣ ΝΕΜΕΑΣ
2	ΔΗΜΟΣ ΑΜΑΡΙΟΥ	15	ΔΗΜΟΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	28	ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ
3	ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑΣ - ΕΛΑΤΕΙΑΣ	16	ΔΗΜΟΣ ΕΡΥΜΑΝΘΟΥ	29	ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΟΥ ΠΗΛΙΟΥ
4	ΔΗΜΟΣ ΑΡΓΟΥΣ ΟΡΕΣΤΙΚΟΥ	17	ΔΗΜΟΣ ΖΑΓΟΡΑΣ - ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	30	ΔΗΜΟΣ ΟΙΧΑΛΙΑΣ
5	ΔΗΜΟΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	18	ΔΗΜΟΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ	31	ΔΗΜΟΣ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ
6	ΔΗΜΟΣ ΒΕΛΒΕΝΤΟΥ	19	ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΟΥ	32	ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΣΠΩΝ
7	ΔΗΜΟΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ	20	ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	33	ΔΗΜΟΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ
8	ΔΗΜΟΣ ΒΟΡΕΙΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	21	ΔΗΜΟΣ ΚΑΤΩ ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ	34	ΔΗΜΟΣ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ
9	ΔΗΜΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ	22	ΔΗΜΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	35	ΔΗΜΟΣ ΣΕΡΒΙΩΝ
10	ΔΗΜΟΣ ΔΕΣΚΑΤΗΣ	23	ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ	36	ΔΗΜΟΣ ΣΟΥΛΙΟΥ
11	ΔΗΜΟΣ ΔΙΣΤΟΜΟΥ - ΑΡΑΧΟΒΑΣ - ΑΝΤΙΚΥΡΑΣ	24	ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΗΣ	37	ΔΗΜΟΣ ΣΠΕΤΣΩΝ
12	ΔΗΜΟΣ ΔΟΜΟΚΟΥ	25	ΔΗΜΟΣ ΜΕΤΣΟΒΟΥ	38	ΔΗΜΟΣ ΤΟΠΕΙΡΟΥ
13	ΔΗΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΝΗΣ	26	ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΣ ΖΙΧΝΗΣ	39	ΔΗΜΟΣ ΦΙΛΙΑΤΩΝ

Πίνακας 0-4. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ5

Κ5: Μεγάλοι και Μεσαίοι Νησιωτικοί Δήμοι			
1	ΔΗΜΟΣ ΑΓΚΙΣΤΡΙΟΥ	11	ΔΗΜΟΣ ΛΗΜΝΟΥ
2	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΙΝΑΣ	12	ΔΗΜΟΣ ΛΗΞΟΥΡΙΟΥ
3	ΔΗΜΟΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΑΜΟΥ	13	ΔΗΜΟΣ ΝΟΤΙΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ
4	ΔΗΜΟΣ ΑΝΔΡΟΥ	14	ΔΗΜΟΣ ΠΟΡΟΥ
5	ΔΗΜΟΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ	15	ΔΗΜΟΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
6	ΔΗΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΛΕΣΒΟΥ	16	ΔΗΜΟΣ ΣΚΙΑΘΟΥ
7	ΔΗΜΟΣ ΘΑΣΟΥ	17	ΔΗΜΟΣ ΣΚΟΠΕΛΟΥ
8	ΔΗΜΟΣ ΘΗΡΑΣ	18	ΔΗΜΟΣ ΣΥΡΟΥ - ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ
9	ΔΗΜΟΣ ΚΑΡΥΣΤΟΥ	19	ΔΗΜΟΣ ΧΙΟΥ
10	ΔΗΜΟΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΝΤΙΩΝ ΝΗΣΩΝ		

Πίνακας 0-5. Δήμοι με μειούμενο και γηράσκοντα πληθυσμό: Κατηγορία Κ6

Κ6: Μικροί Νησιωτικοί Δήμοι			
1	ΔΗΜΟΣ ΕΛΑΦΟΝΗΣΟΥ	6	ΔΗΜΟΣ ΚΥΘΗΡΩΝ
2	ΔΗΜΟΣ ΙΘΑΚΗΣ	7	ΔΗΜΟΣ ΛΕΙΨΩΝ
3	ΔΗΜΟΣ ΚΕΑΣ	8	ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΑΝΗΣΙΟΥ
4	ΔΗΜΟΣ ΚΙΜΩΛΟΥ	9	ΔΗΜΟΣ ΣΑΜΟΘΡΑΚΗΣ
5	ΔΗΜΟΣ ΦΟΥΡΝΩΝ ΚΟΡΣΕΩΝ	10	ΔΗΜΟΣ ΧΑΛΚΗΣ

Καλές Πρακτικές σε Διεθνές Επίπεδο για την Αντιμετώπιση του Δημογραφικού Προβλήματος και την Προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Πολλές καινοτόμες πρωτοβουλίες που εφαρμόζονται δείχνουν τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η τοπική αυτοδιοίκηση για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος.

Στην πλατφόρμα Smart Villages[13], παρουσιάζονται καινοτόμες πρακτικές για την αντιμετώπιση δημογραφικών και οικονομικών προκλήσεων σε αγροτικές περιοχές. Παραδείγματα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη κόμβων συνεργασίας, τη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας για βελτίωση της αγροτικής παραγωγής, την προώθηση τοπικών προϊόντων μέσω blockchain και τη δημιουργία νέων μορφών τουρισμού για προσέλκυση νέων κατοίκων και επιχειρηματιών. Αυτές οι πρωτοβουλίες βοηθούν στη βελτίωση της τοπικής οικονομίας και στη διατήρηση του πληθυσμού.

Το Guangzhou Award[14] αναδεικνύει πέντε πρωτοβουλίες αστικής καινοτομίας από την περιοχή της Ασίας-Ειρηνικού και πέρα, που δείχνουν πώς οι πόλεις αντιμετωπίζουν τα πληθυσμιακά προβλήματα και βελτιώνουν το αστικό περιβάλλον τους.

- Unley, Αυστραλία[15]: Η πρωτοβουλία "Cohousing for Aging Well» στοχεύει στην κατασκευή κοινών κατοικιών με κοινές εγκαταστάσεις για την ηλικιωμένη πληθυσμιακή ομάδα του Unley, προκειμένου να τους προσφέρει καλύτερες συνθήκες διαβίωσης καθώς γερνούν. Η πρωτοβουλία περιλαμβάνει την κοινή σχεδίαση των κατοικιών με τους ηλικιωμένους και αντιμετωπίζει ζητήματα κανονισμών δόμησης για πιο ευέλικτες λύσεις στέγασης.
- Σίδνεϊ, Αυστραλία[16]: Το έργο "Green Square» στο Σίδνεϊ μεταμορφώνει μια παλιά βιομηχανική περιοχή σε ένα ζωντανό, βιώσιμο και συνδεδεμένο κέντρο κοινότητας. Το σχέδιο περιλαμβάνει υψηλής πυκνότητας κατοικίες, βελτίωση υποδομών και ανάπτυξη κοινοτικών και πολιτιστικών κέντρων, συμβάλλοντας στην οικονομική ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής.
- Mezitli, Τουρκία[17]: Η αγορά γυναικών παραγωγών του Mezitli προωθεί την ισότητα των φύλων, δημιουργώντας ευκαιρίες για γυναίκες παραγωγούς μέσω συνεργασίας με τοπικές αρχές και οργανώσεις. Το εγχείρημα ενισχύει τη βιώσιμη παραγωγή και βελτιώνει την ποιότητα ζωής των κατοίκων.
- Ανταναναρίβο, Μαδαγασκάρη[18]: Η πρωτοβουλία "Building Resilience in the City Food System» επικεντρώνεται στην αύξηση της ανθεκτικότητας του συστήματος τροφίμων της πόλης μέσω αστικής γεωργίας, παρακολούθησης πολιτικών τροφίμων και εγκατάστασης λαχανόκηπων στα σχολεία, βελτιώνοντας την πρόσβαση σε τρόφιμα για ευάλωτες ομάδες.
- Γουαδαλαχάρα, Μεξικό[19]: Η "Metropolitan Agency for Urban Forests» αναπτύσσει ένα συμμετοχικό σχέδιο σχεδίασης για τη δημιουργία μιας βιώσιμης και συνδεδεμένης πόλης. Η πρωτοβουλία επιδιώκει τη συνεργασία πολιτών, ειδικών και δημοτικών αρχών για έναν πολυκεντρικό αστικό μοντέλο με συμμετοχικό σχεδιασμό.

Αρκετές πόλεις και περιοχές ανά τον κόσμο έχουν υιοθετήσει επιτυχημένες και καινοτόμες πρακτικές

13. **Smart Villages, 2024**
14. GUANGZHOU INTERNATIONAL AWARD FOR URBAN INNOVATION, 2023
15. https://www.guangzhouaward.org/a/1314.html?lang=en
16. https://www.guangzhouaward.org/a/932.html?lang=en
17. https://www.guangzhouaward.org/a/915.html?lang=en
18. https://www.guangzhouaward.org/a/1324.html?lang=en
19. https://www.guangzhouaward.org/a/916.html?lang=en

για την αντιμετώπιση της μείωσης και γήρανσης του πληθυσμού. Αυτές οι πρακτικές μπορούν να αποτελέσουν πρότυπο για τους Δήμους στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την ετήσια έρευνα του Economist Intelligence Unit για το 202420, η Βιέννη αναδείχθηκε για τρίτη συνεχή χρονιά ως η πιο βιώσιμη πόλη παγκοσμίως, λόγω της σταθερότητάς της, της υγειονομικής περίθαλψης, του πολιτισμού, του περιβάλλοντος και των υποδομών. Στην κορυφαία πεντάδα βρέθηκαν επίσης η Κοπεγχάγη, η Ζυρίχη, η Γενεύη και το Κάλγκαρι. Στον αντίποδα, η Δαμασκός παρέμεινε στην τελευταία θέση λόγω των συνεχιζόμενων συγκρούσεων.

Άλλες ανάλογες περιπτώσεις αποτελούν:

- Malmö, Σουηδία - Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη και Κοινωνική Καινοτομία: Πρόγραμμα Västra Hamnen (Western Harbour)[21]

  Η περιοχή Västra Hamnen (Δυτικό Λιμάνι) μετατράπηκε από βιομηχανική ζώνη σε μια πράσινη, βιώσιμη αστική γειτονιά. Περιλαμβάνει ενεργειακά αποδοτικά κτίρια, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και πράσινες μεταφορές. Το σχέδιο προωθεί την κοινωνική ένταξη με ποικιλία κατοικιών, δημόσιων χώρων και κοινοτικών δραστηριοτήτων, προσελκύοντας νέους επαγγελματίες και οικογένειες. Το 2031 το Δυτικό Λιμάνι αναμένεται να έχει περίπου 25.000 κατοίκους και άλλα τόσα άτομα που εργάζονται στην περιοχή. Βασίζεται σε απώτερες οραματιστικές αντιλήψεις για τη μικτή πόλη και ότι η περιοχή πρέπει να αποτελεί εθνικό παράδειγμα βιώσιμης αστικοποίησης.
- Kitakyushu, Ιαπωνία - Πράσινη Πόλη και Βιώσιμη Ανάπτυξη[22]: Οικολογική Πόλη (Eco-Town)

  Η πόλη Kitakyushu έχει αναπτύξει ένα σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης αποβλήτων και ανακύκλωσης, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και προωθώντας τη βιωσιμότητα. Η πόλη έχει δημιουργήσει συνεργασίες με άλλες αστικές περιοχές και πανεπιστήμια για την ανταλλαγή γνώσεων και τεχνολογιών, ενισχύοντας την τοπική καινοτομία και ανάπτυξη. Εισάγει πρωτοβουλίες και δραστηριότητες που υλοποιούνται στην Οικολογική πόλη για δραστηριότητες όπως συνεδρίες περιβαλλοντικής μελέτης και αλληλεπίδραση μεταξύ των επισκεπτών. Με επισκέπτες που έρχονται από όλη την Ιαπωνία, το κέντρο κάνει κρατήσεις για επισκέψεις καθώς και ξεναγήσεις σε εργοστάσια ανακύκλωσης και ερευνητικές εγκαταστάσεις. Στο εσωτερικό του κέντρου εκτίθενται τεχνολογίες και προϊόντα που σχετίζονται με το περιβάλλον και την ανακύκλωση, και παρέχονται εγκαταστάσεις διαθέσιμες για περιβαλλοντικές μελέτες, δραστηριότητες ανταλλαγής και ερευνητικές εργασίες.
- Bilbao, Μουσείο Guggenheim Ισπανία - Αστική Αναγέννηση και Πολιτιστική Ανάπτυξη[23]: Αναγέννηση της Πόλης μέσω του Πολιτισμού

  Ίδρυση του Μουσείου Guggenheim στην Bilbao οδήγησε σε μια ευρύτερη αστική αναγέννηση, προσελκύοντας τουρίστες και επενδύσεις, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και προωθώντας την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης. Επενδύσεις σε υποδομές, δημόσιους χώρους και συγκοινωνίες καθώς και σε κοινωνικά προγράμματα, συνέβαλαν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στην προσέλκυση νέων κατοίκων.
- Eindhoven, Ολλανδία - Τεχνολογική Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα: High Tech Campus Eindhoven[24]

  Δημιουργήθηκε ένας τεχνολογικός κόμβος που φιλοξενεί εταιρείες τεχνολογίας, ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια. Προσφέρει υποδομές και πόρους για την υποστήριξη της έρευνας και της ανάπτυξης

20. **EIU, 2024**
21. Malmö, Western Harbour, 2023
22. Kitakyushu Eco-Town, 2024
23. Environmental Sustainability Strategic Framework Guggenheim Museum Bilbao, 2024
24. Eindhoven, High Tech Campus, 2024

νέων τεχνολογιών. Η συνεργασία μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ενίσχυσε την καινοτομία, προσελκύοντας νέους επιστήμονες και επαγγελματίες, δημιουργώντας ένα δυναμικό οικοσύστημα τεχνολογίας. Κάθε εταιρεία στο High Tech Campus Eindhoven μοιράζεται έναν κοινό στόχο: να αναπτύξει νέες τεχνολογίες και εφαρμογές που βοηθούν στην επίλυση κοινωνικών προβλημάτων και προκλήσεων και να τις φέρουν με επιτυχία στην αγορά. Πολυεθνικές όπως η Philips, η NXP και η Intel, μικρές και μεσαίες εταιρείες υψηλής τεχνολογίας, ερευνητικά ινστιτούτα, εταιρείες παροχής υπηρεσιών και νεοφυείς επιχειρήσεις συνεργάζονται για τις τεχνολογίες και τα προϊόντα του μέλλοντος. Περισσότεροι από 12.500 διεθνείς ερευνητές, προγραμματιστές και επιχειρηματίες στην Πανεπιστημιούπολη παρέχουν μια τεράστια ποσότητα γνώσης και δυναμικής καθιστώντας το High Tech Campus Eindhoven ένα από τα παγκόσμια hotspots στους τομείς της υγείας, της αειφορίας, της καινοτομίας και των έξυπνων Τεχνολογιών.

- Toyama, Ιαπωνία - Προσαρμογή στην Γήρανση του Πληθυσμού: Compact City Toyama[25]

  Η Toyama City είναι ένα παγκόσμιο πρότυπο για την ανάπτυξη της πόλης, που αμφισβητήθηκε από την αστική εξάπλωση και τις δημογραφικές αλλαγές. Η πυκνότητα του πληθυσμού της ήταν από τις χαμηλότερες μεταξύ των πρωτευουσών των νομών, η υπερβολική της εξάρτηση από τα αυτοκίνητα είχε οδηγήσει στην υποβάθμιση των δημόσιων συγκοινωνιών και οι κεντρικές περιοχές της πόλης είχαν χάσει τη ζωντάνια τους λόγω της ανάπτυξης των προαστίων. Επιπλέον, η εθνική τάση γήρανσης και μείωσης του πληθυσμού είχε επιδεινώσει την κατάσταση. Ως απάντηση σε αυτές τις προκλήσεις, η Toyama City υιοθέτησε μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση στον αστικό σχεδιασμό και τον σχεδιασμό των μεταφορών. Σήμερα, η πόλη αναγνωρίζεται ευρέως ως το πρότυπο συμπαγούς πόλης, με την οργάνωση των δημοτικών υπηρεσιών, των εμπορικών κέντρων και των κατοικιών, γύρω από τα κέντρα των δημόσιων μεταφορών για να διευκολυνθεί η πρόσβαση για τους ηλικιωμένους. Οι επενδύσεις στις δημόσιες μεταφορές για την καλύτερη εξυπηρέτηση των ηλικιωμένων και των νέων, δημιούργησαν ένα πιο βιώσιμο και προσβάσιμο αστικό περιβάλλον.

- Limerick, Ιρλανδία - Ψηφιακή Μεταμόρφωση και Έξυπνες Πόλεις[26]

  Η ενσωμάτωση ψηφιακών τεχνολογιών και η δημιουργία έξυπνων πόλεων μπορεί να βοηθήσει στην καλύτερη διαχείριση των υποδομών και των υπηρεσιών, καθιστώντας τις πόλεις πιο ελκυστικές για νέους και οικογένειες. Η επιχειρηματικότητα των νέων με παράλληλα βελτίωση της ποιότητας ζωής μέσω της βελτίωσης των δημόσιων μεταφορών και της πρόσβασης σε ψηφιακές υπηρεσίες μπορεί να προσελκύσει νέους που θα ενισχύσουν τον πληθυσμό και την οικονομία των πόλεων. Η θέση του Limerick υπέρ των επιχειρήσεων αντικατοπτρίζεται από τη λειτουργία στην περιοχή των 120 και πλέον κορυφαίων εταιρειών ΤΠΕ, Life Sciences και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών στον κόσμο. Είναι επίσης μια πόλη στην πρωτοπορία της ψηφιακής πράσινης μετάβασης που επιλέχθηκε για ένα μεγάλο πρόγραμμα κλιματικής αλλαγής που επικεντρώνεται στη μείωση του αποτυπώματος άνθρακα των αστικών περιοχών μέσω της τεχνολογίας.

- Copenhagen, Δανία - Πράσινη Πόλη και Κλιματική Ανθεκτικότητα[27]

  Θεωρούμενη ως μία από τις πιο βιώσιμες πόλεις στον κόσμο, η Κοπεγχάγη διαθέτει συνολικά 546 χλμ ποδηλατοδρόμων, ένα στόλο ηλεκτρικών φεριμπότ, ενώ η πλειονότητα των ξενοδοχείων σε όλη την πόλη είναι οικολογικά πιστοποιημένα. Έχει μακρά παράδοση στην επιδίωξη πράσινων λύσεων, υιοθετώντας μια σειρά από πρωτοβουλίες βιώσιμης ανάπτυξης. Η δέσμευση της Κοπεγχάγης για κλιματική

25. The World Bank, 2018
26. Limerick, 2024
27. Wonderful Copenhagen, 2024

ουδετερότητα και η προώθηση βιώσιμων μεταφορών μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος της γήρανσης του πληθυσμού.

- Freiburg, Γερμανία - Πράσινη Ανάπτυξη και Κοινότητες[28]

  Με τη συμβολή κατοίκων, επιχειρήσεων, επιστημόνων και ερευνητών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, εκκλησιών, πολιτιστικών οργανισμών, έχει προκύψει ένα μοναδικό σχέδιο του Φράιμπουργκ, γνωστό πλέον σε όλο τον κόσμο ως "Πράσινη Πόλη Φράιμπουργκ». Η δημιουργία βιώσιμων γειτονιών, ενθαρρύνει την αειφόρο ζωή και μπορεί να προσελκύσει νέους και οικογένειες που επιθυμούν έναν υγιή και φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο ζωής.

Στην ιστοσελίδα της ΚΕΔΕ[29], υπάρχουν πολλά παραδείγματα καλών πρακτικών για βιώσιμες πόλεις από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Μερικά από αυτά περιλαμβάνουν την προώθηση κοινόχρηστων ηλεκτρικών οχημάτων, την εφαρμογή προγραμμάτων ενεργειακής μετάβασης, την ανάπτυξη δικτύων συλλογής βιοαποβλήτων, τη δημιουργία πάρκων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, την αξιοποίηση εφαρμογών Τεχνητής Νοημοσύνης κ.α.. Κάθε πρωτοβουλία στοχεύει στη βελτίωση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ποιότητας ζωής των κατοίκων.

28. Freiburg, 2024
29. ΚΕΔΕ, 2024